

ประเพณีการไหว้ครู

ไทย

สมศักดิ์ บุญฤทธิ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์

เป็นส่วนประกอบการศึกษาคณะ เภยบปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี)

ของ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. ๒๕๑๓

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ให้นำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนประกอบ
การศึกษาตามระเบียบปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี)

.....

คณบดีคณะโบราณคดี.

คณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

..... ประธานกรรมการ

..... กรรมการ

..... กรรมการ

..... กรรมการ

อาจารย์ผู้ควบคุมงานวิจัย

.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
บทที่ ๑ จุดมุ่งหมายของการไหว้ครู	๑
" ๒ การไหว้ครูนาฏศิลป์	๔
" ๓ การไหว้ครูช่าง	๕๖
" ๔ การไหว้ครูกีฬาและการต่อสู้ป้องกันตัว	๗๕
" ๕ การไหว้ครูของนักเรียน	๙๔
" ๖ บทสรุป	๑๑๔

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

คำนำ

ข้าพเจ้าขอชื่นชมศิษย์เก่า นายชนิต อยู่โพธิ์ ได้กล่าวไว้ว่า "พิธีไหว้ครูเป็นพิธีที่ควรยกย่องและควรรักษาไว้ เพราะครูบาอาจารย์ได้ถ่ายทอดความรู้ ความเฉลียวฉลาด ในด้านศิลปวิทยาการแก่ศิษย์ เพื่อความเจริญตนโดยสมควรแก่คน จึงเป็นผู้ควรแก่การเคารพบูชาของศิษย์ตลอดไป"

ข้าพเจ้าวิชาพิเศษโรงเรียนวัด ถึงความสำคัญของพิธีไหว้ครูนี้ว่าควรรักษาให้คงอยู่ตลอดไป ประกอบกับหนังสือบทความเกี่ยวกับพิธีไหว้ครูที่หาอ่านได้ยาก จึงตกลงใจเลือกทำวิทยานิพนธ์เรื่องนชนเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ศึกษาเรื่องนี้ต่อไปในภายหน้า

ในการทำวิทยานิพนธ์ ข้าพเจ้าได้รับความร่วมมือ ช่วยเหลือและสนับสนุนจาก

๑. อาจารย์มนตรี ตราโมทย์

๒. อาจารย์อาคม สายาคม

๓. อาจารย์วิเชียร บำรุงผล

๔. อาจารย์สุวิทย์ วงษ์เทศ

๕. สำนักงานบริหารวัฒนธรรม

๖. คุณ มณฑล ทิพย์คำ

๗. คุณ บรรจง วงศ์เจริญ

๘. คุณ สรพล วัฒนกุล

๙. คุณ นิชากร อังคไพศาล

๑๐. คุณ เหวติ บุญนาค

จนกระทั่งงานเขียนนี้สำเร็จลงได้ก็ด้วยที่สมตามเจตนารมณ์ จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่าง

สูง มา ณ ที่นี้

และขอพบคุณ

น.ส. สมลักษณ์ บุญฤทธิ์

๒๐ เม.ย. ๒๕๑๔

จุดมุ่งหมายของการไหว้ครู

อันความเชื่อและการนิยมนางสรวงบอกกล่าวสิ่งซึ่งเชื่อว่าจะช่วยสนับสนุนหรือบรรเทาให้
เกิดประโยชน์โทษนั้น อะไรในทางหนึ่งจะกล่าวหาว่าเป็นความเชื่ออย่างคร่ำครึ หรือเป็นสิ่งที่
เห็นอย่างมง่ายด้ายก็จริง แต่ถ้าเมื่อใดที่โดยแท้ตลอดไปทั้งหมด สิ่งเหล่านี้หรือการกระทำเช่นนั้นเป็นธรรมเนียมอัน
เกิดขึ้นมาแต่คนละคนละอย่างประจำอยู่ในหมู่ชนทุกยุคทุกชน ซึ่งไม่มีใครเลยจะปฏิเสธความสมเหตุสมผล
ที่ตนพึงหมาย ใครก็ตามที่มีความหวังหรือตั้งปรารถนาในสิ่งใด ก็ย่อมจะใคร่ได้สิ่งนั้นให้สำเร็จทั้งต้อง
การช่วยกันทั้งนั้น และถ้ากิจหรือการนั้นทำท่าจะเอนไปข้างไม่สมหวัง แลเมื่อจะต้องแก้ไขด้วยกำลัง
ตนเองได้แล้วไซ้ ใครก็ตามย่อมต้องหันเข้าหาสิ่งซึ่งเชื่อว่านางสรวงบอกกล่าวแล้ว อาจสามารถ
บรรเทาให้คลาดแคล้วจากอุปสรรคและเป็นผลดีขึ้นได้ด้วยกันทั้งนั้น และก็เป็นดังนี้มาแต่บรรพกาล ถึง
คนทุกวันนี้จะไม่ว่าเชื่อถือสิ่งเหล่านี้เสียทั้งหมดเลยเป็นไม่มี พอถึงคราวเข้าหาจนแก่ตนเองก็ล้วนแต่วิ่ง
เข้าหาพระอาจารย์ อนุบาลคนไหนมาก ปลุกเครื่องรางสร้างของขลังออกแพร่ไปไหน จะว่าไม่เชื่อ
สิ่งอันเป็นที่พึ่งทางจิตกระไรได้

ในสมัยโบราณวิทยานานาชนิด จะน้อยใหญ่ หรือยากง่าย ทั่วพระการใด ๆ ก็
ถ้าผู้ใดที่หาวิชาความรู้ใส่ตัวกันอย่างจริงจังแล้ว ต้องไปศึกษาจากครูบาอาจารย์ทรงคุณวุฒิในวิชา
นั้นโดยเฉพาะ มิฉะนั้นก็ไม่มีโอกาสที่จะรู้ได้ ไม่เหมือนสมัยนี้ วิชาความรู้หาได้ง่าย นอกจากอุ้ม
สมุดร่ำควยอาจารย์แล้ว สถานศึกษาก็มีอย่างค้ำคั้น ตำรับตำราที่แพร่หลาย การเล่าเรียนก็สะดวก
ทุกอย่าง แม้แต่จะอยู่ห่างไกลกันสักเท่าใด ก็มีผู้ทางที่จะติดต่อเล่าเรียนกันได้ ผิดกันกับสมัยก่อนอย่าง
ฉิบสับ คือครูบาอาจารย์ก็หายาก สถานเล่าเรียนก็ไม่ค่อยมีซึ่งตำรับตำราที่แทบหาไม่ได้ ทั้งนี้ก็เพราะ
ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านั้น รักใคร่และห่วงแทนในวิชาที่ตนรู้เสียอย่างเหลือเกิน จนมิอยากที่จะถ่ายทอดความรู้ที่
ตนมีให้ใครอีกต่อหนึ่ง ด้วยเหตุนี้เอง คนโบราณจึงได้ยอมความรู้ที่ใด ๆ คายคิกตัวไปเสียมากหลาย ซึ่ง
ชนชั้นหลัง ๆ ในสมัยนี้ยังรู้ไม่ถึงก็ยังมิอีกมาก หรือบางทีจะให้ก็ให้อย่างไม่สิ้นเชิงก็มี เกรงว่าจะคิด
เหมือนไก่ได้ ความที่รักในวิชามาก ถึงแม้ว่าจะมีผู้นำเงินทองมาซื้อหาหรือแลกเปลี่ยนเอาวิชาไป ก็ไม่
อยากจะให้ วิชาที่ตนห่วงแทนเสียเหลือเกิน ถ้าไม่รักไม่ใคร่จริง ๆ แล้วเป็นไมยอมถ่ายทอดเป็นอันขาด
ผู้ที่อยากจะได้วิชา ก็ต้องมีความมานะอดทนอาสาขอมคนเขาไปมอบตัวเป็นสาธุศิษย์ ขอมปฏิบัติรับใช้อยู่
เป็นเวลานาน จนอาจารย์เกิดความรักใคร่ เห็นใจ และเชื่อใจว่า ต่อไปจะเป็นศิษย์ที่ดีในวันหน้า

ไม่กัทรยศต่อครูบาอาจารย์แล้ว เมื่อนั้นแหละจึงจะยอมประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ ส่วนผู้ที่ได้
เล่าเรียนวิชาใดกับครูก็ย่อมจะรู้สึกภาคภูมิใจในเกียรติ และวิชาความรู้ของตน ผู้คนทั้งหลายก็ไม่กล้า
ที่จะลบหลู่ดูหมิ่นได้ เพราะถือว่า "ลูกศิษย์ครูคงจะต้องรู้แน่" ฉะนั้นไม่ว่าจะเรียนศิลปวิทยาใด ๆ
จึงจำต้องเรียนกับครู และครูเท่านั้นที่จะให้วิชาความรู้ได้

ความหวังใญ่อยากได้ศิษย์ที่แท้ไม่ทรยศให้หลังนั้น เป็นสิ่งที่ครูบาอาจารย์ทั้งหลายพึงประสงค์
ด้วยกันทั้งนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูที่สอนเกี่ยวกับศิลปอันเกี่ยวกับการต่อสู้ และป้องกันตัวด้วยแล้ว
ยิ่งมีความระมัดระวังในเรื่องนี้พิเศษ ไม่ถ่วง ๆ แล้วไม่ยอมสอนให้เป็นอันขาด ทั้งนี้ก็มีข้อไกล
นอกจากจะเกรงกลัวไปว่าศิษย์ของตนจะเข้าตำราที่ว่า "ลูกศิษย์คิดล้างครู ลูกไม่รักคุณพ่อนั้น" ด้วย
ความหวังใญ่ดังกล่าวนั้นแหละ ก่อนที่จะให้วิชาความรู้จะต้องมีการกระทำพิธีเกี่ยวกับการนอบน้อมยอมเป็น
ศิษย์ด้วยความเคารพจริง ๆ ที่นับว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีของไทยเราอย่างหนึ่ง ซึ่งจะ
เว้นเสียมิได้

ครั้นเมื่อศิษย์หาสืบทอดวิชาถ่ายทอดออกจากครูเดิม ไปทำการเจริญรุ่งเรืองก็ย่อมมีแก่ใจรำลึก
นึกถึงคุณครูอาจารย์ ผู้ถ่ายทอดประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ตนได้อาศัยเป็นอาชีพหาเลี้ยงปากท้องให้ดำรง
ชีวิตอยู่ได้ ก็จำต้องแสดงกตเวทิต์ตอบแทน อันเป็นธรรมเนียมและวัฒนธรรมซึ่งมีประจำอยู่แก่ใจของ
ชนชาวไทยทั่วไป การตอบแทนพระคุณครูอาจารย์นั้น อาจทำได้แก่ทานโดยตรงขณะที่ท่านเหล่านั้นยังมีชี
วิตอยู่ได้ อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งนั้นเป็นการทำค่อภายหลังเมื่อท่านนั้น ๆ สิ้นชีวิตไปแล้ว แต่ปรากฏคุณ
ความที่อันพึงรำลึกถึงอยู่ก็จะต้องทำเหมือนดังเช่นท่านยังมีชีวิตอยู่ไม่ควรเปลี่ยนแปลง

อันการแสดงกตเวทิต์คุณแก่ครูอาจารย์เมื่อท่านยังดำรงมีชีวิตอยู่ก็ย่อมมีโอกาสทำได้เนื่อง ๆ
ไม่จำเพาะเป็นการต้องกะเกณฑ์แต่อย่างใด สุดแต่กาลอันสมควรและพร้อมของศิษย์นั้นจะพึงทำได้ทั้ง
ส่วนการแสดงตอบแทนพระคุณครู อาจารย์ที่ล่วงลับหาชีวิตมิได้แล้วย่อมจะต้องกำหนดทำเกณฑ์ขึ้นไว้ ทั้ง
นี้ก็เนื่องมาจากความผูกพันในส่วนตัวมีเหตุแห่งความศรัทธาพรากให้ทางไกลออกไปทุกที หากไม่ทำนั้นหมาย
กำหนดการเป็นธรรมเนียมขึ้นไว้ก็รังแต่จะทำให้ความสำคัญอันเคยมีความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ไม่มีความ
หมายแต่อย่างใด

ดังนั้นไม่ว่าจะเล่าเรียนอะไร จะต้องเริ่มด้วยการเคารพครูบาอาจารย์ก่อนเสมอไป
ซึ่งเรียกโดยทั่ว ๆ ไปว่า การไหว้ครู การไหว้ครูนี้ครั้งแรก นางทีเชกัเรียกว่า "การยกครู"
"การยกครู" คือ พิธีแสดงตนว่า ขอออมนอบน้อมเป็นสานุศิษย์ด้วยกาย วาจา ใจ
ปฏิญาณตนว่าจะปฏิบัติตามคำสั่งสอนทุกประการ และจะเคารพนอบน้อมครูบาอาจารย์ ทั้งปวงด้วยความ

กตัญญูทดแทนคุณ เติมน้ำใจจะต้องกระทำกันแต่ในวันพฤหัสบดี ซึ่งถือกันว่าเป็นวันครู เพราะฉะนั้นการบูชาครูทุกครั้งไปจึงเห็นเขากระทำกันเฉพาะวันนี้ ส่วนเครื่องสักการะที่จะนำไปบูชาครูในพิธีนี้สุดแต่แต่ครูนั้น ๆ จะเรียกร่องเขา ต่างครูต่างอาจารย์นิยมมีแตกต่างกันบ้างเป็นธรรมดา แต่อย่างไรก็ดี จะต้องมีการทอไม้, ขลุ่ยเขิน เป็นเครื่องสักการะประจำ นอกจากนี้อาจขอให้มี หัวหมู, บายศรี, เป็ด, ไก่, ขนมน, หนม, หนม, กล้วย, ฯลฯ บางคนก็เรียกเอาเงินทองอีกเล็กน้อยตามสมควร ซึ่งเงินจำนวนนี้จะนำไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ครูบาอาจารย์เก่าแก่ ผู้ที่ล่วงลับไปนานแล้ว ทั้งนี้เป็นการแสดงความกตัญญูทดแทนคุณที่น่ายกย่องสรรเสริญอย่างยิ่งไปอย่างหนึ่ง

สำหรับการไหว้ครูของไทยนั้น จำแนกออกได้เป็น

- ก. การไหว้ครูนาฏศิลป์
- ข. การไหว้ครูช่าง
- ค. การไหว้ครูกีฬา และการต่อสู้ป้องกันตัว
- ง. การไหว้ครูของนักเรียน

ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปตามลำดับ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การไหว้ครูนาฏศิลป์

พิธีไหว้ครูของศิลปินทางโขนละครและดนตรีปี่พาทย์ เป็นพิธีที่ควรยกย่องและอนุรักษ์ไว้ เพราะครูบาอาจารย์ที่ถ่ายทอดเป็นมรดกให้ความรอบรู้เฉลียวฉลาดในศิลปวิทยาการแก่ศิษย์ของตน เพื่อความเป็นคนโดยสมควรแก่คน จึงเป็นมรดกแก่การจะบูชาของศิษย์ตลอดไป พิธีไหว้ครูนั้น ปรากฏว่าท่านอาจารย์แต่ละคนได้กำหนดระเบียบและบัญญัติไว้ให้ปฏิบัติมาแต่ครั้งยุคแรกทีเดียว เพื่อให้เกิดมงคลและมีประสิทธิภาพแก่บรรดาศิลปินทุกคน แต่ก็เป็นกฎธรรมดาสงครามระเบียบบัญญัติทั้งหลาย ที่มีใจจกกันลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หรือจกไว้เพียงเพื่อช่วยความจำ ซึ่งสงวนไว้ร่วมกันแต่เฉพาะตัวครูบาอาจารย์ เมื่อบอกเล่าให้ปฏิบัติสืบต่อกันมาด้วยความตรงจำ นาน ๆ เข้าก็วิปลาสคลาดเคลื่อนไปจากบัญญัติเดิมบ้าง บางอย่างก็กลายรูปไปบ้าง ระเบียบการไหว้ครูโขน ละคร และดนตรีปี่พาทย์ก็ตกอยู่ใน กฎธรรมดาคงกล่าวนี้นี้ แต่จะตำหนิครูบาอาจารย์แต่ก่อนว่าท่านหลงแทนไม่ได้ เพราะถ้าผู้มีความไม่สุจริตในใจได้ระเบียบบัญญัติของท่านไป แล้วนำไปใช้ตามความประสงค์ของตนที่มีความไม่สุจริตในใจ ก็กลายเป็นไร้ประสิทธิภาพ นำความเสื่อมเสียมาสู่วงการศิลปและพาให้เกิดอับมงคลขึ้นแก่ศิลปินทั่วไป ทั้งจะกล่าวหาว่าท่านปี่พาทย์รุ่นแรก ๆ ไม่ถูกต้อง เพราะปรากฏว่า เมื่อท่านเป็นครูบาอาจารย์นั้น ๆ ท่านสังเกตพิจารณาเห็นว่า ศิษย์คนใดมีความสุจริตและมีสุจริตในใจ ท่านก็ยกคำรับตำราประสิทธิประสาทให้ไว้แก่ศิษย์คนนั้น ให้เป็นตัวแทนที่จะทำพิธีไหว้ครู และครอบให้แก่ศิษยานุศิษย์สืบไป แต่ถ้าผู้ใดไม่ได้รับประสิทธิประสาทให้เป็นตัวแทนของท่านแม้จะไ้คำรับตำราไปก็เพียงแต่เก็บไว้บูชา ไม่เป็นผู้นำทำพิธีไหว้ครูและครอบให้แก่ใครได้ ระเบียบบัญญัติในการไหว้ครูและตำราครอบโขนละคร จึงมีเป็นหลักฐานสืบมา แต่สิ่งสำคัญของท่านครูบาอาจารย์ศิลปินผู้นำพิธีไหว้และครอบนั้น เข้าใจว่าอยู่ที่ความมั่นคงในสมาธิจิตและกำลังใจอันสุจริตของท่าน ซึ่งศิษย์ใครรับมอบหมายจึงดำเนินการตามความเคารพ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับพิธีไหว้ครู

๑. พิธีไหว้ครู และครอบโขนละครคนคงเป็นของเก่า มีสืบเนื่องมาแต่โบราณ ซึ่งยังไม่พบหลักฐานให้สามารถทราบได้ว่า มีขึ้นแต่ครั้งใด แต่สังเกตเป็นเรียกหัวโขนเป็น "หน้าโขน" บางทีจะมีมาตั้งแต่หัวโขนยังทำเพียงหน้ากากปิดหน้า เช่น หน้ากากพรานละครอนชาตรี และละครอนสวหน้ากากของชาคือน ๆ ในสมัยโบราณ มีอินเดีย จีน อินเดีย กรีก ชาว และญี่ปุ่น เป็นต้น มีทำเป็นหัวสวมใส่ลงไปถึงศีรษะ เช่น หัวโขนของเราในตอนหลังนี้

๒. คำร้องอาณัติและสิทธิไทย สังกะรูปกลอนและถ้อยคำมีลักษณะเป็นกลอนแบบเก่า เทียบกับคำกลอนไหว้ครูละคอนในท้าวชาติ และกลอนบทละคอนเรื่องมโนท้าวและการเกษของเก่า ก็ มีลักษณะคล้าย ๆ กัน คงจะเป็นกลอนโบราณที่แต่งไว้นานแล้ว อาจร่วมสมัยเดียวกับหรือใกล้ ๆ กัน และบางทีจะโผล่มาจากหัวเมืองทางมณฑลใต้ โดยเฉพาะนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมวรรณกรรม โบราณแห่งหนึ่ง

๓. ท้าว่าเป็น "ฉันทหลวงรัชกาลที่ ๔" นั้น บางทีจะมีครูบาอาจารย์และท่านผู้รวบรวม ชำระขึ้นอีกครั้งหนึ่งในรัชกาลนั้นแล้วหลีกเล้า ถวาย โปรดให้ตราขึ้นไว้เป็นฉันทหลวงในรัชกาลที่ ๔ ซึ่ง ผู้เคยอ่านพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ย่อมจะสังเกตได้ว่า พระคำรารอบโชนละคอนนี้ไม่ใช่พระราชนิพนธ์ หรือถ้าจะทรงชำระบ้างก็ไม่โปรดที่จะทรงแก้ไขของเดิม จึงเห็นว่าจะมีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว ทรงชำระทรงแต่งเอง

๔. ท้าว่าเป็น "เล่ม ๒" ที่จะพบในบทต่อไปนั้น คือ เล่มสมุดไทย เล่มแรกหรือเล่ม ๑ กับเล่ม ๓ (ถ้าจะมีอีก) คงสูญหายไปนานแล้ว คงเหลือมาแต่เพียงเล่ม ๒ ที่ชำระตีพิมพ์ไว้นี้ แม้ที่คำพิธิ ไหว้ครูและครอบก้นในรัชกาลที่ ๒ ก็คงไม่พบตอนที่เห็นเล่ม ๑ และเล่ม ๓ นั้น ถ้าจะลองค้นดูฐานที่ น่าจะ เป็นว่า ตอนที่เล่ม ๑ คงจะเป็นตอนคำปรารภหรือหมายกำหนดการสั่งให้เตรียมการนับเจ็ดการนต์เกี่ยวกับ สถานที่และเครื่องใช้ เช่น หมายรับสั่งที่นำมาตีพิมพ์ไว้ในเบื้องต้นของฉันทนิพนธ์ตอนที่ว่าด้วยเก็บของหรือ เรื่องการงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ใช่เรื่องพิธิ เพราะหน้าพาทย์ เพลงกรวาราที่ ๑๕ นั้นแสดงว่า จบและ เลิกพิธิแล้ว

๕. พระคำรานั้น ปรากฏว่ามีข้อวิปลาสคลาดเคลื่อนอยู่หลายแห่ง ซึ่งเห็นได้ชัดว่ามีคนเขียน ก็แก้ไขตามที่เห็นว่าถูกต้องควรจะเป็นอย่างใดกัน เช่น คำภาษาบาลีและชื่อหัวขอธรรม แห่งใดเห็นว่า ขาดตกบกพร่อง ก็เพิ่มเติมไว้ให้ครบ เช่น ตอนกล่าวถึงจำนวนเจ้านั้นเท่านั้นแต่ขาดจำนวนไป และแห่ง ใดที่สงสัยไม่แน่ใจ ก็ทำเป็นเชิงอรธไว้ ส่วนแห่งใดที่ยังไม่สามารถทราบข้อผิดพลาด ก็พยายามรักษาด้อย คำและอักษรไว้ตามต้นฉบับเดิม เช่น ตอนที่อ่านอาคมเวทมนต์บางแห่ง ซึ่งตอนนั้นกล่าวถึงภายหลังนี้ คาด คະเนา เติมจะเป็นคำสันสกฤต แต่ถ้าเป็นจริงคงคาดคะเน ก็จะต้องถือว่า ท่านคณาจารย์แต่ก่อนบัญญัติ พิธิไหว้ครูและครอบโชนละคอนและดนตรีปี่พาทย์นี้ ท่านจะต้องบัญญัติไว้ด้วยความรอบคอบ แม้แต่เพลงหน้าพาทย์ ที่ทำประกอบในพิธิ ก็เลือกกำหนดไว้แล้วจนเพลงชั้นครู คงจะถือเป็นบัญญัติสำคัญที่สามารถช่วยประสิทธิ ภาพ แก่ผู้ที่เข้าประกอบพิธิไหว้ครู และผู้ได้รับครอบจากครูแล้ว เพื่อให้มีฐานะเป็นศิษย์ผู้ควรแก่การยกย่อง

เช่นเดียวกับทบบัญญัติในวิธีบรรพชาอุปสมบทของพระภิกษุสงฆ์ในพระบรมพุทธศาสนา ซึ่งในครั้งโบราณกำหนดให้ผู้ชายบรรพชาอุปสมบท ต้องรับพระไตรสรณคมน์ ทั้งในภาษามคธีและภาษาสันสกฤตด้วยกัน เพื่อป้องกันอักษรวิบัติ

๖. ใน "พระตำราครอบโขนละครคน" มีว่า "เมื่อครั้งจะครอบจะบูชาใน โขนงั่ว กระทัก หม้ายพันหน้า" ลักษณะของหม้ายพันหน้ามีกล่าวถึงไว้ใน "ตำราชี้ข้าง" ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า "อันว่ากลจะเกี่ยวหม้าย ๔ อย่าง อย่างหนึ่งชื่อว่า กระหวัดจำ อย่างหนึ่งชื่อว่า พันตะหน้า อย่างหนึ่งชื่อว่า ดวงกระทัก อย่างหนึ่งชื่อว่า เกไล" และมีใบบอกวิธีหนึ่งหม้อย่างนี้ หากแต่ปรากฏในหนังสือ "ตำราข้าง ภาคที่ ๑" (ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๔๑) ตอน "พระตำราโขนงั่วชี้ข้าง" บอกวิธีหนึ่งหม้อย่างนี้หลายอย่าง อธิบายวิธีโขนงั่วกระทักและเกี่ยวหม้ายพันหน้าไว้ว่า

"ถ้าจะโขนงั่วกระทักนั้น ให้โขนงั่วขาว กว้าง ๔ คืบ ยาว ๑๒ แขน ให้โขนงั่วเข้าชายเสมอกัน แล้วให้จับริมท่อน้อย ๆ ๗ คืบ เติมไขว้ทับทรวงขาว ทับซ้ายเรียกว่าแดงขนาย แล้วจึงให้จับหน้าผ้าทางยาวนั้น โจนกระเบนลอกขึ้นไปข้างในชายกระเบนนั้นตกลงมาอยู่ข้างหน้าคางหนึ่งโจนกระเบน ข้างหลังคางหนึ่งโจนจับแล้วจึงให้หม้าย ผ้าหม้ายกว้างคืบยาว ๑๒ คืบ ให้พับทบมาลงมา ให้ชายขอบลงไปยังหลังจนกระทั่งถึง ข้างชายยาวนั้นให้พับเอาไปโดยทักษิณาวฏ์ แล้วให้ลอกคัททับข้างซ้าย โดยลำนินคาคอกก่อน แล้วลอกเอาไคลำนินพาดมา ทับผ้าเอวข้างขวาห้อยลงมาเป็นทางสองชายเสมอกัน แล้วสอดเป็นพิรอก เบี่ยงให้ชายห้อยทั้งสองข้าง จึงให้ชายกระเบนนั้นผูกเป็นพิรอก เบี่ยงทับลำนินหม้อยกอีกชั้นหนึ่งเล็ก"

ถ้าจะเกี่ยวหม้ายพันหน้า ให้เกี่ยวหม้ายลายพันคางหนึ่งเจียรระบาทห้อยชายลงไว้ แล้วให้พับคางให้ ๒ รอบ จึงให้ขั้วชายพับไว้คางหนึ่งเข้าตะกรุดเบ็ด แล้วให้ชายซ้อนกันลงทั้งสองชาย จึงทบกลับขึ้นมาทับไว้ตรงหน้าเล็ก"

๗. ส่วนพระราชาพิธีไหว้ครูและครอบในรัชกาลที่ ๖ นั้น ก็เห็นได้ว่า เอาหลักมาจากพระตำราฉบับหลวงครั้งรัชกาลที่ ๔ ตามที่พิมพ์ไว้ข้างต้น แต่แก้ไขไปบ้างตามควร เข้าใจว่าบางตอนก็คัดคัฟตอนเอามาที่เกี่ยว หากแต่เอาพระแสงและหัวโขนที่ไปรกรเกล้า ให้ประดิษฐานในรัชกาลที่ ๖ เข้าในพิธีด้วย เช่น หัวขลุ่ยประทัด ขลุ่ยมโหรี และขลุ่ยพี่มโหรี สังเกตจากถ้อยคำสำนวน พอจะเห็นว่าอาจลักษณะหรือเจ้าหน้าที่ผู้เรียบเรียงหรือออกหมายกำหนดการนั้น คงจะมีใจเป็นผู้รู้เรื่องราวทางโขนละครคนดีนัก เพราะเขียนชื่อหัวโขนผิด ๆ ถูก ๆ บางตอนถามและเขียนจากสำเนียงคำบอกเล่าของครูโขนผู้ใหญ่ ซึ่ง

อาจเป็นจากท่านเจ้าคุณหมื่นกานรเกษมเองก็ได้ แล้วก็เขียนไปจากสำเนียง ที่ท่านเคยเรียกขานปากของท่าน จึงปรากฏอักษรวิจิตรวิลาสอยู่หลายแห่งและเขียนชื่อระบุมหิโชน "เป็น ศีรษะหน้าโชน" บ้าง "ศีรษะโชน" บ้าง เพราะจะเรียก "หน้าโชน" อย่างโบราณก็ไม่สนิท ภัยในระยะหลังนี้ เรียกสับสนกัน อยู่แล้ว แต่ครั้งจะเรียกว่า "หัวโชน" อย่างที่เรียกกันในปัจจุบัน หรืออย่างที่ได้เห็นอยู่ ก็ติดคำในคำรา ที่คนจะคัดลอกเอามา จึงเขียนเติมเป็น "ศีรษะหน้าโชน" ไป^(๑)

โชนละละคอนว่าเป็นนาฏกรรมของไทยที่มีและรักษาสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ ละคอนรำนั้น ในสมัยต่อมาอาจแยกประเภทออกได้ตามแบบแผนเป็น ๓ อย่าง คือ "ละคอนชาตรี" ซึ่งแต่เดิมมาชอบ เล่นกันในนครศรีธรรมราช และมักจะเล่นแต่เรื่องมโหรีรำเป็นพื้น ชาวนครศรีธรรมราชจึงออกเสียง พยางค์ข้างหน้าสั้นสำเนียงมักหายไป จึงเหลือแต่ "โนรา" อย่าง "ละคอนนอก" คือละคอนของชาวบ้าน แต่เดิมเป็นศิลปะที่ผู้ชายเล่นอย่าง • "ละคอนใน" คือ ละคอนในราชสำนักและในหมู่หญิงเล่น แต่เดิมมามีโขนและหลวงอย่าง •

โขนและละคอนรำนี้นั้น ต้องถือเอากระบวนเล่นกระบวนรำเป็นสำคัญ และการเล่นโขนเล่น ละคอนเป็นศิลปะที่ประณีตมาก จะต้องฝึกหัดกันนาน ๆ จึงจะเล่นเป็นตัวก็ได้ บรรดาศิษย์ที่เข้ารับการฝึก หัด จึงต้องหัดกันมาแต่เล็ก ๆ เมื่อหัดรำเพลงช้าและเพลงเร็วได้แล้ว ก็นับว่ารำเป็น พอจะออกเล่น ออกแสดงเป็นเสนาหรือนางก้านัดได้ จึงกำหนดให้ทำพิธีไหว้ครู ถ้าหัดรำพาทย์ เมื่อบรรเลงเพลงใหม่โรง โด่จบ ก็ให้ไหว้ครูเช่นกัน และเมื่อครูอาจารย์เห็นว่าศิษย์เหล่านั้น เล่นรำท่าเพลงได้ก็แล้ว ครูจึง "ครอบ" ให้ เขาก็บอญาคีให้เล่นโขน เล่นละคอนได้ นับแต่นั้นมาก็เป็นเหมือนว่าศิษย์นั้น ๆ ได้ ประกาศนียบัตร ประกาศความ "เป็นโขนและละคอน" แล้ว นี่เป็นแบบแผนที่มีแต่โบราณ

(๑) ศิลปากร, กรม, วิจิตรไวยากร คำรกรอบโชนละคอน พร้อมด้วยตำนานและไหว้ครู
และชาตรี. พิมพ์ครั้งที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๐๓. หน้า ๓๖-๔๒.

(๑)

คำราร่าของไทย

คำราร่าของชาวจีน ซึ่งพวกพราหมณ์ชาวอินเดียเข้ามาแสดงในสยามประเทศนี้ รูปคำร่าจะเป็นอย่างไรไม่มีทางที่จะทราบชัด เพราะเวลาล่วงมาช้านาน และเป็นการก่อนสมัยที่ไว้วิธีพิมพ์หนังสือในชั้นนั้น ความรู้คำร่ากับคำร่าอันใดก็เป็นแต่อาศัยสาธยายตรงจำไว้ แม้จะเป็นเขียนลงเป็นตัวอักษร ก็มีน้อยฉบับไม่แพร่หลาย ถึงกระนั้นก็ยังมีเค้าเงื่อนพอจะสันนิษฐานได้ว่า คำราร่าของชาวจีนที่พวกพราหมณ์ชาวอินเดียพาเข้ามาเท่านั้น คงจะได้แปลออกเป็นภาษาไทยทั้งตัวอักษร ๆ แต่บางส่วน แล้วบอกกล่าวส่งสอนกันสืบมา ความข้อที่กล่าวมานี้รู้ได้เพราะมีคำร่าของไทย และมีชื่อสำหรับเรียกต่าง ๆ ฐานองเห็นกับคำราร่าของชาวจีนเป็นแต่มาแปลงชื่อเรียกเป็นภาษาไทย อันเป็นธรรมชาติของการแปล ชื่อของคำร่าในคำร่าไทยซึ่งคล้ายกับชื่อคำร่าของชาวจีนก็ยังมีปรากฏอยู่หลายชื่อ ทั้งนี้เป็นหลักฐานว่าคำร่าของไทยเดิมแปลมาจากคำราร่าของชาวจีน แต่จะได้แปลไว้เพียงไร และทั้งหมดก็แปลไว้จะเป็นอย่างไร ข้อที่ทราบไม่ได้ด้วยคำร่าต่าง ๆ ของไทยเรา เป็นอันตรายเสียเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าข้าศึกไทยมากคำราร่าซึ่งรวบรวมได้ไว้ในหอพระสมุด มัตถ์ มีเค้าที่สุดเพียงสร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นคำราร่าต่าง ๆ เขียนบรรยายสี่มีทองเล่ม ๑ เห็นอยู่แต่สมุดตอนข้างต้น ตอนปลายขาดหายไปเสียแล้ว อีกเล่มหนึ่งเป็นคำราร่าเหมือนกับเล่มที่กล่าวมาแล้ว แต่เขียนหุ่น เป็นลายเส้นเดี่ยว รูปภาพเป็นฝีมือช่างครั้ง ร. ๒ ภา ที่ ๑ แต่มีภาพคำร่าเล่ม ร. ๑ เห็นเรื่องลำดับท่าต่าง ๆ เป็นระเบียบเดียวกัน เป็นหลักฐานให้เห็นว่า คำร่าเล่มที่ได้นำมาจากพระราชวังบวรเป็นของคัดสำเนามาจากเล่ม ร. ๑ และเป็นหลักฐานให้รู้ได้อีกอย่าง ๑ ว่า ท่าคำร่าต่าง ๆ ที่ขาดไปจากเล่ม ร. ๑ นั้นจะเป็นท่าใด ๆ บ้าง อาศัยหลักฐานที่ได้จากสมุดการาทั้ง ๒ เล่มนั้น เข้าใจว่า คำราร่าเล่มนี้มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้วแต่เป็นอันตรายเสียเมื่อครั้งเสียกรุงฯ ครั้นถึง ร. ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกคงจะไต่โปรก ให้ประชุมพวกครูละคอนทำคำร่าท่าร่าขึ้นใหม่ไว้เป็นแบบแผนสำหรับพระนคร ครั้นต่อมาเจ้านายซึ่งทรงศักดิ์สูง เช่น กรมพระราชวังบวร เป็นต้น จึงโปรดให้คัดสำเนาคำร่านั้น ไปรักษาไว้เป็นแบบฉบับ สำหรับทักโขนละคอน คำร่าพ่อนร่าของเก่าได้พบแค่ ๒ เล่ม ที่กล่าวมา

(๑) (คัดจากคำร่าพ่อนร่า, ฉบับเรียบเรียงในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราไชย ณ พระเมรุทองสนามหลวง, พ.ศ. ๒๔๖๖.)

เท่านั้น เพราะว่าควรจะมีพระรักษาไว้ในสมุทเลมนั้นด้วย แต่รูปภาพในต้นฉบับเดิม ฉบับหนึ่งบกพร่อง อีกฉบับหนึ่งก็เป็นแต่อย่างเขียนร่าง จึงได้ให้พระวิทย์ประจง (จำง โสทธิญาณะ) ข้างในกรมศิลปากร กับขุนประสิทธิ์จิตรกรรม (อยู่ ทรงพันธุ์) ข้างเขียนในหอพระสมุทฯ ช่วยกันเขียนภาพใหม่ตามแบบตำราในตำราเดิมพิมพ์ไว้ในสมุทเลมนั้น

ชื่อที่เรียกตำราต่าง ๆ ในตำราของไทยเรา พิศราจะหักยุบเป็นหลายชั้น ที่เป็นชั้นเดิมคงตามคำแปลจากตำราอินเดีย ก็จะมี ที่คลาดเคลื่อนเลื่อนเสียจากคำเดิม โดยชอกแลบก็มาหลายต่อกัน และที่คิดประดิษฐ์ขึ้นใหม่ในชั้นหลังก็มี ความที่กล่าวนั้นเห็นได้ในคำกลอนของเกาฮ่นว่าด้วยตำราพารา มีอยู่ ๓ บท คือ เป็นกลอนสุภาพแต่งบอกทำตำราไว้แต่โบราณบทหนึ่ง ใน บทละคอนเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ ร. ๑ ตอนพระนารายณ์ลือนมทุก คึกคักท่าเฉพาะที่จะรำในบทนั้นไปเรียงไว้ในกลอนบท ๑ มีคำไหว้ครูของพวกละคอนชาติ (มิโนห์ราเมืองนครศรีธรรมราช) บท ๑ จะนำมาไว้ในที่นี้พอให้เห็นเป็นตัวอย่าง

กลอนไหว้ครูละคอนชาติ

๐ สอนเอ๋ยสอนว่า	ครูให้รำเพิ่มเติม
ปลดปลงลงมา	แล้วให้รำเพียงพัก
วาดไว้ปลายอก	เรียกแมลายกนกมาลา
ซิกสูงชันเพียงหน้า	เรียกช่อระย้าดอกไม้
ปลดปลงลงมาไต่	ครูให้รำรำโคมเวียน
ท่านคงเวียน	ห้าวาเหินพาคกล
ฉนั้นแหวนชู	พระพุทเจ้าหันมา
ฉนั้นนั่งคราญ	พระรามเชอชามสมุทร
รำเล่นสูงสูด	เป็นเทพพระยาครุฑรอนมา
ครุฑเจียนนาควั	รอนกลัไปในเวหา
ท่าท่าหมุนวน	เหาะทะยานไปเฝ้าลงกา
รำท่าเหว	สารณิษมาจักรด
ท่านางมัตริ	จรณิหว่างเขาวงกต
ท่าพระกาบส	ลีลาจะเข้าอาศรม

ลุ่มปราสาท

ฉันทะนอม

.....๗

วาทะเป็นเทพพรหม

เรียกพระนารายณ์ว่าศร(๑)

ทำนองต่าง ๆ เช่นเขียนไว้ในตำรา ที่จริงเป็นแค่ส่วนหนึ่งหรือตอนหนึ่งของทำนอง ๆ เพราะยังมีกระบวนพ้องว่าที่จะตั้งต้นว่าคงไปถึงทำนองเขียนไว้ และจะเยื้องกรายจากทำนองนั้นเปลี่ยนเป็นทำนองอื่นต่อไปอีก กระบวนเช่นกลอนนี้เรียกว่าเพลงว่า มีทั้งจังหวะช้าและจังหวะเร็ว ที่ในกรุงเทพฯ เรียกกันว่า "เพลงช้า" และ "เพลงเร็ว" แต่พวกละครคนชาติเมืองนครศรีธรรมราช เรียกว่า "เพลงครู" อันเพลงช้าเพลงเร็วหรือเพลงครูนี้ คือ คัดเอาทำนองต่าง ๆ ในตำราไปเชื่อมต่อกันเป็นกระบวนว่า ความที่กลอนนี้ถ้าสังเกตดูเมื่อละครคนว่าเพลงช้าก็จะฟังเห็น ้วยยอมตั้งต้นขึ้นทำ "เทพประณม" อันเป็นทำนองในตำราเป็นนิตย และยังถือกันเป็นคติว่า ใครจะหัดเป็นละครคนต้องหัดทำเพลงก่อนอย่างอื่น เพราะบรรดาทำนองของละครคนอยู่ในเพลงช้าเพลงเร็วถ้าเพลงครูเท่านั้น ใครว่าเพลงใดก็ชื่อว่าพ้องว่าไปตามตำรา ยังจะต้องรู้จักเลือกทำนองไปใช้ในเวลาจะร้องว่าเฉพาะทำ สำหรับแสดงอารมณ์ที่คนตีบททำบทในเรื่องละครคน จึงหัดไปบทเนื่องกับหัดทำเพลงต่อไป

สันนิษฐานว่าเพลงว่าที่เรียกว่า เพลงช้าเพลงเร็วก็ดี ถ้าเพลงครูก็ดี ขึ้นเดิมคงเอาทำนองในตำรามาผูกไว้ทั้งหมดทุกาโกนมาก และในการเล่นละครคนนั้น ถ้าเมื่อใด ประสงค์จะฮวดเมื่อตัวละครคนก็ให้ร้องเพลงแสดงว่าตัวละครคนนั้นเป็นบุรุษตัวราและอาจจะร้องได้งามตามตำรา.....ในบทละครคนที่กำหนดให้ร้องเพลงจึงพอสังเกตเห็นได้ว่า ทำนองที่กล่าวในกลอนทั้ง ๓ บทนี้มาแต่แบบเดิมแบบเดียวกัน เพียงกันไปบ้าง ้วยต่างถิ่นต่างฐาน และคิกชื่อเรียกขึ้นใหม่บ้าง

(๑) ศิลปากร, กรม, ทำนองพ้องว่า. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรราชกิติยากร, พ.ศ. ๒๕๖๖.

การไหว้ครูนาฏศิลป์

การไหว้ครูนาฏศิลป์จะขอเอาพิธีไหว้ครูประจำปี ร.ร.นาฏศิลป์มากล่าวไว้ เพราะเห็นได้ชัดแจ่มที่สุด

โรงเรียนมีพิธีพิเศษที่คงปฏิบัติเป็นประจำอยู่อย่างหนึ่งคือ พิธีไหว้ครูนาฏศิลป์และศุภยางคศิลป์ พิธีไหว้ครูประจำปีนี้เป็นพิธีที่ศิลปินทยอยละคอนและดนตรีไทยปฏิบัติสืบต่อกันเป็นประจำมาแต่โบราณช้านาน มีกำหนดนิยมให้จัดทำในวันพฤหัสบดี ซึ่งเป็นวันนับถือกันว่าเป็นวันครู ฉะนั้นจึงได้ทำ "พิธีไหว้ครู" และ "พิธีครอบ" เสียก่อนแล้ว บรรดาครูอาจารย์ทางศิลป์ก็มากล่าวสอนเพลงหน้าพาทย์ดนตรีบางเพลงและท่ารำบางท่าให้แก่อนุชฌิม ซึ่งนับถือกันว่าเป็นเพลงและท่ารำที่ศักดิ์สิทธิ์ อาจเป็นมรดกแก่ครูผู้สอนและแก่อนุชฌิมเองด้วย และถ้าเกิดอุบัติเหตุถึงกล่าวขึ้นก็เรียกกันว่า "นิโคครู" หรือ "แรงครู" ในการพิธีนี้ ศิลปินทางโขนละคอนจะจัดตั้งโต๊ะมีเครื่องบูชาและอัญเชิญศิระพระฤๅษี (คือ ภรตฤๅษี ผู้เป็นปฐมอาจารย์แห่งนาฏศิลป์) และหัวโขนชนิดต่าง ๆ กับเครื่องสวมหัวสำหรับละคอน เช่น มงกุฎ และขมา เป็นต้น เรียกกันว่า "พิธีระครู" พร้อมกับเครื่องอุปกรณ์ในการแสดงโขนละคอนบางอย่าง นำออกมาตั้งประจำบนโต๊ะบูชา ส่วนบรรดาศิลปินทางดนตรีก็จัดตั้งพิธีระครู ทางดนตรี คือ ศิระพระนารทฤๅษีและศิระพระปัญจกัชรเทพคนธรรพ พร้อมกับเครื่องดนตรีไทยชนิดต่าง ๆ แล้วต่างฝ่ายนำเครื่องสังเวย มีบายศรี เหล้า เป็ด ข้าว หัวหมู ไก่ เป็นต้น มาจัดวางตรงหน้าโต๊ะบูชา แล้วมอบให้ครูศิลปินผู้ใหญ่ในศิลปินนั้น ๆ แลละฝ่าย (ซึ่งมีประเพณีกำหนดไว้ว่าต้องเป็นผู้ชาย) แดงตัวนุ่งผ้าขาวหม้อขาวเขาประกอบพิธีโดยเฉพาะ พิธีอัญเชิญสังเวยครูทางนาฏศิลป์นั้น บรรดาศิลปินผู้ใหญ่จะช่วยกันยกภาชนะเครื่องสังเวยขึ้นร่ำถวายก่อน แล้วนำเครื่องสังเวยไปวางหน้าโต๊ะบูชา ครูผู้ใหญ่ทางนาฏศิลป์ก็กล่าวคำอัญเชิญเทพเจ้าผู้เป็นครูประจำศิลป์ และอัญเชิญครูอาจารย์ศิลปินผู้ล่วงลับไปแล้ว มารับเครื่องสังเวยบูชา พร้อมกับมีวงดนตรีบรรเลงเพลงอัญเชิญเทพเจ้าและครูอาจารย์ผู้ล่วงลับไปแล้วประกอบพิธีไปเป็นระยะด้วย ตอนทำพิธีอัญเชิญและสังเวยครูนี้มีการกำหนดว่าต้องทำให้เสร็จภายในเที่ยงวันแล้วบรรดาศิลปินผู้ใหญ่เป็นศิษย์ก็ช่วยกัน "ฉอน" เครื่องสังเวยออกจากที่และบางทีศิลปินผู้ใหญ่เป็นศิษย์ก็ถือภาชนะเครื่องสังเวยยกขึ้นร่ำกันตอนนั้น

เสร็จการบูชาและสังเวยแล้ว ครูศิลปินผู้ใหญ่ทั้งทางฝ่ายนาฏศิลป์และศุภยางคศิลป์ก็พรมน้ำมนต์และเจิมหน้าผากให้แก่อนุชฌิมทุกคนที่มาร่วมพิธี แลครูศิลปินผู้ใหญ่ทั้งสองนั้น นอกจากเจิมหน้าผากให้ศิษย์แล้วจะต้องทำพิธี "ครอบ" ให้แก่อนุชฌิมด้วย "พิธีครอบ" ทางนาฏศิลป์ก็คือ ครูศิลปินใหญ่นำเอาศิระฤๅษีและหัว

โขนมวงฏ ฉาก ฯลฯ ที่รวมเรียกกันว่า "ศิระครู" สำหรับใช้ในการแสดงโขนและละคร ซึ่งนำมาตั้งบูชาในการพิธีนั้น สวมลงไปในศิระของศิษย์แต่ละคน ๆ จนทั่วเรียกว่า "พิธีครอบโขนละคร" เสร็จแล้ว ครูศิลาปญ์ใหญ่ ก็นำบรรดาศิษย์ทั้งหลายซึ่งพร้อมกันกับตนครีที่บรรเลง เรียกกันว่า "ว่าฉาวฉื่อ" ส่วนพิธีครอบทางดุริยางคดนตรีนั้น ครูศิลาปญ์ใหญ่จะต้องจำฉื่อให้ศิษย์ "คือเครื่องดนตรีที่เป็นหลัก คือฆ้องวงใหญ่ หรือ ตะโพน เพลงที่จำฉื่อครอบให้ศิษย์ เรียกว่า "เพลงครู" มีสูงต่ำลดหลั่นกันไปเป็นชั้น ๆ แล้วแต่ศิษย์นั้นจะขึ้นถึงชั้นไหน และจำฉื่อให้ตีเพียงประโยคตมประโยคเดียว ๓ ครั้ง เป็นเสร็จพิธี^(๑)

พิธีไหว้ครูประจำปีของโรงเรียนนาฏศิลป์ ที่จัดเป็นพิธีใหญ่โดยปรกติปีละครั้ง และจะต้องจัดให้มีในวันพฤหัสบดีในตอนต้นของภาคเรียนภาคแรกของปีการศึกษา เพื่อครูศิลป์และนักเรียนจะได้เริ่มสอนและเริ่มเรียนกันไป โดยเรียนร้อยและสะดวกใจตั้งแต่ตอนแรกเปิดภาคเรียนภาคต้น พิธีไหว้ครูประจำปีของโรงเรียนนาฏศิลป์นั้น จัดทำเป็นระเบียบดังนี้

๑. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ และนมัสการหาญ แล้วอนุโมทนา
๒. พิธีไหว้ครูสามัญ
๓. พิธีไหว้ครูนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์
๔. พิธีครอบของครูฝ่ายนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์

(๑) ศิลปากร, กรมฯ การศึกษาและประเพณีการไหว้ครูและระเบียบการของโรงเรียน
นาฏศิลป์ กรมศิลปากร พ.ศ. ๒๕๐๕ หน้า ๑๑-๑๔.

การไหว้พระละครนอกและละครใน

ละครนอกและละครในนั้น ในชั้นแรกครูจะต้องฝึกให้ "รำเพลง" เหล่านี้ คือ
• เพลงช้า ๒ เพลงเร็ว ๓ เข็กลอง ๔ เสมอ เมื่อรำเพลงเหล่านี้ได้แล้ว จึงหัดให้
"รำไอ้ซัด" กรึบเห็นว่าศิษย์คนไหนท่วงท่าจะเป็นละครตัวโตได้ก็ค่อยไป หัดเพลงช้าสำหรับตัวนั้นเพิ่ม
เติมต่อไปให้อีก ทั้งจำเพลงและรำไอ้ซัด ตลอดจนถึงกระบวนการรำตามแบบ

เมื่อฝึกหัดรำเบื้องต้นดังกล่าวนี้ไปได้คล่องแล้ว ครูจึงควรขอให้เป็นละครครูผู้ประกอบพิธี
นี้กำหนดไว้ว่าเบื้องต้นเป็นครูศิษย์ผู้ชาย ต้องเป็นผู้สูงอายุ และมีชื่อเสียงในการเล่นโขนละคร จนคน
โดยมากยกย่องเป็นครูบาอาจารย์กันแล้ว ครูผู้ครอบนั้นจะต้องเคยแสดงเป็นตัวละครราม หรือ นายโรง
(พระเอก) เพราะถือว่าเป็นผู้มีวิสุทธิ มีความประพฤติ บวชเรียนแล้ว มีความรู้ด้านศิลปพอควร
เป็นผู้เหมาะสมที่ทุกคนเห็นด้วย จึงจะเป็นครูทำพิธีไหว้และครอบได้ ส่วนครูศิษย์ผู้หญิงนั้น แม้จะทรง
ความรู้วิเศษเพียงไร ก็เป็นแต่เพียงผู้นำพิธีไหว้ครู จะเป็นผู้อครอบไม่ได้ เพราะถือว่าครอบไม่ได้ และ
เชื่อว่าถ้าครูผู้หญิงทำพิธีครอบจะมีอันเป็นไปในทางร้าย ไม่ตัวครูเองก็มิอาจจะได้รับสิ่งร้ายหรือภัยกับทั้ง
๒ ฝ่าย (๑) ปรากฏว่าในรัชกาลที่ ๔ ได้ครูเกษ ซึ่งแต่เดิมเป็นตัวละครราม โขนชาหลวงเดิมในสมัยรัชกาล
ที่ ๓ เป็นผู้ครอบ ส่วนครูครอบโขนละครที่ปรากฏชื่อเสียงต่อมา คือ พระยาัญญกานธุรักษ์ (ทองดี
สุวรรณภารต) กับพระยาสุนทรเทพระบำ (เปลี่ยน สุนทรนัญ) (๒)

พิธีครอบเป็นพิธีที่ท่านบูรพาจารย์ได้กำหนดระเบียบและบัญญัติแบบแผนให้ปฏิบัติด้วยหลักเกณฑ์
อันดีสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ โดยกำหนดว่าถ้าเป็นศิษย์ที่หัดโขนละคร ครูผู้ใหญ่จะทำพิธีไหว้และครอบ
ให้ก่อนเมื่อศิษย์ได้หัดเพลงรำ เพลงช้า เพลงเร็วได้แล้ว จนนับว่าเป็นผู้รำเป็น พอจะออกแสดงเป็นตัวละคร
แสนหรือนางกำนัลได้ ถ้าเป็นศิษย์ที่หัดดนตรีพิณพาทย์ ก็คงสามารถร่วมบรรเลงเพลงโหมโรงได้จน
ซึ่งนับว่าได้เป็น พอที่จะออกบรรเลงในงานสวนมณฑลเป็นต้นเข้าได้ สังเกตความเพลงหน้าพาทย์ของดนตรี

(๑) ชนิด อยู่โพธิ์, โขน. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้ารวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
โสมมิตรมงคล. โรงพิมพ์บริษัทสหอุปกรณ์การพิมพ์จำกัด ถนนบำรุงเมือง พระนคร.

(๒) loc. cit., หน้า ๕.

ทำอัญเชิญเทพเจ้าและครูบาอาจารย์มาในพิธีก็ดี ฆนัตและโองการที่บัญญัติไว้ให้ครูผู้ใหญ่กล่าวเชิญ และพร่าบน
ก็ดี แสดงว่าท่านโบราณจารย์ได้บัญญัติไว้ด้วยความรอบคอบ เพื่อให้ศิษย์เข้าประกอบพิธีครูและได้รับครอบ
จากครูแล้ว มีประสิทธิภาพอันดีและมีภาวะเป็นศิษย์ผู้ควรแก่การยกย่อง เช่นเดียวกับที่บัญญัติในพิธีบรรพ
ชาอุปสมบทของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

ตอนทำพิธีอัญเชิญครูและสังเวยนี้ มีกำหนดว่าต้องทำเสร็จภายในเพียงวันเดียวบรรพชาศีลน
ผู้เป็นศิษย์ ก็ช่วยกันถือนอกที่ และบางที่ศิษย์เป็นผู้เป็นศิษย์ยกภาชนะเครื่องสังเวยเหล่านี้นำเป็นกัน
ตอนแรกนี้ ในสมัยไทยบางเล่มบอกพิธีเริ่มต้นและลำดับเพลงไว้ดังนี้คือ

แรกจะไหว้ครูครอบโขน ให้ไหว้พระโคตมัท คือตะโพกก่อนว่า นะโม ๓ ที แล้วว่า
พระศากน ๓ ที

- พระโคตมัท พระเทวคา อิมสังฆ พิศาภาเก สันติ เทวา มหิตถิกา เท
ศุมเท อมฤกษัตถุ ปริภูษัตถุ

แล้วพากันมาไหว้หินพาทย์ เรียกเพลงตระประโคตมัท แล้วรำลึกพากย์ กราบ ๓ ที
แล้วเรียกไปรยขาวตอก ไปรยเข้าไปในหินพาทย์ ๓ ที และเรียกคฤพาทย์ กราบ ๓ ที จึงขนานล่าง
ตะโพกมาขึ้น มาลูบศีรษะแล้วจึงไปไหว้ครู โขน ตามเดิมที่ครูเขาไถ่ถามว่า เมื่อจะครอบนั้นให้เรียก
ละคอน

มหาชัย ให้ทำไปจนกว่าจะครอบแล้ว เรียกเพลงไหว้ครู --

๑. สาธุการ - เมตตากรพระรัตนตรัย และน้อมไหว้ระอิกถึงอาจารย์คุณ
๒. เชิญ เชิญพระอิศวร
๓. เหาะ เชิญพระนารายณ์และเทพเจ้าทั้งหลาย
๔. ตะระประโคตมัท เชิญพระโคตมัท
๕. โหมโรงเพลงขลุ่ย จนจบ ไหว้ครูพระนาง
เรว
๖. แหะ เชิญพระยาครุฑ
๗. เสมอ เทพเจ้าเจ้าสมุทรลพพิธิ
๘. รวีสานลา ไหว้ครูยักษ์
๙. ลงส่งทรงเครื่อง ครูผู้เป็นประธานสงฆ์นำเทวรูป
๑๐. ว่าคาบ ครูผู้เป็นประธานว่าตัดเดือนหัวนมและเครื่องสังเวย

1/61
3513
CCO

๑๑. เชิญถวายเครื่อง ตอนมีป้าททำเพลงเชิด ก็เชิญทุกคนยกเครื่องส่งเวชนีธรว่า
๑๒. ส่งเวชนีธรเกล้า หมายถึงเวลาที่ครูกำลังเสวยเครื่องส่งเว
๑๓. ไปรับข้าวตอก ครูและศิษย์ว่าและไปรับข้าวตอกเป็นการอวยชัย
๑๔. เวียนเทียน ครูและศิษย์มาสวมหน้าโขนทั้งหมดเวียนเทียนสมโภชน
๑๕. สามพระ ไม่ทราบว่าหมายถึงเพลงอะไร จะว่าให้บรรเลงเพลงพระ ๓ เพลงคึกกัน
ก็ไม่เคยมี และเพลงพระที่ใช้ในการไหว้ครู ก็มีพระเชิญ พระสันนิบาตและพระพระปรกษรรพ แต่เพลง
พระเชิญและพระพระปรกษรรพ ก็ได้บรรเลงมาแล้วแต่ข้างต้น เสียงที่กล่าเคียงหน้าเป็นก็คือ "เสมอ
สามลา" เพลงเสมอสามลา หมายถึงครูพระ (ภรต) ธานีเข้ามาทำพิธีครอบ และอวยชัยให้พรแก่ศิษย์
ควรจะต้องบรรเลงก่อนอันกับเพลงเวียนเทียนแต่อาจจะกลับกันได้บางกรณี

๑๖. กรวาร์ว่า ครูและศิษย์ว่าถวายมือ
๑๗. เชิดกลอง เทพเจ้าที่เชิญมาเสด็จกลับ (๑)

อนึ่งในการไหว้ครูนี้ จะไม่ให้ยักษ์และลิง ถึงแม้ว่าจะมีความเก่งกล้าสามารถก็ เพราะ
เชื่อกันว่ายักษ์และลิงเป็นฝ่ายอสูร ต่อไปจะขอแยกกล่าวถึงการ ครอบละคอนนอก และ ละคอนใน
การครอบละคอนนอก

การครอบละคอนนอกในกรุงเทพฯ ทำพิธีพิธีการมากเบื้องต้นต้องหาฤกษ์และหาโรงพิธีให้กว้าง
ขวางพอแก่การ มักทำที่โรงละคอนแห่งใดแห่งหนึ่ง และมีเจ้าของละคอนเป็นผู้จัดการอุปการะถ้วย จึงจะ
ทำการได้สะดวก

ลักษณะโรงพิธีครอบละคอนนอกนั้น ทางด้านหมุกลองฝ่ายหนึ่งจักเป็นหน้าพระ มีเตียงตั้ง
พระพุทธรูปไว้ชั้นสูง ชั้นรองลงมาตั้งเทวรูป ถัดลงมาตั้งหัวโขนของเก้านับถือเป็นครูปรีชา คือ หัว
ธานี • พระอิศวร • พระวิศณุกรรม • พระพิฆพ • พระลักษมณ์ • กบฏา • รักษ์เกล้า • หน้า
คาง สำหรับครอบหัวจำวัด • ทางด้านหมุกลองอีกฝ่ายหนึ่ง จักตั้งวงปี่พาทย์ มีเครื่องบูชาตั้งทั้ง ๒ ฝ่าย
และปี่พาทย์นั้นต้องหาตัวครูที่สำคัญมาตั้งโพน เพราะสมมติที่ตั้งโพนเป็นศิระพระปรกษรรพ ในการไหว้
ครู ครูครอบละคอนอยู่ในเขตที่กลางโรงพิธีกับพวกศิษย์ทั้งปวง

การพิธีทำนั้นเป็น ๓ ภาค คือ ๑. พิธีสงฆ์ ๒. พิธีไหว้ครู และ ๓. พิธีครอบ

(๑) Loc cit., หน้า ๑๒๖-๑๓๖.

ภาคที่ ๑

พิธีสงฆ์ เณรพระมาสวดมนต์ในตอนบ่ายให้พวกศิษย์ฟังสวดมนต์เหมือนท่านองพิธีโกนจุก
รุ่งขึ้นเลี้ยงพระ ครั้นพระสงฆ์กลับแล้วจึงเริ่มทำพิธีไหว้ครูต่อไป

ภาคที่ ๒

ครูที่จะครอบนุ่งขาวห่มขาว เริ่มการพินิจำคิณยจุคชูปเทียนบูชาพระและบูชาปรีชาทางหน้าพระ
เรียกหน้าพาทย์ให้ทำเพลงสาธุการ แล้วหันหน้ากลับไปบูชาพระประเคนธรรมทางหน้าพาทย์ เมื่อบูชาพระประเคน
ธรรมาแล้ว หันหน้ากลับมาทางหน้าพระอีก คราวนี้ครูเรียกหน้าพาทย์ให้ทำเพลงต่าง ๆ บูชาครูปรีชาเรียง
เป็นลำดับกัน คือ -

- (๑) ทำเพลง เพาะ บูชาพระอิศวร
- (๒) ทำเพลง กลม บูชาพระวิฆเนศวร
- (๓) ทำเพลง รอน บูชาพระพิลาศ
- (๔) ทำเพลง เขิกขิง บูชาครุฑ
- (๕) ทำเพลง แฉะ บูชาพระยาครุฑ

ครั้นทำเพลงบูชาครูปรีชาเรียบร้อยแล้ว ครูจึงเรียกหน้าพาทย์ให้ทำเพลงลงสรง แล้วประโปรย
น้ำหอมสรงเทวรูป ครั้นเสร็จแล้วครูจึงเรียกหน้าพาทย์ให้ทำเพลงโปรยข้าวตอก ครูลุกขึ้นนำคิณยว่าถวาย
เครื่องพลีกรรมครูปรีชา และพระประเคนธรรม ครั้นว่าถวายเครื่องพลีกรรมแล้วจึงเข่นสุรา เรียกหน้า
พาทย์ให้ทำเพลงนึ่งกินและเพลงเข่นเหล้า ครั้นเข่นเสร็จแล้วจึงพร้อมกันสมโภชครูปรีชา หน้าพาทย์ทำเพลง
ทำขวัญ ครูกับศิษย์พร้อมกันเวียนเทียนเจริญมนต์ และวงหน้าพาทย์ครบ ๓ รอบ แล้วครูเจิมจุดเทวรูปและ
หน้าโชนเป็นเสร็จพิธีไหว้ครูแล้วจึงเริ่มทำพิธีครอบนุ่งต่อไป

ภาคที่ ๓

ลักษณะพิธีครอบนุ่งนั้น เอาขันสาครลายสิบสองนักษัตรคว่ำไว้กลางโรงตรงหน้าพระลงมา
(เหมือนแบบครอบนุ่งในราชธานี ผิดกันแต่ไม่ใช่คิณยคิณยทั้งเสีย) มีผ้าขาวป่นกันชั้น ทั่วครูครอบ
เอาหนังค่างใส่ในหัวขานแล้วเอาขึ้นสวมศีรษะ สมมติเป็นพระฤาษี เรียกหน้าพาทย์ให้ทำเพลงพราหมณ์เข้า

แล้วถือไม้เท้าเข้านั่งบนถนน เรียกว่าพาทยให้ทำเพลงมหาฤกษ์ แล้วเรียกศิษย์ที่จะครอบเข้าไปครอบ
ที่ละคน ครูเจิมให้แล้วออกหัวฤกษ์ (กับหนังค่าง) ออกจากศิระชน ครอบศิระให้ศิษย์ก่อน แล้วเอากลับ
มาใส่อย่างเดิม จึงเอาหัวไชพระอิหฺรกับหัวไชพระพิราพครอบให้เป็นลำดับกัน แล้วรณรงค์ใส่ค้าย
มงคลที่ศิระศิษย์และให้ไปโม้มงคลที่หู คือใบเงินใบทอง กล้วยแพรง ทอกระเชอ มัทเป็นขอ ผู้ที่จะ
เป็นยืนเครื่องให้ทั้หูขวา ผู้ที่เป็นนางให้ทั้หูซ้าย ครูทำให้ตั้งกล่าวมานี้ที่ละคนจนครบทั้ผู้ที่จะครอบเป็น
ละคอน

ครั้นครอบแล้วครูจึงเรียกหน้าพาทยเพลงซ้ำกับเพลงเร็วให้ศิษย์ว่า "ฉวามือ" พร้อมกัน
ครั้นรำฉวามือจนแล้ว ครูเรียกหน้าพาทยพราหมณ์ออก ครูรำออกไปพอหมดเพลงพิธีแล้วออกหัวฤกษ์ออกจาก
ศิระของตน เป็นเสร็จการพิธีครอบเพียงเท่านั้น

พิธีครอบละคอนที่กล่าวมานี้กินเวลาช้ามาก ถ้าจำนวนศิษย์มาก ตั้งแตงมือเลี้ยงพระสงฆ์
ไป บางทีไปเสร็จการพิธีเอาราวมาย ๓ นาฬิกา ถ้าจำนวนศิษย์ที่จะครอบน้อยก็ค่อยเร็วเข้าสักหน่อย
ลักษณะครอบละคอนนอกสั้ได้ความค้งแ่งมานี้

อนึ่ง ตามหมายวันสัง เรื่องไหว้ครูละคอนหลวง เมื่อปีช้าล ฉกศ พ.ศ. ๒๓๘๓ ใน
สมัยรัชกาลที่ ๔ มีปรากฏแต่การเตรียมเครื่องพิธีเท่านั้น หาปรากฏวิธีครอบไม่ แต่ทราบว่า ครั้น
นายเกษ พระราม ช้หลวงเดิมในรัชกาลที่ ๓ เป็นครูครอบ วิธีครอบของนายเกษมีปรากฏอยู่ ใน
"ตำราครอบ ของนายเกษ ซึ่งพระยานุฎกานุรักษ์ (ทองดี สุวรรณการท) ได้ไว้ เป็นพระตำราครอบ
ละคอนฉบัหลวง ครั้นรัชกาลที่ ๔ "

วิธีครอบละคอนในตามคำชี้แจงของ พระยานุฎกานุรักษ์ ภูติศการกว่าวิธีครอบละคอนนอกที่
ที่กล่าวมาแล้ว จึงนำมาแสดงไว้ค้ย สมมติว่าเป็นวิธีครอบละคอนใน

วิธีครอบละคอนใน กองหาฤกษ์และจัดพิธีอย่างเดียวกับครอบละคอนนอก เครื่องค้งเคียง
มณฑล นอกจากที่ปรากฏในหมายวันสังยังมีเทริดกับสมคบทะเลคอนอีก ๒ อย่าง

๑. เริ่มการพิธีพระสงฆ์สวดมนตเวลามาย ศิษย์ละคอนใส่มงคลนึ่งฟังพระสวด แล้วพระประ
น้ามนค้ให้ ครั้นรุ่งเช้าเลี้ยงพระ ๆ กลับแล้ว ครูนึ่งขาวหมขาวนำคิษย์จุคูปเทียนและฉวาคอกไม้ชุบเทียน
บูชาพระก่อน ทอนนึ่งยังไม่ทำเพลงป้พาทย เมื่อบูชาพระแล้วจึงลงมือทำพิธีไหว้ครู

๒. พิธีไหว้ครูนั้น เริ่มแรกครูเรียกหน้าพาทยทำเพลงสาธุการ ครูจุคเทียนทองเทียนเงิน
และชุบบูชาพระประคนธรรมทางวงป้พาทย ครั้นบูชาเสร็จแล้ว ครั้นท้กลั้ฆาทางหน้าพาทยเรียกหน้าพาทยเชิญ

เทวคา คือ -

- (๑) ทำเพลงเหาะ เชิญพระอิศวร
- (๒) ทำเพลงแมลง เชิญพระนารายณ์
- (๓) ทำเพลงกลม (เชิญเทพคานอื่น ๆ)
- (๔) ทำเพลงโหมโรง (เชิญครูละคอน)
- (๕) ทำเพลง ซำและเร็วสำหรับ (ครู) มนุษย์
- (๖) ทำเพลง กราวนอกกราวใน สำหรับ (ครู) พาน
- (๗) ทำเพลงเชิดฉิ่ง สำหรับ (ครู) นาง
- (๘) ทำเพลงผูกพากย์ สำหรับ (ครู) ยักษ์
- (๙) ทำเพลงรอนพระพิราพทั้งทิว สำหรับพระพิราพ.

เสร็จทำหน้าพาทย์เชิญครูปี่ชยาแล้ว ครูเรียกหน้าพาทย์องสรง เชิญเทวรูปออกมาสรงและ
เจิมจนแล้ว เชิญกลับขึ้นตั้งไว้อย่างเดิม คราวนี้ถึงถวายเครื่องพลีกรรม ครูเรียกหน้าพาทย์เชิด ครูกับ
ศิษย์บางยกเครื่องพลีกรรมถวายครูปี่ชยา แล้วทูลมาถวายพระประเคนธรรม ว่าเสร็จแล้วเรียกหน้า
พาทย์ทำเพลง เสมอมี เสมอมา นิ่งกิน และครูเชนสู่ราบนำพาทย์ทำเพลงเช่นเหล่าเสร็จพิธีไหว้ครู
ขึ้นต้นเพียงนี้แล้ว ทำพิธีครอบต่อไป

๓. พิธีครอบนั้น เริ่มทูลนำพาทย์ทำเพลงพราหมณ์เข้า ครูนำศิษย์ไปรยข้าวตอกคอกไม้
บูชาครูปี่ชยา และบูชาพระประเคนธรรม แล้วครูเอาหนึ่งค่าง ใส่ในหัวจาน เอาขึ้นสวมศีรษะตน
มือขวาถือไม้เท้า มือซ้ายถือสังข์ ว่าเพลงเสมอสามลาเข้ามาเง้บนกันขึ้นสิบสองนักษัตร ซึ่งมีข้าวกุลม
กว่าไฉครงหน้าเคียงตั้งเครื่องครูปี่ชยา เรียกศิษย์เข้ามาครอบให้ทีละคน คือฉอดหัวจานกับหนึ่งค่างจาก
ศีรษะครูครอบศีรษะให้ศิษย์ก่อน แล้วเอากลับไปใส่ศีรษะครูตามเดิม ก่อนนั้นเอาหัวโขนพระราม พระลักษมณ์
พระพิราพ ทศกัณฐ์ และเทวitic ครอบศีรษะให้ศิษย์เป็นอันคัมกับไป แล้วทูลนำสังข์ และให้ใบไม้มงคล
คือ ใบมะตูม หญ้าแพรก ใบเงินใบทอง ซึ่งมีคเป็นข้อให้ศิษย์ทักและสวมมงคลที่ศีรษะศิษย์ ครอบให้
อย่างวามานทีละคนจนหมดจำนวนศิษย์ซึ่งจะครอบ และนำพาทย์ทำเพลงมหาชัยไปตลอดเวลาที่ครอบนั้น เมื่อ
ครอบให้หมดแล้ว ครูจึงอำนาจพรให้ศิษย์พร้อมกัน แล้วนำพาทย์ทำเพลงเสมอเดร ครูว่าเป็นท่านองพานิชกลับ
จนแล้วจึงฉอดหัวโขนพานิชออกจากศีรษะเป็นเสร็จพิธีครอบ ทำพิธีบูชาตอนท้ายต่อไป

๔. พิธีทำคอนท่าย เป็นพิธีสมโภชนและส่งครุปร้ายกลับ เริ่มด้วยเบิกแว่นเทียนเวียน เคียงมณฑลและวงปี่พาทย์ ๓ รอบ แล้วครุทำพิธีเฉลิมเนตรเจิมหน้าโชน เสร็จแล้วครุขึ้นนั่งบนขันสับสองแท่นครุอีกครั้ง • กราวนี้ให้ร้องบท กรุณียัตถ์ในศาล รำรายโชติ ครั้นครุรำจบแล้ว ให้ศิษย์พร้อมกันรำ เพลงช้าเพลงเร็ว เรียกว่ารำฉาวเมื่อ ศึกษารำฉาวเมื่อจบแล้ว หึงครุ และศิษย์ทำเพลงกราวส่งครุปร้าย แล้วให้พาทย์ทำเพลงเชิดเพลงเสมอเข้ามา (สมมติว่าส่งครุปร้ายกลับไป) เสร็จการส่งครุปร้ายให้พาทย์ทำเพลงกราวรำอีกครั้ง • เป็นเสร็จพิธีครอบละคอนในพานี้

พระตำราครอบโชนละคอน (เล่ม ๒)

ฉบับหลวงครั้งรัชกาลที่ ๔

(ตั้งเครื่องพิธีสงฆ์)

• พระไชย • พระทรงเครื่อง • พระห้ามสมุทร • นาคหรณันต์ ๕ นาค
พระสงฆ์จับสายสังฆาณูปมั่งกล ได้ครูได้ลูกศิษย์ทุก ๆ คน พระสงฆ์ ๕ รูป สวดพระปริตรสิบสองตำนาน

(ตั้งเครื่องละคอน)

เทวรูป ๓ องค์ พระอิศวร • พระนารายณ์ • พระนาคาสนี • สังข์ •
กรรต • หงา • ๕ กำ กรอบสมัญหิ • แขนง • แขนงพเก้า • ห้าง •
ห้างดาบ • หน้าตกรร • เทริด • หน้าพิราพ • หน้าพระราม • หน้าพระลักษมณ์
• หน้าพระสัตรุด • หน้าพระพลารอด (พรต) • พัดกระโหนก ๒ เล่ม ทางนกยูงคู่ •
ไม้เท้าดาบ • ตะบองเงาะ • ตะบองเกลียว • หอกพิราพ • ฯ

หมดใบเครื่องละคอนแต่พานี้

พระแสงขอ • พระแสงกริช • ขนิก • แม่ขันสับสองนักขัต • ห้องโหม่ง
• ผ้าขาวปิดปากขัน • ผ้าขาวรองกันขัน • เชือกบาศ • ห้างเสื้อหนัง • สำหรับให้
ให้ลูกศิษย์นั่งเมื่อครุจะครอบ

ใบเงิน • ใบทอง • ใบมะขาม • ใบมะยม • ใบราชพฤกษ์ • ใบชัยพฤกษ์
• ใบแพงสาร • ใบรัก • ใบบัว ๔ ใบ ดอกบัว ๕ ดอก หญ้าแพรก ๑ ผ้าแดงห่มเส้า

กลางโรงละคอน แล้วเอาใบไม้ที่กล่าวมาแล้วมกเข้าที่เสากลางโรงละคอน

มะกรูด • ส้มป่อย • ให้ใส่ในน้ำกรรน้ำสังข์ พระกนิโพนบัตรสี่เหลี่ยมทูนุม
เทวคา ๔ บัตร บัตรพระภูมิสี่เหลี่ยมใหญ่บัตร • บัตรกรงพาดิ • เทียนหนักเล่มละเพื่อง ๔ เล่ม
รูป ๔ คอก ขงเล็ก ๆ ๔ อัน คอกไม้ ๔ คอก กระหวงเครื่องกระยาบวชพร้อม ๔ กระหวง

ตัวครู ตัวละคอน ให้ใส่มงคลทุก ๆ คน ให้มีเทียนหนักเล่มละ ๒ เล่ม รูป ๒ คอก
คอกไม้ ๒ กระหวง อุบะ • พวงมาลัย • ให้มีมาทั่วทุกคน

สายสัญญาณในโรงรอบโรงละคอนแล้วให้วงหน้าโชนด้วย มาจนกระทั่งถึงที่เสาคู่หน้าโรงกลาง
โรงละคอนด้วย วงสายสัญญาณนั้น มาครั้นนั้นกับพระพุทธรูปในวงด้วยกัน

พระไสยศาสตร์ • กับหน้าโชนกับเครื่องละคอนนั้นให้ตั้งไว้ด้วยกัน อย่าให้มาตั้งไว้กับ
พระพุทธรูป

ครุกับพวกละคอนนั้น ครั้นพระสงฆ์สวดพระปริตรจบแล้ว ให้พระสงฆ์ท่านรณมานต์ให้ครูและ
ศิษย์ทุก ๆ คน

บัตร ๔ บัตรนั้นให้ตั้งตามทิศเทวคา ขงชัย • ปิพัทธ์ • กลองแขก • ๆ
จบเพลายืนเท้านี้

รุ่งขึ้นเพลายืนเข้าพระณแล้ว บัตร ๔ ชั้น • เทียนหนักเล่มละเพื่อง ๔ เล่ม รูป
๔ คอก คอกไม้ ๔ คอก ขง ๔ อัน กระหวงเครื่องกระยาบวชพร้อม ๔ กระหวง แล้วให้เอา
บัตรไปตั้งที่เสากลางโรงละคอน เทียนเงินหนัก ๒ เล่ม เทียนทองหนัก ๒ เล่ม เทียนทองหนัก ๒ เล่ม
บูชาพระอิศวร • พระนารายณ์ • พระมุลาชะนี • ผู้ชาวสองสำหรับสำหรับครูบั้งเทม เทียน
หนักเล่มละ • บาท ๔ เล่ม ให้จุบูชาเทวคาทั้ง ๔ ทิศ เล่ม • นั้นให้จุบูชาที่เสาคู่หน้าโรงกลาง
โรงละคอน เทียนหนักเล่มละ ๒ เล่ม สำหรับครูจะได้ใช้ เทียนหนักเล่มละ • คำสั่ง
เล่ม • สำหรับครูจะได้เฉลิมเนตรหน้าโชน เทียนหนักเล่มละ • บาท ๒ เล่ม เอาติดแว่น ๆ
ละ ๓ เล่ม แว่น ๒ สำหรับ ๒ เล่ม เอาติดที่ยอดคานยหรี เครื่องกระยาบวช ๓ สำหรับ ถวาย
พระอิศวร ถวายพระนารายณ์ ถวายพระมุลาชะนี ข้าวตอกขันเชิง • คอกไม้ค่างสี่ชั้นเชิง •
ผู้ชาวรองพระประโคมทัพพิน • ผู้ชาวปี่ของชัยน • ผู้ชายพุดหน้าโชนทุก ๆ หน้า ผู้ชายพุด
ใหญ่ห้อยประคอง • บายศรี ๔ ชั้น ๒ สำหรับ เครื่องกระยาบวช ๒ สำหรับ ศิริระสุกร • แบ่ง

หมอนำมันหอมๆ • นี่ส่วนของครูจะไ้พลักรรหน้าโชน

เมื่อครูจะครอบจะบูชาในใหญ่ผาของตะพัก หมยาพันตะนำ แดครูนางใหญ่หมตาม

ចក្ខុវិស័យ

บายศรี ๓ ชั้น ๒ สำหรับ ศิระสุกรทิบคู่ • เครื่องกระยาบวชคู่ • สุรา ๒ ขวด
บุตรีกัญชา ๒ มวน น้ำสรงพูน • ของเหล่านี้ให้เขาไปพลักรรณที่พระประโคนทัต

ทั้ละคอนนั้น นายศรี ๕ ชั้น . นายศรีปากขาม . เครื่องกระยาบร ๒ สำหรับ
 ศิริระสุกร ๒ ศิริระ ไหม้มาทุก ๆ คน แต่รายโรงงานเอนั้นเงิน ๒ บาท ข้าขาวสำหรับ . ชั้น
 สำหรับ .

แต่ละคนนอกนั้นเงิน • บาท น้าขาวมีน • ผู้ชั้นล่างหน้าใบ • เข็มหนักเล่มละ
๒ สลึง ๕ เอม รูป ๕ ดอก ดอกไม้ ๕ กระหวง ให้มีมาทุก ๆ คน

ต้นของหลวงของลูกศิษย์แต่เท่านั้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ครู เมื่อแต่งตัวแล้ว จึงมาจุกเทียนบูชาพระพุทธรูปเล่ม แล้วให้กราบพระสามที แล้วจึง

၁၇ -

๐ สรรพ สเสน่ห์ สมนุญ นวาท ปริยตนาภาโว สทา ภวชชติ มริทวาน
เมตฺตํ สเมตฺตา ภทฺตทา อวิภวชชติ ปริยตํ ภนฺนตฺต

สมนุศา จกฺวาเพสุ อคฺคาจฺจนฺตฺ ทเวตฺตา

ສະຫຼຸບ ມູນິວາຍສຸດ ສູ່ພູຄູ ສະໜອງໂມງໝໍ

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ **อธิบดีกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ**

รวมสุสานกาโล อมฤตานุตา

รวมผู้ส่วนการใด อมฤตานุชา ฯ

แล้วว้า นโม ๓ จบ จึงว่า

พุทธบูชา มหาเศรษฐนุโต ชุมบูชา มหาปณฺธุรวนุโต

สงฆประชา มหาโกศวโห นิภูพาน ปุจฉโย โหนตุ ฯ

แล้วจึงว่า -

พุทธ ชีวติ ยาวนิพุทธนิ สรณิ ศรณานิ

ชนมฺ ชีวติ ยาวนิพุทธนิ สรณิ ศรณานิ

สงฺฆํ ชีวติ ยาวนิพุทธนิ สรณิ ศรณานิ

แล้วจึงกราบพระ ๓ ที แล้วจึงว่าอาราธนา -

๐ อุทิศ ข้าพเจ้าจะขออาราธนาพระอุปัชฌาย์วิดี และพระอโศกวิดี และพระสมาธิ
โลกกุตตรธรรมเจ้า อันบังเกิดในท้องพระพุทฺธเพติ ฌณิกปิติ โลกกัณฐิกปิติ อุเพงคปิติ ฌรณปิติ
อันยังเกิดแก่พระพุทฺธเจ้า พระปัจเจกโพธิเจ้า พระอรหันตเจ้า อันล้วนเข้าสู่พระนิพพานมากกว่าเมื่อก
หลายทั้งสี่ พระมหาสมุทรคันเด ประเพณีพระพุทฺธเจ้า พระปัจเจกโพธิเจ้า พระอรหันตเจ้า แสมัน
ใด ๆ ขอให้พระธรรมเจ้า จงมาบังเกิดให้วัดถาวรกว้างขวางอยู่ในชั้นทั้ง ๕ แห่งข้าพเจ้าบัดนี้เกิด
นิพพานปัจจัย โทษ ๆ

แล้วกราบพระ ๓ ทน

แล้วจึงเอาเทียนปักปากขึ้น แล้วจึงนั่งสมาธิ เสด็จนำพระพุทฺธมณฑปพระศาสดา -

(ธรรมสารเล็ก)

๐ สิริ เม พุทฺธเทวภู อลาเบ สพุทฺธเทวคา

หทย เม นารายณูเจว หตฺถนตฺถเม ปรเมสฺส

ปาทา วิสฺสุสณฺณูเจว

สิทฺธิกิจฺจํ สิทธิณฺณํ สิทธิเทริยํ ตกาคโต

สิทฺธิเตโช ชโย นิรุจํ สิทธิ อรหุตฺตานํ

สมฺภาเวหิ นโม เม สพุทฺธณฺณํ ปสิทฺธิ เม ฯ

(ยิตฺติโส ๔ กำน)

อิระชาคะตะระสา

คิหังจะโตโรทินัง

ปัสสิมระโณสสะพุ

โสมฺมาตตะกะโรกาโช

ภัสร์มณีวิเศษเทชะ

กะพุระทุรัมพะชะ

วาโสโนอะมะชะวา

อวิสุณฺณานุกิ ฯ

(พระเจ้า ๑๐ ทิศ)

๐ ปทุมุตโตโร จ ปุรทหาย อากเนญเย จ เววโต

ทกุชเณ กสุสโป ทกุโซ หรติเย จ มงคลโธ

ปจฺฉิเม พุชฺสสิ จ พายัพเพ จ เมฆงโร

เอเต ทสฺสิสํสา พุชฺสา ราชมณฺเษสฺส ปุชฺสา

นคฺฉฺช โรคณํ โสภํ เชมํ สมฺปตฺติทายกํ

ทกุชโรคณํ นคฺฉฺช สหฺมตฺตคฺค วิชฺสเนตฺ

เตสฺสญฺญาณณํ สฺสเณน ตญฺญเมณ ทเมณ จ

เจมิ มํ อมฺรภูทตฺต อาริกุเณ สฺสเณ จ ฯ

(พระอรหันต์ ๔ ทิศ)

๐ พุชฺโซ จ มชฺฌิโม เสฏฺโฐ สารีปุตฺโต จทกุชเณ

ปจฺฉิเมวฺจิ อานนฺโห อุตฺตเว โมคฺคคฺคฺคานโก

โกณทญฺโญ ปุทฺทภาเค จ ทายัพเพ จ สมฺมปติ

อุปาลิ หรติรฺราเน อากเนญเย จ กสุสโป

วาหุโล เจว อัสสะเน สหฺมเพเต พุชฺชมงฺคลา

โย ตญฺฐวา ปุชฺชิตฺโต โลกํ นิทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

มหาเตโช สทา โทคฺค สหฺมตฺตคฺค ภาวคฺค เม ฯ

ท่าน้ำพระพุทธรูปแล้วอย่าเพิ่งไปเอาน้ำดื่มไว้ แล้วกรุณาจุกเทียนเงินเทียนทอง บูชาพระอิศวร

พระนารายณ์ พระมุลาระณี แล้วให้กรูกราบลง ๓ ทน จึงขอมุขเทวคาขอมุขกรู จะยกตัวอย่างเพียง
นางคองคังนี้

๐ พุทฺธังหาพระสละ ชัมมังหาพระสละ สังฆังหาพระสละ อิตฺถิโส ภควา พระชัมมัง พระสังฆัง แก้วทั้งสามประการ อันประเสริฐ คือ พระพุทฺธัง พระชัมมัง พระสังฆัง แก้วสามประการ อันเป็นประธานโลกา ข้าพเจ้าจะนมัสการถึงพระศรีสากยมุนีโคตมบรมไตรโลกนาถ— —

.....

สวาทะ ๖

แล้วกราบลง ๓ ทน จึงเชิญครูเข้าตัว —

เมื่อเชิญครูเข้าตัวเสร็จแล้วกราบลง ๓ ทน ครูจึงจุกฐูปเทียน ลูกศิษย์ก็จุกด้วย แล้วครูบูชาทวยสมณเทวณ —

๐ โยม สุริยัสสะวะติเย ๖ ธา สุโสชยัง อภันติ ๖

แล้วครูกับลูกศิษย์กราบลง ๓ ทน

นอกปัทมยทศสาธุการ ที่ ๑ ๖

แล้วกราบลงอีก ๓ ทน แล้วครูกับลูกศิษย์พากันมาจุกฐูปเทียนบูชา พระประโคนทัต แล้วกราบลง ๓ ทน

ครูจึงว่า นโม ๓ จบ (แล้วว่า) —

๐ พระประโคนทัตเจ้า อิมัสสิง วิสาภาเค สันติ เทวา มหิทธิกา เทปี คุมहे
อนุรักขันตุ ปฏิญฺจันตุ ๖

ว่า ๓ ที ๖

ปัทมยให้ตี ประโคนทัตที่ ๒ ๖

แล้วครูกับลูกศิษย์กราบลง ๓ ทน

แล้วพากันมานั่งท่อนา เคียงท่อนาโชนัน

ปัทมยให้ตีเชิญเทวดา ที่ ๓ ๖

แล้วปัทมยให้ตีเหาะ ที่ ๔ ๖

แล้วปัทมยให้ตีไหมโรง ที่ ๕ ๖

แล้วครูจึงเชิญพระอิศวร พระนารายณ์ พระมุลาชนะนี้ ลงในฉาด จึงถือสังข์กรวดไว้ รกไปพลาง ภาวนาไปพลาง แล้วจึงเอาน้ำอบสรงพระอิศวร พระนารายณ์ พระมุลาชนะนี้ แล้วจึงเอาน้ำที่เหลือจากสรงพระโสดยศาสตร์นั้น ประพรมหน้าโชนทุก ๆ หน้า ๖

ปัทมยาลงกรณ พ ๖ ๗

ใช้เทียบ ๓ เล่ม เครื่องกระยาบวช ๓ ที่ แล้วจึงส่งถวายพระอิสริยาภรณ์ พระนารายณ์ พระมุลาชะนี เมื่อจะถวายเครื่องกระยาบวชนั้น ให้ว่าพระคาถาสรรเสริญเทวดาทิ้ง ๓

เสร็จแล้วครูกับลูกศิษย์ก็ไปจุกเทียนที่นอกบายนศรี แล้วจึงยกเอาหม้อนอกบายนศรี เอาที่ระสุกร
เอาเครื่องกระยาบวช มารวบรวมส่งถวายเครื่องทุก ๆ คน

ครูกับลูกศิษย์จึงกราบลง ๓ ทน

แล้วครูกับลูกศิษย์พากันมาที่พระประโคนทับ จึงจุดเทียนขึ้นบนยอดบายนี แล้วจึงให้ขุนบด
นายศรี ยกดัษะสุกร ยกเครื่องกระยาบวชขึ้นว่าพลีกรรมทุก ๆ คน แล้วกราบลง ๓ ทน

ปัญหาใหญ่ในจิตใจ ๗ ๖

แล้วบอกให้พายุพัดเช่นเหอ้า ที่ ๘ ๗

แล้วครั้นลูกศิษย์จึงจุกจุกไปเตือนบิดาครั้นบิณฑิมา แล้วกราบลง ๓ ทน แล้วทูลให้รำพราน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บันทึกโดยกรมราชทัณฑ์ ที่ ๕๖

แล้วครูให้รำเพลงกาบเขือกมู แล้วให้เอาชิ้นสุกที่เขือกนั้นกับนมเล็กน้อย ใต้กระตังไปเช่น
ที่ ๔ มุม โรงละคร

นำแพทย์ให้คิดเพลงรำกลอน ที่ ๑๐ ๖

แล้วครูกับลูกศิษย์ให้รำไปรอบๆ รอกกอกไม้ ๑ ที แล้วจึงพากันไปโปรยข้างพระประโทน

เป้าหมายให้ดีไปบรรจวตอกดอกไม้ ที ๑๑ ๖

แล้วครูก็นึกถึงข้าพเจ้ามาที่โรงเรียนตั้งหน้าโรงเรียน แล้วครูให้อีกสิ่ง นือไม้ค้ำ ให้เสกด้วย
พระพุทธรูป -

แล้วท้าวครุ คว้าถือไม้ค้ำ คว้าถือธงชัย คว้าออกไปแล้วว่ากลับ เข้ามานั่งที่เตียงตั้งหน้าโขน

ป่าพญาเสือสามลา ที่ ๑๒ ๖

แล้วจึงลง, ครอบจักรวาล ไม้มือครู แล้วจึงเสกด้วย ๐ โสฬส ๐

แล้วจึงลงนะตัวนี้ ใส่ในหน้าโขนทุก ๆ หน้า แล้วจึงเชิดหน้าโขนลงมาจากเตียง แล้วครู

จึงนั่งสมาธิจุดเทียนหนักเล่มละคำดัง • มีธำมณีหน้าโขน มีขวาคือเทียน แล้วจึงภาวนา ด้วยพระ
พุทธคุณทั้ง ๔ แล้วครู่เมื่อจะเอาเทียนลงในน้ำ ก็ภาวนา แล้วจึงดับเทียนเฉลิมเนตรหน้าฐานก่อน
แล้วจึงภาวนา ทิพจักขุ ฯลฯ แล้วจึงเฉลิมเนตรหน้าโขนทุก ๆ หน้าจนหมดหน้าโขน แล้วครู่จึงยกหน้า
ฐาน จึงเอาหนังสือลงในหน้าฐาน แล้วจึงภาวนาคัยคาถา มงกุฎพระเจ้า หรือ อิติปิโสเวียนด้วย
แล้วจึงว่าอิติปิโส ๔ ก้าน แล้วเอาหน้าฐานใส่ศีรษะครูลง แล้วถอยออกมาจากศีรษะครู เมื่อจะครอบ
ลูกศิษย์ ให้เสกคาถามงกุฎพระเจ้า กับ ครอบจักรวาลนอย แล้วจึงครอบลูกศิษย์ลง แล้วเอาหน้าฐานใส่
ศีรษะครูอย่างเดิม แล้วจึงเอาเทริด หน้าพระราม พระลักษมณ์ พระพรต พระสัตรุด หน้าทศกัณฐ์
หน้าพิราพป่า มงกุฎ วัชระเกล้า ขวาท ให้ครูครอบลูกศิษย์ลงทุก ๆ คน เหมือนดังนี้

แล้วจึงให้ครูนางเอาน้ำพระพุทธมนต์ น้ำสรงพระไตรปิฎก น้ำกรต น้ำสังข์ ใบมะขาม
มวงคด ให้ใส่ลงในศีรษะลูกศิษย์ทุกคน ๆ

แล้วบอกหน้าพาทยให้ทำเพลงมหาชัย ที่ ๑๓ ๆ

แล้วครูลงมาจากกันชนแล้วจึงมอบ ศร พระขรรค์ ไม้ค้ำ กริช สมุทนต์
พิศิโทษดาบ กริช กระบองเงาะ กระบองเถลิง ให้กับครูลูกศิษย์ที่เป็นนายโรงเรียน หน้า
พาทยตามแต่จะบอก แล้วครูกลับขึ้นมานั่งบนกันชน แล้วจึงร้องฮอน ๆ

(ร้องฮอน)

๐ อ่อนเอยไล่เจ้าไม้มา	ปานที่ยายเจ้าเขยน้อง ๆ นา
โกลนเข้ามาแล้วเจ้าไม้ขานข้าวสาบ	ไปแล้วจะมาอยู่ไร ๆ
แม่มานักมาทวง	เหมือนกิ่งทอน(ทอง)
เอน้องเจ้ามาหอม	กิ่งคอกไม้กรอง
จะมาขวนมากรอง	ให้เป็นสร้อยมาลัย
เจ้าเขยน้องนะน้อง ๆ นาน้อง	น้องเอยแล่นองเอย จะมาโยกนา เอย ๆ

๐ อรพิม (ๆ) พา

บทเร้าแลยงดา (น้องเอย) เวลาที่ยังไกล

๐ ข้าจะไหว้แลพระสงฆ์ (น้องเอย) ทรงสักขานัน

จบทักกันไคร (น้องเอย) ไหว้พระสวามนค

ไหว้พระศรีอารียเจ้าแล้ว
ไหว้พระอินทร์แล้วไหว้พรหม

๐ สิบนิ้วข้าจะขอประณม (น้องเอ๋ย)
ไหว้เจ้าวิมานฟ้า

๐ ข้าเอ๋ยแล้วข้าไหว้
ขอเสียงขามาคี (น้องเอ๋ย)
กลางคืนข้าไหว้พระจันทร์
พลาคพลิงข้าไหว้รวงนิค

๐ ข้าเอ๋ยข้านอย
เล่นเรื่องละคอนมา
ก็ครุ่ยารุเป็นมเมียด
ร่อนมือยามมีความไซ้

ไหว้พระสมุทโทคม
ไหว้ทั้งบรมราชา ฯ

ไหว้พรหมสี่ (๗) หน้า
ไหว้ทั้งพระมหาโย (๗) คือ ฯ

คุณพระมหาธา (๗) มี
กลาวคำ (๗) กลาว (๗) จิตร
กลางวันข้าจะไหว้พระอาทิตย์
ข้านอยจะขอสะ (๗) มา (๗)

โย นางเมขลา
ขอให้สวัสดิ์ชัย (๗) ชัย
อย่ามีเสนียดแลจัญไร
มาใกล้ทันตาเออแม่ (๗) มา ฯ

สี่ศัพทไทย

๐ ไหว้ครูข้าแล้วสรรพ
แม่เอ๋ยแม่เจ้าเสียงลูกมา
เรียนร้องเรียนว่า
มิให้เป็นนักร้อง
ที่ท้านใจที่จะสรรเสริญ
ความท้านนา
ทะลึงทะลึงโลก
ชายไพลูกไว้

จะกลั้มมาไหว้มารดา
แม่สั่งสอนข้ามิให้เป็นนักร้อง
ทำตัวลูกเอง
กลัวเกรงบิดา
ที่ไกรยจะโทษมนา
น้ำแก้มหัวใจ
ทะลึงโลกทะลึงโล
บ้างใบอแม่ - เจ้า ฯ

๐ เจ้าข้างอรบาง
รอนงามสรวกสรวทอง
อมพระพายชายทอง
ปลุกไ้วสวนนาง

๐ ระหวะระทอ
ไคมาที่รา

๐ ระหวะระทอ
ชายไคไมรู้กอก
สงวนนวลเจ้า
ไคมาที่รา

๐ ชายตัวมิให้ทอง

๐ ทเลเสียงว่า
เมืองลครแก้วชา

แม้งบางอยู่รอนรอน
ปลุกไ้วสวนนาง
อุณทองสไบบาง
ระหวะระทอเอบ ๖.

เสมือนหนึ่งยอกเพกา
ระหวะระทอเอบ ๖.

เสมือนหนึ่งยอกน้ำเต้า
ชายไคไมรู้เกลา
ลงรักยังแถมทอง
ลงรักปัททอง

๐ หมองนวลออแมงา ๖

๐ ชีตมาลอณา

๐ นั้บเรทาเรา ๖

ว่า ๓ ทน

แล้วตัวครุเมื่อจะร้องเรื่องทุก ๆ เรื่องให้นือพักใบทาลออยู่บนกันขึ้นร้อง ๖-

๐ เมื่อขึ้น พระทิมสรวรณูรุ่งฟ้า

๐ เมื่อขึ้น พระไชยเชษฐารุ่งฟ้า

๐ เมื่อขึ้น พระคาวีรุ่งฟ้า

๐ เมื่อขึ้น พระรามรุ่งฟ้า

๐ เมื่อขึ้น พระอุรุรุรุ่งฟ้า

๐ เมื่อขึ้น พระสังข์ศิลป์ไชยรุ่งฟ้า

- ๐ เมื่อนั้น อิทธานูรูงฟ้า
- ๐ เมื่อนั้น พระสุธนนูรูงฟ้า
- ๐ เมื่อนั้น พระสมุทโกกณนูรูงฟ้า
- ๐ เมื่อนั้น พระพรหมธากานูรูงฟ้า
- ๐ เมื่อนั้น พระรณนูรูงฟ้า
- ๐ เมื่อนั้น พระสังฆะอสูรนูรูงฟ้า

แล้วจึงลงจากกันทั้งนี้ทุกเข้าประสาธน์ (ร้องคำต่อไปว่า)

เจิมหน้าลงมาเป็นครุฑา โชนละคอนเอ๋ย ฯ

แล้วก็เวียนเทียนสมโภชนหน้าโชน

แล้วหน้าพาทยทำเพลงเวียนเทียน ที่ ๑๔ ฯ

แล้วครูก็บเทียน เอาแป้งหอมจุ่มมือเจิมหน้าโชนแล้วเจิมหน้าลูกศิษย์ทุก ๆ คน แล้วลูกศิษย์เอ้าของมาคำนับครู แล้วก็รำถวายมือ ฯ

หน้าพาทยทำเพลงกราวรำ ที่ ๑๕ (๖)

คำกับเพลงไหว้ครูโขนและละคอน
(สำหรับในการรำ)
แต่สมัยรัชกาลที่ ๔ จนถึงปัจจุบัน.

๑. สารการกลอง	(วัชรรมคา)
๒๒. กระปรกชนรรพ	(วัณณะ)
๓. กระเชิฏ	(วัชรรมคา)
๔. โคมเวียน หรือเหาะ	(วัชรรมคา)
๕. โคมโรง, วา	(วัชรรมคา)
๖. กระบรวหมสินธุ์	(วัชรรมคา)
๗. แฉะ	(วัชรรมคา)
๘. กลม	(วัชรรมคา)
๙. กรวณอก	(วัชรรมคา)
๑๐. กรวณใน	(วัชรรมคา)
๑๑. เพลงชา, เพลงเร้ว, ลา	
๑๒. เชิดฉิ่ง	(วัชรรมคา)
๑๓. กุพพทบ	
๑๔. องค์พระพิราพ	(ปฐมแล้ววัชรรมคา)
๑๕. ลิงฝรั่ง	
๑๖. เชิด	(วัณณะ)
๑๗. รัคาน	(วัณณะ)
๑๘. เสมอมี	(วัชรรมคา)
๑๙. เสมอมา	(วัชรรมคา)
๒๐. นังกิน	(วัชรรมคา)
๒๑. เชนเหลา	
๒๒. ไปรยขาวคอก	(วัชรรมคา)
๒๓. พราหมณ์เขา	(วัณณะ)

๒๔. เสนอสามลา	(วัชรกรรมคา)
๒๕. มหาชัย	
๒๖. เสนอเดร	(วัชรเฉพาะ)
๒๗. พราหมณ์ออก	(วัชรเฉพาะ)
๒๘. เวียนเทียน	(วัชรกรรมคา)
๒๙. กราวรำ	
๓๐. เชิด	
๓๑. เสนอเข้าตี	(วัชรกรรมคา)
๓๒. กราวรำ	

เครื่องใช้ในการไหว้ครุโชนละคอน

(อาคม สายาคม)

๑. หมูกับพรอมทั้งชา, หาง, ลัน	๒ ทัว	๑. ข้าวตอก	๒ ชันใหญ่
๒. หมูสุกพรอมทั้งชา, หาง, ลัน	๒ หัว	๒. บาตรทำนํ้ามนต์	๑ ใบ
๓. เป็กกิบ (ทั้งตัว)	๒ ทัว	๓. ของใช้ทำนํ้ามนต์	ใบเงิน, ใบทอง, ใบนาก, ใบมะกรูด, ลูกมะกรูด
		๓ ผด	
๔. เป็กสุก (ทั้งตัว)	๒ ทัว	๔. หู้าแพรก, ใบเงิน, ใบทอง, ใบมะขุม	
		กอกมะเขือ (ใช้ห่อหุ้ม)	
๕. ไก่กิบ (ทั้งตัว)	๒ ทัว	๕. หู้าคาหรือใบมะยม (ใช้สำหรับพรมนํ้ามนต์)	
๖. ไก่สุก (ทั้งตัว)	๒ ทัว	๖. สัจ, เครื่องเจิม, กระแจะ, ไม้สัสมุ, น้ำอบ	๑ ขวดใหญ่
		๗. ชูบหอม	๑๐ ห่อใหญ่
๗. บายศรีปากชาม	๓ ทัว	๘. เทียนเล็ก	๑๐๐ เล่ม
๘. มะพร้าวอ่อน, กลวยน้ำ	๓ ทัว	๙. เทียนชัยหนัก	๖ บาท ๑ เล่ม
๙. ขนแกะ, ขนขาว	๓ ทัว	๑๐. เทียนเงินเทียนทองหนัก	๔ บาท อย่างละ
๑๐. ขนหัวช้างและเล็บมือนาง	๓ ทัว		

๑๑. ปู่ทะเลกิม, สุก	๒ ที่	๑๑. เทียนหน้าบ้านและเวียนเทียน ๔ เล่ม
๑๒. ขนุน	๒ ที่	๑๒. คอกไม้พานและแจกันประดับที่ครูพร้อมทั้งพวงมาลัย ใช้ส่วนหน้าครูทุกศีรษะ
๑๓. ผลไม้เจี๋ยอย่างใส่พาน	๒ ที่	๑๓. บายศรี ๕ ชั้น หรือ ๗ ชั้น หรือ ๙ ชั้น ๑ ต้น
๑๔. ผลไม้เจี๋ยอย่าง ใส่พาน	๔ ที่	๑๔. น้ำชา ๕ เมตริกเป็น ๕ ถ้วย
๑๕. ไข่ต้ม, กิม	๔ ที่	๑๕. น้ำชาบุง (หน้าทอน) ๓ เมตริก ใช้หม ๔ เมตริก
๑๖. ก้นขาวแซก	๒ ที่	๑๖. น้ำชาบุงพราหมณ์ ๓ เมตริก ใช้หม ๓ เมตริก
๑๗. สุรา	๒ ขวด	๑๗. ขันก้านในพิธี, น้ำเช็ดหน้าขาว, คอกไม้รูป ๑ ของ เทียนหน้าพวงคอกมะเขือ, ก้ายเข็มเงินค้ำก้าน ๑๒ บาท ๒ ที่
๑๘. น้ำพริกเผา, น้ำจิ้ม	๑๒ ที่	๑๘. ขันก้าน ๑ ใบ น้ำเช็ดหน้าคอกไม้ รูป ๑ ของ เทียนหน้าพวงคอกมะเขือค้ายเข็มเงินค้ำก้าน ๒ บาท (ผู้ที่กระครอบหมามาทุกคน)
๑๙. หมากพลูหรือใบจากกัฐชา	๒ ที่	๑๙. ยอดทอง ๔ ยอด
๒๐. ขนมหอมแดง		
๒๑. ขนมหอมขาวแซก		
๒๒. กุ้งกิมสุก	๔ ที่	๒๒. น้ำชาใช้ทางเก็บครู ๓ เมตริก
๒๓. ปลาแป๊ะชะ	๒ ที่	๒๓. แวนเวียนเทียน ๓ แวน
๒๔. ผลไม้ป่า	๒ ที่	๒๔. ขันพานรองใส่ข้าวสาค, ถั่วเขียว, งา, ข้าวคอก คอกไม้ (เงินค้ำก้าน ๑๒ บาท)
		๒๕. ใบพลู

ข้างซ้ายมือ ขององค์ประธาน ถึงเครื่องสุก
ข้างขวามือ ถึงเครื่องกิม

รำเข้ามา บูชาเวลา ๔ ทิศ รำทอดเชือกความเชือก, รำเชือกหัวหมู (เพลงรำกาน)
รำพราหมณ์เข้า (เพลงพราหมณ์เข้า) ประธานจะขานถามหรือทักอีกครั้ง อ่านโองการเชิญเทพเจ้า กล่าว

คำบูชาครู พร้อมสวดมนต์ทั้งหลาย โดยประธานเป็นผู้ว่านำ เมื่อเชิฐครูทุกครั้งโดยเื่องการเวียนรอบ
แล้ว จะเชิฐครูทวยเพลงหน้าพาทย์ต่าง ๆ อีกครั้งหนึ่ง สุกท้ายของเพลงหน้าพาทย์ จะเชิฐพระเทวรูป
เทพ (เพลงลงตรง) ประธานจะสมมติตัวเป็นพระพรตฤาษีว่าเพลงเสมอเดร ว่าจะเข้าไปในโรงพิธี
ถวายเครื่อง

พิธีครอบ

เริ่มทำพิธีครอบ เสร็จพิธีครอบแล้ว ก็ว่าถวายมือ ไปรับข้าวตอก ครูกลับ กล่าวคำอวยพร
ให้ลูกศิษย์ เสร็จแล้วว่าเพลงพราหมณ์ออก ลูกศิษย์กับประธานจะว่าเพลงกราวว่า ไปรับข้าวตอกทอด
ไม้ แสดงความตั้งใจ เป็นสวัสดิมงคล และจะส่งครูอีกทีทวยเพลงพระเจ้าดอยดาก ปิดด้วยเพลงเชิด
ทุกคนจะเปล่งเสียงไชโยขึ้น ๓ ครั้ง.

การไหว้ครูโนรา หรือ มโนห์รา

ประมวลความเป็นมาของโนรา
ในย่านปัตตานีได้ มีการร่ำว่าทำเพลงกันอยู่เรื่องหนึ่งซึ่งเป็นมรดกตกทอดของคนไทยปักษ์ใต้สืบมา
ทางสายเลือด มรดกสิ่งนั้นคือ โนรา โนราเป็นนาฏศิลป์พื้นชนเชื้อชาติข่าทั้ง (๑) ปละ ตามขนาน
โนราเป็นการร่ำว่าประกอบด้วยการขับร้องพร้อมกับดนตรี อันเป็นแบบฉบับที่ล้าลึกและเต็มไปด้วยชั้นเชิง
อันไม่ซ้ำแบบใคร จริงอยู่ท่าทางร่ำหรือเรื่องราวอาจจะทำเอาเรื่องของประเทศเพื่อนบ้านมา แต่ก็ได้
รับการดัดแปลงให้เข้ากับของชาวไทยได้อย่างดี และเป็นต้นแบบของละครชาตรีในสมัยอยุธยาและสืบทอด
ลงมาถึงปัจจุบันนี้

ในการเรียกชื่อ โนรา หรือ มโนห์รา นั้น ก็เป็นปัญหาขึ้นมาว่าคำไหนควรจะเป็นคำที่ถูกต้อง
คำไหนเป็นคำผิด หัวห้องฉันทาปักษ์ใต้ที่เป็นเจ้าของการขับร้องร่ำว่าเรื่องนี้ จะเรียกการร่ำว่าชนิด
นี้ว่า โนรา แต่พอปรากฏว่ามีชื่อโนรามาปรากฏขึ้นอีกชื่อหนึ่ง มโนห์รานี้ ตามพจนานุกรมแปลว่า
เป็นที่น่าจับใจ, รักใคร่, สวยหรืองาม มีผู้เขียนเกี่ยวกับคำโนราและมโนห์รานั้นว่า "เป็นเรื่องคลาด

(๑) ปละ ฝ่าย, ข่าง.

เคลื่อนห่านองเดียวกับที่หาเขียนไทเพิ่ม ย เข้าเป็นไทยไป.....รากโค่นที่มาของสำเนียงคำพูดในกิ่งเงิ
ในย่านกลางแหลมไทกับไคว่ ทั้งคนทวยการไช่หนังสือสันสกฤตก่อน ปรากฏความในหินจารึกที่พบในห้อง
ที่อำเภอไชยา เมื่อปี ๑๙๘๐ ถูกลำไช่หนังสือของพวกทมิฬโจทะเข้าแทรกเสริมบ้าง.....พวกทมิฬโจทะ
ยกกองทัพเข้ามาตีมหาอาณาจักรไทดินแดนนิวกาสลัมจนเมื่อปี ๑๘๖๔ และครอบครองแน่นกินอยู่ ๓๔ ปีเต็ม
จึงถูกหัวโคตร หรือ พระเจ้าศรีธรรมมาโคตรราชที่ ๑ ปัทมวงศ์ หรือวงศ์นาคโค่นการขับไล่พวกทมิฬ
โจทะออกไป จึงได้เริ่มตีมหาอาณาจักรไทศรีธรรมราชขึ้นมา หนังสือสันสกฤตไคว่กลับเข้ามาใช้อีก ใน
เวลาเดียวกันหนังสือขอมไทก็มีใช้ควบคู่กันไปด้วย ปรากฏจากหินจารึกที่พบที่กำแพงเมือง ตำบลบางคา
หงาย จังหวัดนครสวรรค์ ปีที่มียู่ในหินจารึกนั้นตรงกับ พ.ศ. ๑๗๑๐ ในสมัยของพระเจ้าศรีธรรมมา
โคตรราช ที่ ๔ มหาราชาราช หนังสือขอมไทในไคว่มา ไคว่มีการปรับปรุงแก้ไขตัดทอนคำ, แต่ง
คำใหม่ จนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ หนังสือของเก่ากำหนดให้ใช้ สระ ำ มี
ม ตาม เช่น วิศนุกำม นครำม รำมโนรา แต่เมื่อพูดถึงก็ให้ตัดคำหน้าออกเสีย เช่น กำมโอ
เป็น โมล สำนโรง เป็นมโรง รำมโนรา เป็น มโนรา ทวยการคิด ำ ออกไป แต่ ม. ยัง
คงอยู่

ในเรื่องคำว่า "โนรา" หรือ "มโนหร" มีมาก่อนหลังกันนี้ มีเรื่องยืนยันในกาพย์รศกานท์
หนึ่งที่จังหวัดศรี และน่าเป็นของขุนศรีวิชา ครูเก่าโนราของเมืองนี้ว่า

นายช่วยเล็มเงิน	ยกเร็นไปตั้งอยู่หว่างไพร
คนรักชอบใจ	เรียกว่ามโนหรมาแต่แรก
จักร้องจิกว่า	กำพรักของเพื่อนแปลกแปลก
มโนหรมาแต่เมืองแขก	มันแปลกไปหาพวกเรา
ตัวพี่ละหวายน้อง	เขาเรียกว่าโนราเก่า
เขาไม่มาแต่เรา	ไปแลสาวสาวหนุ่มหนุ่ม (๑)

ดังนั้นจึงเป็นอันทราบได้ว่า คำว่า มโนรา เป็นคำใหม่ มีใช้หลังคำว่าโนรา ซึ่งเป็นคำเก่า
แก่ที่หมายถึงการร่ายรำขนานการขับร้องประกอบดนตรี

(๑) วิทยุ จิตธรรม, เรื่องโนรา, โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ ๔๓ ถนนบำรุงเมือง พระนคร,
พ.ศ. ๒๕๐๘, หน้า ๖๑-๖๖.

สำหรับเรื่องมโนหรานั้น ที่เมืองศรีสังขยก่อนโน้น มีธรรมเนียมของชาวพื้นเมืองอย่างหนึ่ง คือ เวลาผู้ชายไปขอลูกสาวบ้านไหน บิดามารดาของฝ่ายหญิงจะถามฝ่ายชายเป็นเนื้อความ ๒ ข้อว่า

๑. มโนหรานั้นเป็นหรือไม่

๒. ขโมยควายเก่งไหม

ถ้าไม่เป็นทั้ง ๒ อย่างเขาก็ไม่ยอมยกลูกสาวให้ คงจะไม่สามารถจะเลี้ยงลูกสาวของเขาได้ และ ครึ่งนั้นผู้ชายหนุ่ม ๆ ที่ต้องการจะมีเมีย เห็นจะต้องหัดรำนมโนหราและขโมยควายให้เก่งเสียก่อนเป็นแน่ แต่ข้อนี้กล่าวความที่ทราบมา เห็นจะไม่ได้ถือเป็นตำราไปทั่วบ้านทั่วเมือง คงจะเป็นเฉพาะบางหมู่บางพวก เพราะถ้าถือธรรมเนียมอย่างนี้ทั่วกันหมด คนเมืองศรีสังขยก็ต้องขโมยควายเก่งและเล่นมโนหรากันไปทุกคน แต่อย่างไรก็ตามทำให้แลเห็นว่า วิชามโนหรานั้นเป็นอาชีพชั้นหน้าชั้นหาหากินคล่องในสมัยครั้งกระโน้น และ พวกมโนหรานั้นมีความเข้าใจอะไรได้ง่าย ๆ จึงจะเล่นมโนหราได้ดี ปัญหาของคนเรานั้นจะให้เหมือนกันหมดกันได้ ฉะนั้นถ้าแสดงมโนหราจึงหาคนที่มิเชื่อเสียได้ไม่มากนัก

การที่เรียกการละเล่นชนิดนี้ว่า มโนหรานั้นแท้เข้าใจว่า จะเรียกตามเรื่องที่เล่น เพราะปรากฏว่า สมัยก่อนเล่นแต่เรื่องมโนหราราวเรื่องเดียว เรื่องมโนหรานั้นเป็นเรื่องโบราณมาก ปรากฏว่าพระภิกษุชาวเชียงใหม่ใคร่รวมไว้ในนิทานชุดปัญญาสชาดก เรียกว่าสุตตชาดก และในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่เล่นนำมาแสดงเป็นละครเรื่อง มโนหรา หรือที่ชาวใต้เรียกสั้น ๆ ว่า โนหรานี้ เข้าใจว่าต้นเรื่องเดิมจะมาจากอินเดียโบราณ ทั้งนี้ก็เพราะเหตุลักษณะตัวละครเช่น นางมโนหรา ซึ่งเป็นกษัตริย์ ก็เป็นแบบอย่างของอินเดียโบราณ และนิทานเรื่องนี้มิใช่จะมีเฉพาะในเมืองไทยเท่านั้น ผู้เขียนได้เคยอ่านพบในนิทานพื้นเมืองของชาวเกาะบอร์เนียวและชาตินั้น ๆ อีกหลายแห่ง ปรากฏว่าเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกันมาก ซึ่งเข้าใจว่าจะได้รับอิทธิพลไปจากอินเดียเหมือนกัน (๑)

(๒) นอกจากนั้นยังมีผู้กล่าวกันไว้ว่า มโนหรา ไม่ใช่ศิลปะของไทยแท้ เพราะหาว่ากระต๊อบไป ในทางนาฏศิลป์อินเดียมากกว่าจะมาทางไทย ๆ ในหนังสือเรื่อง "แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอารยบ้านคอน" ของท่านพุทธทาส ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "มีสิ่งหนึ่งซึ่ง ดร.ควอริทเวลล์ ถือว่าเป็นรอยซากของวัฒนธรรมอินเดียที่ยังเห็นชัดอยู่ทั่วไปในลุ่มน้ำคามีนั้นตลอดลงไปจนกระทั่งเขตนครศรีธรรมราช สิ่ง

(๑) ส. พลายน้อย, เกร็ดโบราณคดีประเทศไทย, (โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ถนนพระราม ๖ ขอมันสิน ๒ พระนคร; พ.ศ. ๒๕๑๒) หน้า ๒๔๓

(๒) ibid., หน้า ๓๐๖-๓๐๗.

นั่นคือ มโนราห์ ท่านผู้ใดกล่าวว่า "มโนราห์วิเศษ" คือยังไม่ถูกคัดแปลงจากของเก่าจนเสียรูปแบบ
ยังคงหาได้แต่ที่รอบอาวบานคอน ท่ารำของมโนราห์ยังเป็นแบบเดิม (Primitive type) ซึ่งเมื่อถูก
แล้วรู้สึกว่าเป็นแบบอื่นเคยถึงกว่าไหนละตอนซึ่งมีความเป็นอื่นเจียนน้อยลงไปแล้ว ข้าพเจ้าไม่สามารถจะ
ทราบได้ว่าเป็นมโนราห์ แบบเก่าแท้เพียงไร ถึงกระนั้นยังเห็นพ้องกันว่ามโนราห์แท้และคือ สื่อกลาง
(Link) ระหว่างละครโขนของไทยกับละครอันเคยแท้ในประเทศอินเดีย

สำหรับตัวแสดงในเรื่องมโนราห์มีไม่กี่ตัว ที่สำคัญคือตัวพระ ตัวนาง คือพระสุชนและนาง
มโนราห์ และมีตัวตลกหรือพรวาน ตัวตลกนี้ส่วนมากมักถูกมองว่าเป็นหน้าคนทาสีแดง ใช้ขนบอยู่ติดไว้กับ
หน้ากาก เครื่องดนตรีที่ใช้กับประกอบท่วง กลอง, ปี่, โหม่งทับ กรับ, ฉิ่ง และ แกระ

ในปัจจุบันนี้มักหาผู้รู้ในท่ารำมโนราห์ได้น้อยเต็มที ซึ่งทางกรมศิลปากรเห็นความสำคัญของศิลปะ
การร่ายรำนี้มาก จึงได้มีโครงการที่จะจัดงานมหกรรมดนตรีขึ้น เมื่อวันที่ ๑๕ - ๒๒ มีนาคม ๒๕๑๔
จึงได้นำรายการทางภาคใต้ คือ รำมโนราห์ หรือมโนราห์บรรจุเข้าไปด้วย ปรากฏว่าได้รับความนิยมจาก
ประชาชนอย่างล้นหลาม เพราะเป็นนาฏศิลป์ที่หาได้ยาก ในคราวนี้เองกรมมโนราห์ คือชนอุปถัมภ์นารากร
หรือได้รับฉายาว่า หมอเหว้า ได้มาสาธิตท่วงรำให้ดูอย่างสวยงาม และเต็มไปด้วยศิลปะที่ไม่มีใคร
สามารถจริง ๆ ไม่สามารถแสดงได้ ให้ชมด้วย จากการสอบถามถึงตำนานเรื่องราวกับท่านชนอุปถัมภ์
นารากรนี้ ก็ได้ความคล้ายคลึงกันกับของกรมศิลปากร ซึ่งอาจจะแปลกแตกต่างกันไป ก็เนื่องจากได้เล่า
กันต่อ ๆ กันมาเรื่อยๆ จะเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา สำหรับเรื่องตำนานมโนราห์ที่จะนำมาเล่าย่อ ๆ นี้เป็น
เรื่องจากคำบอกเล่าของท่านชนอุปถัมภ์นารากร ความว่า

มีกษัตริย์พระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระยาสาธิตฟ้าฟาด ที่พระนางศรีมาลา เป็นมเหสี
มีธิดาองค์หนึ่ง คือ นางนวลทองสำลี วันหนึ่งนางนวลทองสำลีฝันว่ามีเทพธิดามาร่ำรำไห้หมถึง
๑๒ ห้า เป็นท่ารำที่สวยงามมาก วันหนึ่งมีการประโคมดนตรีให้เจ้าจันทระ พอนางตื่นบรรทม ก็เล่า
ให้สาวใช้ฟัง และร่ำรำประโคมดนตรีให้ชม เป็นที่ขบขันของเหล่าสนมมาก หลังจากนั้นก็มีกร่ำรำ
รำในปราสาทของนางทุกวัน

วันหนึ่งนางอยากสวยเสวยเสดงออกนัก นางสนมก็ไปนำมาให้สวย ต่อมาพระนางก็ทรงครรภ์
แต่การร่ำรำประโคมดนตรีก็มิขาดวัน จนความทราบไปถึงพระยาสาธิตฟ้าฟาด พระองค์เสด็จมาทอดพระ
เนตรและตรัสถามว่านางไปไหนมาบ้าง ๆ เมื่อจากไหน นางก็ทูลว่าเป็นเทพธิดา แล้วก็ร่ำรำไห้ชม
พระยาสาธิตฟ้าฟาดทอดพระเนตรเห็นพระครรภ์ของนางนวลทองสำลี ก็ตรัสถามว่าท้องกับใคร นางก็ทูล

ว่าไม่ได้บุตรชายเลย ที่ทรงครรภ์ก็เพราะเสวยเสกสกอนบัว พระยาสาธิตฟ้าผดไม่ทรงเชื่อ จึงเรียก
สนมว่าศรีสวาม ก็ทูลเป็นนัยเยี่ยงกัน ทรงพระพิโรธจึงทำแพ ลอยนางนวลทองสำลีและสนมทั้ง ๓๐
ไป ด้วยบารมีเกิดในครรภ์ แผลลอยไปติดเกาะกะซัง และเหวตาก็เนรมิตศาลาให้เป็นห้องอาศัย

ต่อมานางก็ประสูติพระโอรส ให้พระนามว่า ก.ช.น้อย (ชื่อสมมติ) พระนางและสนมได้อยู่
๗ เกาะกะซังนั้น จนกระทั่ง ก.ช.น้อย อายุ ๑๐ ปี หัตถการร่ายรำโนราจนชำนาญดี ก็มีความสงสัย
ว่าทำไมไม่มีผู้ชายและผู้หญิงอื่นเลย นางนวลทองสำลีก็เล่าความให้ทั้งหมด ก.ช.น้อยก็ปรารถนาจะไปพบ
พระอัยกา จึงขออำมาตย์ไม่ปักเป็นขงยกขึ้น เรือก็เข้ามารับ ก.ช.น้อยก็ร่อนเร่ร่ายรำไปในเมืองของพระ
อัยกา ผู้คนก็สนใจ เพราะเป็นของแปลก การร่ายรำก็ชดช้อย พระยาสาธิตฟ้าผดทรงทราบก็สนพระทัย
วันหนึ่งก็ทรงแปลงพระองค์เป็นชนสามัญไปทอดพระเนตรโนรา เห็น ก.ช.น้อยมีหน้าตาคล้ายพระธิดา จึง
ตรัสถาม ก.ช.น้อย ๆ ก็เล่าความให้ทั้งหมด พระองค์ก็ทราบว่าเป็นพระราชธิดา จึงพาเข้าวังและตรัส
ถามถึงที่อยู่ของพระธิดา แล้วส่งทรงบัญชาให้อำมาตย์จัดเรือไปรับพระธิดา พระธิดาไม่ยอมกลับสังกับอำมาตย์
ว่าจะไม่ขอเหยียบย่างบนแผ่นดินของพระราชบิดาอีก จะขออาศัยอยู่ที่ พระยาสาธิตฟ้าผด ก็บัญชาให้ไป
อีกครั้ง ถ้าพระธิดาไม่ยอมมาโดยที่ก็ให้จับตัวมา เมื่อพวกอำมาตย์ไปรับอีกครั้งก็จับนางมิดันเรือนมา พระ
ราชบิดาก็ทรงขอโทษนางและจัดให้มีพรสหรับขวัญ ๗ วัน ๗ คืน พระยาสาธิตฟ้าผด โทษพระราชนาน
เครื่องทรงคล้ายคลึงกษัตริย์ให้พระธิดา เพื่อทรงเครื่องในงานนี้ และพระราชนานบรรดาศักดิ์ว่า
ขุนศรีศรีรักษา และพระราชนานเครื่องทนต์ มี เทริด กำไลแขน บั้นเพ่ง สังกวาลย์ พาดเฉียง ๒
ข้าง ปีกนกแอ่น หางหงส์ สนับเพลลา ล้วนแต่เป็นเครื่องกษัตริย์ทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่าโนราแต่เดิมเป็น
เชื้อพระวงศ์ ขุนศรีศรีรักษาก็ยังคงสอนว่าโนราเรื่อย ๆ จึงได้แพร่หลายออกไป และได้รับความนิยมจน
ปัจจุบันนี้

ดังเห็นจากการศึกษาคำานแล้ว เราจึงทราบได้ว่า ครูแห่งว่าโนรา ก็คือ ขุนศรีศรีรักษานั่นเอง
ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงการไหว้ครูโนรา คำร้องนั้นก็กล่าวถึงตำนานเรื่องราวของขุนศรีศรีรักษาเป็นปฐม

กาศกร หรือ ไหว้ครู "โนรา"

หลังจากโหมโรง โดยการประโคมเครื่องประโคมพอสมควรแล้ว ก็มีการ (ประกาศครู)
หรือไหว้ครูตามแบบฉบับของโนรา โนราทุกโรงก่อนที่จะร่ายต้องไหว้ครูเสียก่อน การไหว้ครูเป็นวัฒนธรรม
ประจำชาติไทยมาแต่สมัยกษัตริย์บรรพเพราะครูเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาต่าง ๆ ให้ เริ่มตั้งแต่ครูทนต์
คือ นิกามารดาจนถึงครูสวดท่าย โนราถือครูมาก ฉะนั้นก่อนเล่นทุกคราวจะสวดภาวนา ไหว้ครูเสียก่อนไม่ได้

คำกาศกรุทโธปไนเป็นของ ขุนอุปถัมภ์นรากร (หมื่น เทวา)

คำกาศกร แบ่งเป็น ๔ ตอน

ตอนที่ ๑

ขานเอ ขานให้โนเน.....โนโน.....ขานมาชาตองทำนองเหมือนวัว.....ชักไถ เพลง
สาลิไม้ลิโนที่ไปไม่ลิ้ม.....น้องหนา.....รวยรวยยังหอมแคร์ส (๑)แบ่งทา.....หอมรสครุฑาส่งกลิ่น
พอมมา....ไร ๆหอมนาสา (๒) แคลุกเหวี่ยงไปแล.....หอมไกล.....หอมฟุ้งสราลย์โคธ (๓) เข้าใน
โรง.....น้องหนา.....ลมพัดพัดแล้วตั้งเมฆ.....ขึ้นมา.....ลมว่าวคาทรา (๔) พัดไถควยลม.....หลาหัน
(สลาหัน).....ลูกก็ชักใบเล่นกลางคิมาเป็นกลางวัน....ไกลหลังไกลฝั่งเอาเกาะกะรัง.....เป็นเรือน..
ลูกนั่งเป็นนางทองสาลิไม้เคียน...เอาเกาะกะรังเป็นเรือน เป็นแพ่นนอน.....น้องหนา....

คำกาศกรนี้เป็นของเก่า เป็นสำนวนลูกหมอบักข์โต้แท้ เป็นเรื่องที่มีความสำคัญ คำกาศกรนี้เป็นของจังหวัดพัทลุง ส่วนเรื่องที่ได้มาจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี เห็นว่าเป็นของเก่าคราวเดียวกันของจังหวัดพัทลุง มีเนื้อถ้อยแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย

จ.ว.พัทลุง

จ.ว.สุราษฎร์ธานี

ขานเอ ขานให้โนเน โโนโน
ขานมาชาตอง ทำนองเหมือนวัวชักไถ
เพลงสาลิไม้ลิ้ม ไยที่ไปไม่ลิ้มน้องหนา ฯลฯ

นาคเจ้าแล้วดาสาย ขานให้โนเน โโนโน
ขานมาเจ้าแล้วชาตอง ทำนองเหมือนวัวชักไถ
เพลงสาลิไม้ลิ้ม ไยที่ไปไม่ลิ้มน้องหนา ฯลฯ

ตอนที่ ๒

ถูกหมานขามที่ป่า (๕)
รักชอบตามพระเวลา
ราชครูของน้องลอบแล้วในล่องเข้ามา

ชอบถูกนรียงเขี้ยวเป็นราชครูฉวนหน้า
ราชครูของขามาแล้วพอลยาพนไป

(๑) รส - กลิ่น

(๒) ลำ - รูลึก

(๓) ไกล - ครรไลไป

(๔) คาทรา - ลมเหวี่ยง, อุตุตรา

(๕) ป่านี้ - ป่านี้

เชิญพ่อเขามานั่งฟังอุบาย (๖) ฉายที่โพธิ์นั้งใน
มาอยู่เหนือเกล้าเห็นอ้อมมาช่วยคุณลมกันยา
มากันพรายแถมยาละมบเขาดังไว้ริมทาง
ลมบเขาดังไว้ริมทางจำไว้แะซ้ายและขวา
ถ้าพ่อไม่มาอุบายจะได้เห็นหน้าใคร
ให้ลูกเหลียวหน้าไปหาใคร เหมือนไยราชครูถวนหน้า
ไหว้ครูสั่งสอนข้าพหมากุมหน้ากุมหลัง
มากุมหัวหน้าข้างหลังพอมาวัง (๗) ขาววังขวา
ราชครูของข้าคำเนมเกิดมาให้หมกสัน
คำเนมเกิดมาให้หมกสันไหลแล้วให้เขากันเข้ามา
ไหว้พรวนเทพเทพเจินคงพระยาพรวนคงมาเกิดมา
แก้มกิดแก้มพลาตตรงข้อไหนชาวไทยเมตดาให้เอื้อนดู
ลูกจับเริ่มเกิดมาไหว้ขุนศรีทษาเป็นประธาน
ถักแท่นทองกันเควไรหวาคาหลวงเสนสองเมือง
ไปรคให้รับดาวเข้าสู่เมืองลือเลื่องความรูไ้เล่าเรียน
สิบนิ้วข้าหรือคือเพียนสถิตเสถียรขอไหวไป
พระยาสาายฟ้าฟาดลูกนอมนั่งร้องกาศไป
ไหว้ลูกของพ่อที่แพมาชื่อจันทร์กระยาพมมอ
เมื่อยามเป็นคนพ่อทองหลวงนายแพทวามาไว้ความคึก
พ่ออาบน้าพาแป้งกินแกง (๘) ไม่ทันไ้ย้มหลัง
พ่อไม่ทันไ้ย้มลูกนอมนั่งร้องกาศไป
พ่อไม่ทันไ้ย้มลูกนอมนั่งร้องกาศไป

มาแล้วพ่อย้ายพันไปมาอยู่เหนือเกล้าเกษ
กันทั้งลูกลม (๙) พรหมโหวกกันทั้งผีโพค (๑๐) มายา
มากันให้ฉนวนให้ฉนวนกันลูกนอมนั่งร้องกาศไป
สิบสองหัวข้างสิบสองหัว เชือกจำให้พอร้องเรียกหา
เห็นหน้าแพทพมมอความซึ้งลูกยามาแก้ไ้
ลูกไหว้ครูพักักทั้งครูสอนไหว้แล้ว เออนกลอนออกมา
มาเด็กพอสายสมรมาลูกนอมนั่งร้องกาศไป
ราชครูของนอมนั่งร้องกาศไป หลอ้งเขามา
ไม่วาอยู่แค (๑๑) หรืออยู่ไกลลูกร้องกาศไปไ้ไ้ไ้
ขุนโหรฎาโหรขุนพรวนพรวนไปรคพรวนเหนือเกล้าเกษ
พรวนบุฎปริกษาเจินจำนำหน้าราชครู
บรรการราชครูมาอยู่เบื้องซ้ายเบื้องขวา
ไหว้หลวงเสนไ้เป็นครูพักักเป็นหลักนักเลงไ้บรตาม
ไหว้คาหลวงคงคองเมฆมาไหว้ท้าววิจิตรเรือง
พอมาสอนศิษย์ไ้ค่างคัวพอมไ้คึกคักไ้เพราะความเพียร
ยกไหว้พระยาโถมนำไ้เจมามพระยาอุยไ้
พระยาเมือเหล็กพระยาเมือไ้ไหว้ไ้คาหลวงคงคอง
คาหลวงคงคองมมมอหลวงมมมอจิจิร
หลวงมมมอจิจิรมคักขสสมกรมขาววัง
มคักขสสมกรมขาววังรับสั่งยกคองให้เข้าเสียบ
รับสั่งยกคองให้เข้าเสียบในมั่งแก่น้ำยานยาว

(๖) หยาบ - ขบขยาบ

(๗) โพค - ภูค

(๘) วัง - ระวัง

(๙) คัมแกง - จักแกง

(๑๐) ลูกลม - กังพัน

(๑๑) ละมบ - ยาพาทักยาคาอาคม

(๑๒) แค - อยู่แค

หากพอตายด้วยเจ็บไข้ลูกรักจักไปตามชาว
 ถ้าพอตายข้างฝ่ายนั้นก็ให้เป็นเหยือกเหยื่อ
 พอไปตายฝ่ายเหนือไถ่หน้าเน่าเหงอไหลลงมา
 (๑๓) โกล แสงโคกหลยไวก้าไม้มกถัม
 ทำไม้มกถัมชมทางพอรอยขึงแก้ว
 รอยขึงรักข้างพอยาคักรักเสียใหม่วย

ในฝั่งแม่น้ำยาวชีวิตพร้อมมรณา
 ถ้าพอไปตายฝ่ายใดให้เป็นเหยื่อเช้เรา
 น้ำเน่าลายจันทน์น้ำมันลูกลายแม่งทา
 ทวงเนตรพองมมตอกถุกน้อยไวก้าไม้มกถัม
 ไซ้พอรอยขึงแก้วสองแถวพอรอยขึงอา
 พอยาคักรักเหมือนเทกิตาลพอยารานเหมือนฐาน-
 กลวย

พอยาคักรักเสียใหม่วย เห็นคู่ช่วยช่วยร่วมโนรา

.....

คำร้องไหว้ครูตอนที่ ๓

ลูกกาศราขครูเหานั้มแล้วมองแม้วเป็นเพลงพระคาถา
 (๑๔) ไหว้บรรพชาภิเษกนิมาหาลามหาชัย
 ลูกเล่นเขมร่ามรรคาว่าบนหัวแม่และขอคำความขำภัย
 เล่นให้สหายให้กลายให้กลองขยาให้ของให้รัก
 ไหว้พุทธรูปในกุฏิและวิหารแบ่งองค์สงฆ์วิญญูแล้งแลม
 ขันเชื้อความเจ็บอยามาไกลขันธ์ความไข้อย่ามีมา
 อย่าไขกโกลโบยพอมากันโกลกนักขัย

ลูกไหว้นางหงส์กำพาลีไหว้นางชนนีเมขลา
 ลูกจะไหว้แม่โกวรีชกัษณ์แม่ไต่เป็นใหญ่
 หลีกเกล้าเกล้าเสียให้ไกลไหว้ภูมิสถานท่านเจ้าวัด
 ไหว้ภูมิสถานท่านเจ้าวัดเขตต์ลงมาลงศา
 ลูกเข้ามาเยี่ยมที่ในอารามขอสมาคมความโพหา
 หังไรรอนไซ้หาพอมารับไล่เสียให้ไกล
 กันหังเสนียดจริงไว้อย่าให้มาไกลลูกเลยหนา.....

ไหว้ครูตอนที่ ๔

หัตถ์ทั้งสองประทองค้งยกขึ้นเหนือเศียรรังค้งคองปทุมมา
 หัตถ์ทั้งสองประทองเศียรนั่งไหว้เวียนแห่ซ้ายย้ายไปหาขวา
 ไหว้มนัณาดพระศาสดาพุทธังขมึงสังฆาไหว้ครูอาจารย์
 ไหว้คุณศีลาพระบารมีปานะนี้ั่งไหว้พระคุณท่าน
 ครูพี่นักปักษาพยาบาลหัตถ์อนุมารขอให้หลบหลีกหนี
 ไหว้จักรวรรดิฟ้าครอบทุกของชั้นชั้นขอบรอบทั้งโลกิ

ไหว้เวสสุวรรณเจ้าบุญดีไหว้พระสุวรรณมาลีลูกไหว้ดาบสม
พระบวชพระเรียนจำเริญรณาดูกิ่งไหว้พระบาทองค์พระยาเม
ไหว้ภูมิสถานท่านเจ้ากรมเถรทังบั้งคมเหนือพระเกษ
กาศไปนั้เห็นไมตรีกันคำล็กคึกคึกเกินพระเวลา
กลัวพิฆเณย์นำปามานั่งฉาเห็นอยเบอะจะเห็นอยใจ
เราร่ำเรียนมาหมายว่าจะเล่นท่าเช่นเอาไว้ใช้จักไ้ไหร
มาเราจะร้องทอพระบทไปออกมาไว้เชิญว่าทำให้ชม....แม่เอ๋ย

คำไหว้ครู ฉบับของศึกษาธิการ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วันเอ๋ยวันวัน ข้าจะไหว้พระธรณียังแผน
ลูกเอาหลังเข้ามาเป็นแทน ร้องทักขณณ์ทั้งหลาย
ขึ้นกรวดและกินท่า ลูกจะไหว้ชั้นน้ำละของทราย
นาคเจ้าแล้วสาาย ทนไ้โน้นโน้น ไ้โน้
ขานมา เสาแสดาของ ท่านองเหมือนนั้ชักใจ
แดงคำล้ไม่ลืมโย พิไ้ไปไ้ไปอัน้องหนา
ลมทั้งเมฆแล้ว ก็พิคขมา
ลมวาวคกรร่า พิไ้ไ้ค้วยลมสลาตัน
แดนเรือเด็กเขย่นอง กลางคิมาเป็นกลางวัน
แดนออกกลิไม่เห่นมั่ง เอาเกาะสี่ขังมาเป็นเรือน
เพื่อนมมานเขานั้มี นางทองสำลันับเกียน
เอาเกาะสี่ขังมาเป็นเรือน เป็นแทนต้นอนของน้องหนา
คำแล้วแกวพิไ้ปานโซบยามเวลา
คำแล้วแกวพิไ้อา คำเอยลงมาไ้ไร
มาเรคอยจคคอยจอง มาเรคอยรองคอยไป
รักเจ้านวลสลิ้ม คือทั้งริมพิทองหล่อใหม่
เจ้านวลทั้งกัน สคราญเจ้านวลทั้งใบ

เจ้าพลจรัญจรัญไม่มีโย ชักใจไปแล้วน้องหนา
กรันดังลงโรง อุกอຍໄຫຼຸ່ນ ຫາຣື່ອພອນຮັກຫາ
ຮັກຫາແມ່ ຮັກຫາຮາມ ໂພງຈາມຸກໄຫຼຸ່ນພາຍຕາ
ຮັກຫາແມ່ ຮັກຫາຮຸ່ຍ ເອນຄູ່ຄູ່ໜ້າ (๑)
ຈິ່ງເວີມເຈີມມາ ແມ່ຮັກຫາເປັນຄູ່ຮຸ່ຍ
ລູກຂາມໄມຣອດ ລູກຈະຂາມລອດໄມຣຸ່ນ
ແມ່ຮັກຫາເປັນຄູ່ຮຸ່ຍ ມາຣາຮັກຫາຮາມແດ
ທອງອູ່ຄູ່ຄູ່ ມາເປັນຄູ່ເຂົາຄູ່ແດ
ມາຣາຮັກຫາຮາມແດ ນ້ອງແຕ່ພອເທສິງຮຸ່ນ
ຮັກຫາສັມຮັກຮັກຮັກຈິ່ງ ວັນນ້ອງສິງອວຍພຣ
ນ້ອງແຕ່ພອເທສິງຮຸ່ນ ໄດ້ສອນສິບສິບກັມມາ
ມາພຣອມເສີງສຣຣຸທ ຄຳນັບໄຫຼຸ່ນວັນຮາ

คำไหว้ครูบทนี้เองก็เป็นอันจบความได้ว่า ขุนศรีศรีธานี พระยาสาธิตาพาคแดงตั้งมี คือ
ศรีราชา คุรุโนรา นาคาแค้น ชื่อเดิมของท่านคือ ทອງอู และเป็นขุนศรีศรีราชาคนแรกของวงการโนรา
คอกจากบทไหว้ครู ก็เป็นบทสรรเสริญครู และมารดา ซึ่งจะนำไปเขียนรวมไว้กับละครชาตรี
เพราะเนื้อความคล้ายกัน

ท้าว - ที่ครูสอนให้ ของ ท่านขุนอุปถัมภ์เรากร

อู ๆ ๆ ๆ ๆ	นังคุกเข่าว่า
ครูเอ๋ยครูสอน	เสกของกรทอง
ครูสอนใน(บุถุ)โพกผ้า	สอนซ้ำให้ทรงกำไล
สอนครอบเขารอกนอย	แล้วจับสร้อยพวงมาลัย
สอนทรงกำไล	สอนใส่สายขว

(๑) พู่ - น้อย ใช้เรียกเด็ก ๆ เหมือนกับคำว่าหนู ในภาษากลาง

เส้ท้องเบ้องช้างซ้าย

คัค่าไคข้างพารา

ไส้ท้องเบ้องช้างขวา

คัค่าไคห้าคำลึงทอง

คัณณิพนก

ส่วนมอชกเอาแสงทอง

หาใหม่ให้ไคเหมือนน้อง

ท่านองพระเทวศา

ออ ๆ ๆ ๆ ๆ

นอกจากจะมีค่าไคครึ่งเป็นต้นฉบับแล้ว ยังมีทำราที่เป้นมาตรฐานของการรำละครไทยใน
ปัจจุบัน ซึ่งไคหาทางต่าง ๆ มาจาก ทำราทำประณพพรมสี่หน้า ของ มโนห์ราทางปักไคมันเอง จะ
ไคนำคำร้องมาลงไคด้วย

ตั้งต้นให้เป้นประณณิณมาพระพพรม (พพรมเอย) สี่หน้า

รำทำสอยศสรอย หอยเป้นพวงมาลา

เวโยนโยนชา (แก้วชาเอย) ไคนองนอน

รำทำมาลา แล้วไคลงมาเพียงไค

พิณมัยรวมเรียง (แก้วทีเอย) เข้าเคียงหมอน

รำทำคางกัน หันเป้นมอ

มรคาแขกเตม (แก้วชาเอย) ปีมเข้าวัง

รำทำกระต่ายชมจันทร์ พระจันทรเชษฐาพทรงกลด

รำทำพระรถหึงสาร (แก้วชาเอย) มารกลับหลัง

รำทำชูชานาครายเข้าวัง มังกรเรียกหา (แก้วชาเอย) สาคูรินทร์

ชัชนอน (กัณณณ) รอนรามาเบรียนท่า พระนารายณ์รามาท้าวหน้าศิริม

ยุ่งมัจฉาล่องมาในวาริน หลงไคไปสิ้น (แก้วชาเอย) งามโสภา

หาโต เล่นหาง กวางมาโยนตัว แล้วรำไคเอาแม้งมอชกหน้า

หงลทองลอยล่องว่ายนน้ำ พวกเหราเล่นน้ำสำราญนัก

หาโตเล่นหางกวางเค็งคอง รำทำพระสุริยวงศ์มอชกคักคัก

รำทำข้างสารหวานทูลาญรัก รำทำพระลักษณแมลงครจวล

ทำชัชนอนพ่อนยุ่ง ยุ่งมาพ่อนหาง ชักจางหางไคนางรำทั้งสองศรี

ชักขึ้นให้เป็นวง มานั่งลงให้ไต่ ชักสี่ขาสายย้ายเพลงว่า
ว่าท่ากระปี่ท่า จันมาสาวได้ ว่าท่าชะนีรายไม้อยู่เคียงผ้า
เมฆาลอแก้ว แล้วยักลำน้า เพลงว่าแตกอน (แก้วชาเอย) ครุสอมา (๑)

เรื่องไห้ครุโนรา หรือ มโนห์รา ก็มีสาระสำคัญเพียงเท่านี้ ตามที่เรพบรบทันแล้วว่า
โนรามีความสัมพันธ์กับละครชาตรี จะนิมากแต่ไหนนั้น จะได้กล่าวไว้อย่างละเอียดในเรื่องละครชาตรี

ละครชาตรี

("ละครชาตรี" ซึ่งแต่เดิมมาชอบเล่นกันในนครศรีธรรมราช และมักจะเล่นแต่ในเรื่องมโนห์รา
เป็นพื้น ชาวนครศรีธรรมราชจึงออกเสียงพยางค์ว่าหน้าสั้นพยางค์หน้าสั้น สำเนียงมักหายไป จึง
เหลือแต่โนรา)

ดังนั้น ละครชาตรีและโนราหรือมโนห์ราของทางภาคใต้ มีรากฐานมาจากแบบฉบับเดียวกัน
คือตอนแรกมีโนราในทางภาคใต้ก่อน ต่อมาการละเล่นชนิดนี้ได้แพร่หลายมาในอาณาจักรอยุธยา เมื่อ
มาตั้งอยุธยา จึงเปลี่ยนจากโนรามาเป็นเรียกว่า ละครชาตรี สำหรับละครชาตรินั้นในตอนแรก ๆ เล่น
เรื่องมโนราก่อน แต่ต่อมาต่อมาหลังก็ไปเปลี่ยนแปลงเล่นเรื่องอื่น ๆ ควบ ไข่มุกแปลกออกไป เช่น
เรื่อง พระอภัยมณี, พระชัยสุริยา, นางพิรุณทอง แต่ทำไห้ครุ ก็ยังใช้เป็นแบบเก่า คือแบบ
เทพพนมที่มีรากฐานมาจากท่าไห้ครุของโนรา

ตำนานละครชาตรี ในพิธีไห้ครุและตำราครุบโชน ละคร ของกรมศิลปากร มีกษัตริย์
พระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า ท้าวทศวงศ์ ครองกรุงศรีอยุธยา พระมเหสีทรงพระนามว่า สุวรรณ
การา มีพระราชธิดาองค์หนึ่งทรงพระนามว่า นางนวลสาลี ต่อมาเวลาโตจึงลงมาเป็นสนธิในครุภ
นางนวลสาลี พระราชบิดาทรงสงสัย ก็ให้โหราทำนาย ได้ความว่าไม่มีมนุษย์ในชมพูทวีปจะต้องพระ
ราชธิดา แต่จะคาบ้านเมืองจะบังเกิดเป็นนักเลงชาตรี

เมื่อพระเจ้าทศวงศ์ทรงทราบเหตุ ก็ตรัสสั่งให้เสนาข้าราชการทำการลอบนางนวลสาลีไป
ครั้นถึงมหาสมุทร เทวดาก็บันดาลให้พายุพัดพาไปติดเกาะกะรัง และเนรมิตศาลาให้นางนวลสาลีอาศัย
นางก็เคยอยู่เกาะนั้นจนครบกำหนด ๓ วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะโรง นางก็ประ
สุติบุตรเป็นกุมาร เทวดานำเอาทองคำมาสาธยายมาให้เป็นนางมเหสี แม่สีมลา แล้วชุบเป็นนางฟ้าเลี้ยง

๒ คน ชื่อ แม่เพี้ยน แม่เภา วันหนึ่งนางสีมาลาและนางพี่เลี้ยงพาพระกุมารไปเที่ยวป่า พบสระ
 อโนคาณที ซึ่งมีนางกนิกร ๕๐๐ มารำเล่นมาทุก ๆ วัน นางสีมาลากับพระกุมารก็จำเอาท่าทาง
 กนิกรว่านั้นมาได้

ครั้นกุมารได้ ๕ พรรษา เทวดาลงมาให้ชื่อว่า พระเทพสิงห และเอาศิลา ๑ ก้อนมาชุบ
 ให้เป็นพรานบุญ แล้วชุบหัวพรานทองคำให้พรานบุญควย พรานบุญก็เล่นรำทำเพลงกับพระเทพสิงห ๑ ปี
 วันหนึ่งทั้ง ๒ คนก็ไปเที่ยวป่า แล้วกลับไปก็ได้นกขี้ เทวดาลงมาบอกทำเพลงว่า ทั้ง ๒ คน ก็จำได้
 ทั้ง ๑๒ ท่า คือ

๑. ท่าแม่ลาย
๒. ท่าเขาควาง (รากุญจับจันทร์)
๓. ท่ากนิกร
๔. ท่าจับระบำ
๕. ท่าลงนก
๖. ท่านกน้อย
๗. ท่าพาสลา
๘. ท่าบัวตูม
๙. ท่าบัวบาน
๑๐. ท่าบัวคลี่
๑๑. ท่าบัวแย้ม
๑๒. ท่าแมลงมูรชกโย

แล้วเทวดาเนรมิต หีบให้ ๒ ใบ ชื่อ น้ำคาคก และนกเขารัน เนรมิตกลอง ๑ ใบชื่อ
 เกรวิสุวรรณโลก เทวดาก็อุปสมัสน้องศุภเทพมาชุบเป็นขุนสัตว์ ครั้นในหัวไร่ไถแทนเทพคางคกนั้น
 พอพระเทพสิงห เป็นพรานบุญขึ้นขึ้นเห็นขุนสัตว์ทั้งหีบและกลองก็ยินดี ยกมือไหว้ขุนสัตว์ไว้เป็นครูแล้วกลับ
 ไปยังศาลาที่อาศัย เทวดาเนรมิตเรือให้ ๑ ลำ นางนวนสาลิกพาพระเทพสิงหกับพี่เลี้ยงนางนมและ
 พวกชาคริวงเรือสำนั้นไปพระนครศรีอยุธยา พระเทพสิงหเที่ยวราชาภิเษกไปตามบ้าน ชื่อเสียงก็เลื่องลือว่า
 ชาคริวงิ์ ความทราบถึงท้าวทศวงศ์ ก็รับสั่งให้ไปรำนกขี้ทั้ง ท้าวทศวงศ์ทูลทูลพระเนตรเห็นนางนวนสาลิ

ก็ทรงจำได้ ก็ทรงไปรพบราชน พระราชทานเครื่องดนตรีให้พระเทพสิงหนาททรงเล่นชาตรี ชาตรีจึงแต่งเครื่อง
ทรงเทร็ดและสังวาลย์แต่เนิ่นมา และยกพระเทพสิงหนาทพระราชทานให้เป็นทนายขุนสัถยาต่อไป

ครอบละครชาตรี

ครั้งแรกครูใหญ่สรอมาเอาเทร็ดแขวนไว้ที่กลางโรงพิธีทรงพื้น ให้เทร็ดลงมา คว้าขันสำครลายสิบ
สองขันก็ขึ้นไว้ และเอาหนังสือ ปุณกันชน แล้วครูให้เด็กขึ้นนั่งบนกันชน แล้วปล่อยเอาเทร็ดลงมาครอบ
ศีรษะให้ทีละคน แล้วให้เด็กลุกขึ้นว่าเพลงครู เขาก็มีพาทย์จนจบเพลง แล้วเอาเทร็ดกลับไปแขวนไว้ที่
เดิม ทำอย่างนี้ไปทีละคน ๆ จนหมดตัวผู้ที่จะเป็นละคอนเป็นเสร็จพิธีครอบ นอกจากตัวจำอาวก็ ซึ่งครูเป็น
แต่เอาหมากากใส่ให้แทนครอบด้วยเทร็ดและไม่ต้องว่า เพราะพวกนี้มักจะรำไม่เป็น ด้วยให้รำมาแต่เดิม
หากแต่เคยเป็นลูกคนบาง เคยเป็นพวกพาทย์บ้าง เคยเห็นเล่นละคอนขึ้นเข้า ก็สมัครเป็นตัวจำอาวละคอน
ไป

ทำกลอนไหว้พระละคอนชาตรี คล้ายคลึงกับของโนรา แต่ก็แปลงแก้ไขบ้างเพื่อให้มันแปลกออกไป

เพลง ชานเอ แด่กลองโรงที่

๐ ชานเอ

ชานมาชาตอง

เพลงครวญกึกขึ้นมา

เพลงเม่นวนสาลีไม่สิ้นใน

๐ สมเอยรวาย ๆ

หอมรสครูชา

หอมมาสาแ

หอมฟุ้งสุราลัย

๐ สมเอยลวโค

ลมวาวอุตรา

ลูกจะชักเอาใบแสน

ไกลถึงไกลฝั่ง

ชานให้โนเนโนโน

ท่านองเหมือนวรัชกโ

ทรทวนในหัวใจ

ถึงจะไม่ลืมหัวแม่มหา ฯ

ยังหอมแต่รสแบ่งทา

ส่งกลิ่นเข้ามาโร ฯ

ลูกเหลียวไปแลสาไกล

โดยเข้าไปโรงเจ็ดแม่หนา ฯ

พี่พิศวงเมฆขึ้นมา

พิศศอกควมลมสลาตัน

กลางคืนมาเป็นกลางวัน

เอาเกาะกะ รังมาเป็นเรือน

เพื่อนบ้านเขาก็มี แม่นวนสาละวินก็เอน
 เถาเกาะกะรังมาเป็นเรือน เป็นแพพ่นนอนน้องหนา ฯ

คำเชิดกร ๒

๐ ถูกขังยามยามคิ	ปานนี้ชอบยามเวลา
ชอบถูกขังครุฑ	แม่สีมาลาครุฑ
จะข้ามเสี้ยกไม่วอด	ลูกน้อยจะลอกกไม่วอน
แม่สีมาลาเป็นครุฑ	มารคาพอเทพสิงห์
ถ้าพอสมัครรักลูกจริง	พอมาวัยสิ่งอวยพร
พอเทพสิงห์	ขอชวนพอรุ่นสัทยา
เป็นเหล่าเป็นหลั่น	ตั้งแต่นั้นก็มาแลหนา
ฉค ๗ เลื่อน ๗ เคลื่อนกันมา	แม่สีมาลาเป็นปราชญ์
นพคุณปลูก	โค่นคณลูกอื่นกหลาน
แม่พระโชนไปรคปราน	ทำเป็นเชิญตามานั่งหนา
แม่เพียนแม่ภา	เชิญตามาลงหลงศา
ขุนพรานพระยาพราน	ทำเป็นเชิญตามานั่งว่า
พรานบุรุษนาทอง	ลอยแล้วไหลลงเขามา
พรานพิพพรานเทพ	พรานนอนพอรุ่นสัทยา
หลวงสุทธีหลวงเสน	หลวงคงวังเวนครของชา
ร้องเชิญพอร้องสุทธี	คายเมื่อไปบุรีเมืองไชยา
จตุรจากเมืองฟ้า	ขอเจ้าพระยาโณมน้ำ
เสนไทรไร่ไทรพอรามปลูก	ลูกไม้สลอกไม้สุพัน
พระยาโณมน้ำ	โณงามพระยามือไฟ
พระยาสาเฝ้าฟาก	ลูกน้อยจะร้องประกาศไป
พระยามือเหล็กมือไฟ	ยอกในศาลหลวงคงคอ
ลูกชายแพนมา	ชื่อจันกระเทยามหอ
ศาลหลวงคงคอ	ผมหอหลวงคงปราจิต

แด่แรกพบเป็นหมาย
 คงกระต่ายประจิด
 อาบน้ำทาแป้ง
 นึกด้วยสาวสมกรมขาววัง
 ไม่พ้นจะส่งลูก
 รับสิ่งผูกคอไปพันเสีย
 ตายเจ็บตายไข
 รินฝั่งแม่น้ำยาวยาว
 น้ำพอตายหัวเหินือ
 น้ำเน่าลูกจะละลายจันทน์
 กระต่ายแข่งกระตูกษา
 คงเนตรพอมรสอก
 เทียง ๆ สาย ๆ
 ทำแปบไมเกร็ดม

เพลงไหว้ครูที่ ๓

• กรูเอยครุสอน
 ปลดปลงลงมา
 ไร่ให้เป็นขอ
 แผลายกนก
 ท้าวราชันจันทร์
 ปลดปลงลงมา
 บัวบานบัวคลี่
 ไร่ท้าวบุญ
 ไร่ท้าวพระยาหงส์ทอง
 ล่องมาล่องไป

ใจท้าวพรร้ายเป็นพันคิด
 นึกด้วยสาวสมกรมขาววัง
 ตกแรงไม่พ้นจะแก้หลัง
 รับสิ่งผูกคอไปพันเสีย
 บุญปลุกไม่พ้นจะตั้งเมีย
 รินฝั่งแม่น้ำยาวยาว
 ลูกน้อยจะไถถามชาว
 ชีวิตกัมมธรรมา
 น้ำเน่าน้ำเหลืองให้ไหลลงมา
 น้ำนั้นลูกจะละลายแป้งทา
 ลูกยาจะทำไมกถักม
 ลูกน้อยจะทำปรอดม
 ลูกยาจะคายออกม
 มเหสาพรอยขังเอย ฯ

สอนให้นักร้าสิบสองท่า
 ไร่ไร่เป็นตาต่าง ๆ กัน
 ไร่ให้เป็นฐานัน
 ยกให้เป็นเครื่องวัด
 ไร่ไร่เป็นรายหาชา
 ไร่ไร่เป็นท้าวบุญ
 บัวบานบัวคลี่
 แผลายกนก
 ลอยล่องในกลางสระใหญ่
 รินฝั่งแม่น้ำคงคา

เชิญเจ้าร้อยช้าง
ว่าหากินเรา
บ้างเก็บดอกไม
นี้แหละครูสอน
พอขุนสัตว์ชก
ว่าเวนละสิบสองท่า

ว่าข้างประดานงา
ลงมาเล่นน้ำสาคร
มารอบเป็นเครื่องอาภรณ์
ท่านองพอรุนสัตว์
กระแสน้ำมีเสียงเฉยหนา
สอนไว้จำจิตจำใจ ฯ

๒.

..... ๑๓

พอประกาศครูเสร็จกว่าเพลงแกระหรือแกระ ต่อไป

คำเพลงแกระ

พินหน้าช้างอีสาน
พระจันทร์เรืองฤทัย
พอรุ่งเช้าพระสุริย
อยู่กลางมหา

เมสการพระอาทิตย์
อยู่ค้ำบุรพ
เชอทรงรดขัณ
ณมาได้เท่าบาตร ฯ

๒ พินหน้าอีสาน
พระราชนว
ขามรณพมแดง
ควงแก้วทวาร
ข้างบุรพพระจันทร์
ทรงเครื่องโอฬาร
ทรงขัณฑ์
เทวาเชาบาย
ชักรถเร็ววัน

เมสการพระอินทร
ไกรสรเทยมรด
สีแสงใสศ
เจียมจกจักระพาด
พวยพรพมแสงฉาน
ชาวเหลื่องพรพมราย
วินาชาพิมาย
เวียงภักดีนาง
ทั้งทวิปสองสง

คำเพลงทมิ จีเพลงโท

๐ จรเกาเข้าพงในทงคำกัก
ไหวโยกไผ่ทรวงอาลัยลาน
กักระขามธลี
พระพายพิฆาตอง

โศพารลักริธีไปรมเกษมศานต์
เกินความซาบรึมธารสงสารคั
พอพระสุริยชันษาสอง
พองหมิงหัว ฯ

๒

..... ๑๓

คำพริตเกิดนาง จีเพลงกราว

๐ มีแม่แรแลไป
สไบน้อยหอยนา
พระพักตร์แตรม
แซนคองวงราช
ผมกัณท์ทอง
สองฉันทขาวชัย
ควคตอปลอง
พันคำเป็นลี

นางโคเกิดมา
ทศนารางราช
แกมคือนกปราง
เยื้องย่างนาฏกราย
ไวรองเงิณาย
ละม้ายคอกกุ่มหลิ
ขาวผ่องกาย
คือปากเมงทพทอง ฯ

คตจากนั้นก็เป็นเพลงคำพริต จบเพลงคำพริต ก็เป็นอันว่าจบการไหว้ครูครั้งที่ ๑ แล้ว
ก็เริ่มต้นไหว้ครูครั้งที่ ๒ เป็นตอนทีไทรากำลังแต่งตัว เรียกว่าเพลงกรับ

บทร้อง

๑. ถุกษามยามทีปานนี้ชอบยามเวลา (มีลูกคู่ร้องรับอย่างเดียวกับทุกบท)
๒. ชอบฤกษ์เบิกโรงบวงสรวงราชครูภูวนหน้า
๓. ดงโรงอุกตั้งนโมอิทธิโสภา

๔. ลงทั้งเบเกจอกุสลาขึ้นมา
๕. พระเจ้าทั้งห้าพระธรรมทั้งเจ็ดคัมภีร์
๖. อย่าให้ศัตรูมาเป็นลูกไหว้คุณชาตทั้งสี่
๗. พระธรรมทั้งเจ็ดคัมภีร์รักษาร่างกาย
๘. พระธรรมงดไว้อยู่ไหว้ราชครูด้านหน้า
๙. ราชครูของน้องลูกจะไหว้แวนทองแวนฟ้า
๑๐. แวนทองเกินหน้ายังแวนฟ้าเกินหลัง
๑๑. สองคนพี่น้องคำทองไต่หาพันชั่ง
๑๒. เกินหน้าเกินหลังดัดแล้วให้ร้องกันเข้ามา
๑๓. แม่ศรีสงครามเป็นต้นตามเสียงไม้พินเลนา
๑๔. ไหว้จนแม่เทพสิงขรสกลนพอนุสัทธิชา
๑๕. พราหมณ์เป็นครุฑตามเสียงไม้พินเลนา
๑๖. จับเริ่มเก็บมาไหว้คงขานปลาริจ
๑๗. แดแรกเป็นคนของหลวงนายใจเชอหาร่างพันดิก
๑๘. คอขานปลาริจชวนเพื่อนไปเล่นเมืองวิเศษหนาว (๑)
๑๙. ลูกโล่ลูกชุมแควลวนทุม ๆ ไม่เข้า
๒๐. ชวนเพื่อนไปเล่นเมืองวิเศษหนาวตามทาลักเมียเข้ามา
๒๑. เจ้าผู้ควบคุมเห็นเข้ามาเข้าพันหมื่นกับปลา
๒๒. ถ้าตั้งพวกทั้งหมื่นบรรดาเป็นครุฑโนหระ
๒๓. ราชครูของข้าพามาแล้วพร้อมแล้ว
๒๔. อย่าให้ลาตามสามสู่อุฬาริพพอลุกระหม่อมแก้ว
๒๕. มาแล้วถึงแล้วลูกแก้วไหว้สัณเฑาะว์ ๆ

เมื่อว่าเพลงกรับตอนโนหระแต่งตัวเสร็จแล้ว ก็ถึงเพลงกรับ ตอนตัวโนหระร้องไหว้ครู เมื่อตัวโนหระออกแล้วก็เรียกว่าเป็นไหว้ครูครั้งที่ ๓ มีผู้ร้องและลูกคู่รับคำร้องมีดังนี้ คือ

(๑) สำเนียงคล้ายกับจะหมายถึง เมืองมริค และเมืองตะนาวศรี

๑๑. คุณครูเหมือนนั่งแม่น้ำคงคา
๑๒. (ลูกคุณรับ - คุณครูเหมือนนั่งแม่น้ำคงคา)
๑๓. คิน ๆ จะแหงโหลมายังไม่รู้สินธุสุด
(ลูกคุณรับ - โหลมายังไม่รู้สินธุสุด)
๑๔. สิบนิ้วยกขึ้นจาเวียงสุวรรณเสริญถึงคุณพระพุทธรูป
(- จาเวียงสุวรรณเสริญถึงคุณพระพุทธรูป)
๑๕. จาคืออยู่แล้วยังไม่บริสุทธิไหวพระเสียดแล้วคอสวณนค
(- บริสุทธิไหวพระเสียดแล้วคอสวณนค)
๑๖. ลูกจะไหวพระพุทธรูปทั้งพระธรรมเจ้ายกไว้ใส่เกล้าไสมม
(- พระธรรมเจ้ายกไว้ใส่เกล้าไสมม)
๑๗. ลูกเอนโหลขอให้พี่ให้มีคนรักหยุดพักให้พี่มีคนชม
(- คนรักหยุดพักให้พี่มีคนชม)
๑๘. ยกไว้ใส่เกล้าไสมมขอไหวบั้งคนทุกราตรี
(- ไสมมขอไหวบั้งคนทุกราตรี)
๑๙. สิบนิ้วขานนอยมือไหวคุณครูท่านไผ่ปรานี
(- คุณครูท่านไผ่ปรานี)
๒๐. ไหวบั้งคุณครูลูกเสียดแล้ว ไหวบั้งคุณแก้วคุณครูสอน
(ทั้งแก่คนบทนคโยไป เพลงร้องรับอย่างเดียวกับบทนค เจนบทที่ ๕ เป็นไหวบั้งคุณครูลูก
เสียดแล้ว)

๑๐๐. ไหวครูอาจารย์ท่านเสียดก่อน	คุณครูสั่งสอนข้าพเจ้ามา
๑๐๑. สอนเยี่ยงสอนยาง	มาช่วยสอนทางสอนหา
๑๐๒. สอนให้ลูกเรียมในหว่า	ลูกยาไม่ให้จะลืมคุณ
๑๐๓. คุณท่านใหญ่จริงยิ่งกว่าใหญ่	จะเอาสิ่งใดมาปานปาน
๑๐๔. คุณท่านผู้นอนสักหมื่นคน	ไม่ปานไม่ปานคุณพระนิกา
๑๐๕. ทำไรไฉนมาได้ชั่วชาย	อุทิศสัพพาทายลูกชาเขมา
๑๐๖. ยากเย็นเป็นตายไม่ไคว	เสียดหนึ่งเมสึงคงคงปลายเข็ม

๑๗. หอยชะลายหายไปวันเจ็ดค่ำ	หัวพระมารดากินเนื้อเค็ม
๑๘. เสนอหนังสือเมรุสงฆ์ปลายเขม	หลังลจะรอกเป็นทักมา
๑๙. เจ้าอนุครรภาไถ่สิบห้าวัน	กราพนันแกลบีนสาชา (๑)
๒๐. แกรงเอาภาพพิมพ์กรัเข้ามาว่า	พระเมตเจ้ามาแดงดวงใจ
๒๑. พระวิภังค์สั่งคดีในสงคาน	พระมอญกว่นำโคมไฟ
๒๒. ชาตุน้ำหัตถา (๒) ไทเป็นใหญ่	พระมไปทวยอาการสามสิบสอง
๒๓. พระบัญญัติ (๓) แกรงปากไฟ	ลูกชายจึงไ้มาพุดคลอง
๒๔. ถักขราสีหมกมาปกมือ	อยู่ในตาห้องพระมารดา ฯ

เสร็จจากไหว้ครูเพลงกรับแล้ว มโนเทราก็ออกกระทำทางประกอบการร้อง โดยนุ้ว่าเป็นตัว
มโนเทราร้องเอง และมีลูกกรับ ถ้ายราแม่บทของละครมากลายเ็นเอง จะชอบกตัวอย่างคำร้องเพียง
บางตอน ถ้าต้องการทราบว่าแปลกไปจากของโนราอย่างไร ก็ให้ดูท่าพระณของโนรา ซึ่งคัดลอกไว้
แล้ว ดูเปรียบเทียบไปด้วย

๑. ตั้งตนเป็นประณณัติมาพระพรหมแก้วชา (๔)
- (ลูกกรับ ๓ ครั้ง ทุกบทไป ถัดมาพระพรหมแก้วชา)
๒. ราชาศอสรอวยร้อยเป็นพวงมาลาเกไทยมโยนเจ้าแก้วชาเอยไ้หนองนอน
- (ลูกคู่ - เวไทยมโยนเจ้าแก้วชาเอยไ้หนองนอน)
๓. ราชามาหลายกซัไว้เพียงไหล พิณยี่รวมเรียงแก้วชาเอยเคียงหมอน
- (- พิณยี่รวมเรียงแก้วชาเอยเคียงหมอน)
๔. ราชาท่างถึงพันเป็นแนวเมรคา แชกเต้าแก้วชาเอยบินเข้าวัง
- (- แชกเต้าแก้วชาเอยบินเข้าวัง)
๕. ราชากะคายหมพัตร์ ๆ มาทรงกลด ราชพระรณทั้งสาร์แก้วชาเอยมากลับหลัง
- (- ทั้งสาร์แก้วชาเอยมารดกลับหลัง)
๖. าสา

(๑) ในสาพนั้ เข้าใจว่า ขณูสาท คือ ศักระ ๑ นือ ๒ เทา ๒ รวมเป็น ๕

(๒) เข้าใจว่า ชาตุนา คือ หมายถึงพระคัมภีร์

(๓) หมายถึง พระคัมภีร์

(๔) พระนสีนัท

นอกจากจะมีคำขอพบไหว้ครูที่กรมศิลปากรรวมรวมไว้ได้แล้ว ยังมีคำกลอนไหว้ครูละคอนชาครี
ของครูสระ ซึ่งบทไหว้ครูนั้นคล้ายของกรมศิลปากร ท่านเองเพลงกรับกลอนที่ในท่ารำแต่งตัว แต่ทั้งแค่นั้น
ที่ที่ ๕ ลงไปโดยคำฉีกแยกแตกต่างกันไปทีเดียว แต่เนื้อความไม่ห่างกันมากนัก

มีบทไหว้ครู ก็มีบทไหว้ครูนิทานมารการาคาย

○ ไหว้บุญคุณครูลูกแล้วสหพ
พระแม่พันเอิบเคยเลี้ยงลูกมา
เลี้ยงลูกแถมเคยจนโตใหญ่
เลี้ยงลูกจะรอจะมาเฝ้าตัว
ออกหาชวนอนทอนจะรุ่ง
พักพุ่มแถมลูกถนอม
บุกเบิดเอาเอาวาง
ยังรุ่งแถมอนทอนทอน
เวลาพระแม่จะกินเขา
ไต่ย่นลูกคนสะอื้นร้อง
ครั้นถึงสองมือแม่สอทอด
ครั้นแล้วก็อุ้มเจ้าขึ้นมา
ส่วนบุญคุณพระมารดา
ลูกน้อยจะไต่สิ่งอันใด

จะกลายกลับไม่ไหว้คุณพระมารดา
ไต่ที่ทักรักษาก่อนรอดตัว
น้ำใจแม่มีให้ลูกไต่ขวัญ
คุณพระแม่เยอหัวจนมาเยอ
กลัววันกลัวยุ่งจะไต่ทอน
คำเจ้าแถมกลอนให้ลูกหลับ
กลัวละของผองผองจะลงทับ
ครั้นอยู่ทั้งเลี้ยงลูกร้อง
แม่เจ้าไม่ว่าจะอุ้มทอน
ละไว้แม่เยอมองเข้ามา
กลัวลูกจะตกจากเปลผ้า
กินนมมารดาพออย่าใจ
รำลึกขึ้นมาน้ำตาไหล
จะไต่แทนคุณพระมารดา

จากนั้นก็เห็นเพลงกาพย์ที่กล่าวถึงความรู้สึกของตัวเองว่าเป็นอย่างไร ทำทางการรำซึ่งผิดไปจาก
เดิม เพราะความแก่ชรา ได้ให้คำร้องออกมาเป็นท่านองแล้วตัวกราย ๆ ถึง ๕ บท ซึ่งกล่าวถึงตัว
เองทั้งนั้น จะไม่ขอนำมาใส่ไว้ในนี้ แต่มีบทไหว้ครูอีก ๒ บท คล้ายคลึงกับคำทำสอรา ของโนรา
ปักษ์ใต้

ไหว้ครู - ทำสอรา ยืนรำ

○ สอรา
ปลดปล่อยลงมา

ครูให้ซำรำแต่เพียงรำ
ครูให้ซำรำแต่เพียงทก

วาทไว้ปลายอก
 ชักสูงขึ้นเพียงหน้า
 ปลดปลงลงมาใต้
 นี่แลรูปวาท
 สกเป็นโคมเวียน
 นี่แลเสวณุช
 ฉันทันนางนกราว
 ราวเล่นสูงสุก
 ครุฑเขียวเอามาใต้
 เป็นรูปหวิสมาน
 เป็นรูปท้าวเพรา
 เป็นรูปนางมัทรี
 ฤาษีควนศ
 สัมมปราสาท
 ฉันทันจกกรม
 ฉันทันบัว

ของบักเต๋โตเป็น

สอนเขยสอนรา
 ปลดปลงลงมา
 วาทไว้ปลายอก
 ยกขึ้นเสมอหน้า
 ปลดปลงลงมาใต้
 สก (กระหนก) รูปวาท
 สกโคมเวียน
 ฉันทันเสวณุช
 ฉันทันนกราว

สกเป็นแผ่นผา
 เป็นช่อระย้าดอกไม้
 ครุให้ซาร่าเป็นโคมเวียน
 วาทไว้ให้เหมือนรูปเขียน
 ยิงชาวตะเคียนปากศาล
 พระพุทธรูปเจ้าท่านห้ามมาร
 พระรามเรือห้ามสมุทร
 พระยาครุฑร่อนมา
 ร่อนไปเวหา
 พยานไปเฝ้าเมืองลงกา
 แก้วแถมมาจักรด
 นั่งอยู่ในเขาวงกต
 ถิ่นลาจะเข้าอาศรม
 วาทไว้ให้เหมือนภาพรวม
 เวียกองค์นารายณ์นาคร
 พระรามเรือวางเอาศรไป

ครุให้ซาร่าเขียนมา
 ครุให้ซาร่าเขียนพก
 ไทยกเป็นแพน ๆ ผาสา
 เวียกช่อระย้าพวงดอกไม้
 ครุให้ซาร่าโคมเวียน
 วาทไว้ให้เหมือนรูปเขียน
 ราวตะเคียนปากศาล
 พระพุทธรูปเจ้าท่านห้าม (๑)
 พระรามจะห้ามสมุทร

ใบคว

๐ สอนว่า

ปลอกลงลงมา

แมลงลายสับเอิบ

รำเป็นท่าคางกัน

พระราชนิพนธ์

ลงมาลงไป

มีแต่ของร่อยรัง

รำท่ากิบกรา

บ้างก็เก็บเอาดอกไม้

มีและกลืนกิน

พอจนตัวดำแค้น

รำวันละ (สิบ?) สองท่า

พอจนตัวดำ

สอนให้จำจิตจำใจ

ครูให้รำสิบสองท่า

ให้รำเป็นท่าคางกัน

ยกไว้ให้เป็นเครื่องวัด

เรียกว่าแมลงบุบชกโย

ลอยละล่องอยู่กลางสระใหญ่

ในฝั่งแม่น้ำพระคงคา

จะรำท่าข้างประธานงา

จะลงเล่นน้ำในสาคร

มาร้อยเป็นเครื่องอาภรณ์

พาดของพอรุ่มร่า

ควรดูแลไม่ให้ไปโดยนทา

สอนแล้วให้จำจิตจำใจ

แก้รำแก้ตาถึงไฟ

สอนให้โนราลั่นทั้งหลาย ฯ

บทที่ ๓
การไหว้ครูช่าง

คำว่า ช่าง ในที่นี้หมายถึงผู้ประกอบกิจการในด้านบูรณะ ตกแต่ง และสร้างสรรค์ ผู้ที่เป็นช่างต้องมีนิสัยชอบมาแต่เยาว์วัย เป็นลักษณะประจำตนตามที่ธรรมชาติสร้างให้เกิดคุณปัญญาในทางนี้โดยเฉพาะ จึงมีความชำนาญที่จะทำให้งานที่บูรณะและสร้างสรรค์ด้วยบริสุทธิ์ใจ งานช่างเป็นงานหนักมาก เพราะต้องใช้มือ ความคิด จิตใจทำงานพร้อมกัน ประกอบกับความปราณีตบรรจง และกล้านิ่งพอที่จะคัดสรรใจ เลือกเอายอดของความงาม มาคิดสร้างสรรค์ประดับบ้านเมืองให้วิจิตรพิสดาร ไม่ซ้ำแบบใครในโลก ช่างจึงเป็นผู้สร้างสิ่งประดับโลกด้วยรูปร่างลักษณะ

งานช่างถืองานอาตมอย่างหนึ่งที่ต้องใช้ฝีมือ และความชำนาญเป็นพิเศษ ผู้ที่เป็นช่างต้องมีมานะอดทน ใจเย็น และความอ่อนหวานละมุนละม่อม เพื่อสร้างเสน่ห์เข้าเกาะกุมใจประชาชน ช่างมีแนวความคิดกว้างไพศาล และมีอิสระเสรีของตนเอง อาจพูดได้ว่าอยู่ในจักรวาลที่เต็มไปด้วยอารมณ์นั้นและแนวมืด จึงได้สิทธิพิเศษเพื่ออุทิศใจประชาชน ไปสู่ความวิวัฒนาการ สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ ช่างเป็นผู้กำหนดวิถีวัฒนธรรมของชาติไว้ทีเดียว เราจึงเรียกช่างได้อีกนามหนึ่งว่า "ศิลปิน" (ARTIST) ด้วยเป็นผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมตามวิถีชีวิตของ ๓ ประเภท คือ การเขียน (PAINTING) การก่อสร้าง (ARCHITECTURE) การปั้นและการแกะสลัก (SCULPTURE) เป็นผู้วางแบบให้การช่างทั้งมวล มีลักษณะของวัฒนธรรมประจำชาติ พวกช่างถือตนว่าเป็นคนของชาติ เป็นบริการของประชาชน คำว่าช่างนี้เตือนให้สำนึกอยู่เสมอว่า ต้องเป็นช่างทั้งการกระทำและจิตใจ ต้องสำรวมตนอย่างผู้มีศีลโดยถือหลัก ๓ ประการคือ

๑. ครูอาจารย์ ๒. ผู้ให้กำเนิด ๓. สิ่งสักการะ

ครูอาจารย์ ได้แก่ผู้ประสิทธิ์วิชาให้โดยเฉพาะช่างไทย ถือว่า พระวิฆณุกรรมเป็นยอดบรมครูแห่งการช่าง ตามความนิยมมีอยู่ว่า วันพฤหัสบดี เป็นวันครู เป็นวันที่ศิษย์มอบหัวใจให้ครูเพื่อบำบัดเอาวิญญานในวัณณะใจเองจะมีพิธีครอบ การครอบหมายถึงการเตือนให้ศิษย์รู้ตัวว่าเป็นช่างโดยสมบูรณ์แล้ว ในพิธีครอบนี้ถึงเอาพระพรหมเป็นองค์ประธาน ดังการครอบวิชาวาดเขียน ท่านผู้เป็นอาจารย์จะจำมือศิษย์เขียนลงบนรูปหน้าพระพรหม อันถือว่าเป็นผู้สร้างโลกตามลัทธิขัณธุเวท ที่พวกช่างถือกันว่าพระวิฆณุกรรมเป็นยอดบรมครูแห่งการช่าง เพราะเป็นเทพยดาผู้มีเมตตา ทัดถึขยับยกขึ้นเหนือพระอุระ ทรงค้ำ พระหัตถ์ขวาวางบนพระเพลา ทรงพะงัน นั่นคือเครื่องหมายในทางขัณธุ เวทให้ช่างระลึกอยู่เสมอว่า ช่างต้องมีความเพียรตรง ไม่คิดคดกับผู้อื่น คือมีอุเบกขา ไม่ยึดติดในปัจจัยอันยิ่งกว่าค่าของงาน ดังเช่นลูกค้ำ ซึ่งพึงลงไถ่จากกับพื้น

สามารถเข้าถึงความทันใจของพื้นที่ ส่วนหนึ่งที่เป็นรูปชวามสำหรับชุดเรือ(ฝั่ง) หมายถึงการถากถาง การขึ้นรูป การพิจารณาแต่สิ่งที่จริง ๆ นักเขียนแค่เฉพาะงานในหน้าที่ ดังนั้นการไหว้ครูและการครอบ จึงเป็นการระลึกถึงพระคุณที่ครูอาจารย์ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ แสดงว่าชาวไทยเราเคร่งครัดต่อประเพณีมาก ใครจะติช่างไม่ได้ว่าเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย

ส่วนผู้ที่ให้กำเนิด หมายถึงญาติผู้ใหญ่ พ่อแม่ บุพการี และชาติอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอน ช่างเป็นพวกที่รักทางวงศ์สกุลมาก สกุลของช่างไทยที่สืบมาแต่โบราณยังคงมีอยู่หลายสกุล โดยเฉพาะท่านที่มีนามสกุลค่อนข้างว่า "ถืออิน" ท่านเหล่านี้เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของศิลปินในราชสำนักทีเดียว ช่างไทยรักทวงแผ่นดินกำเนิด คือชาติไทยรัก ช่างไทยสร้างสรรค์ศิลปกรรมไทยเพื่อชาติไทยโดยแท้ เพราะเรามีแบบแผนการช่างไม่น้อยกว่าชาติอื่นในโลก

สิ่งสักการะ หมายถึง พระมหากษัตริย์และศาสนา ช่างไทยมีเจตนาที่จะสร้างโลกให้เป็นสรวงสวรรค์ และยกพระมหากษัตริย์ขึ้นอย่างพระอิศวร ทั้งนี้แสดงว่า ช่างไทยเราเคารพรักพระมหากษัตริย์ เทียบผู้ครองโลก หรือสรวงสวรรค์อย่างพระอิศวร จะเห็นได้จากลายตกแต่งประดับประดาทั้งในการสร้าง การเขียน การปั้นและการแกะสลัก ช่างไทยใช้ลวดลายกันอย่างละเอียดถี่ถ้วน ล้วนกรองมาจากดวงใจแท้ๆ ดังที่เห็นอยู่ตราบนานเท่าทุกวันนี้ เช่นพระบรมมหาราชวัง และในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

สำหรับสิ่งสักการะในทางศาสนาเป็นเรื่องใหญ่ เพราะพระพุทธศาสนาฝังแน่นอยู่กับสายเลือดมาแต่ดึกดำบรรพ์ การบำเพ็ญกรณียกิจเกี่ยวกับศาสนา ในทางศิลปกรรมเห็นหน้าที่ของช่างไทยโดยเฉพาะเป็นเหตุให้การแสดงออกทางฝีมือสะอาดบริสุทธิ์ ผู้ไทยที่เรียนทางประวัติศาสตร์ศิลป์ของไทย ก็ได้แก้ตัวเก่าแก่ที่มีอุปสรรค ทำให้เราสืบสวนหลักฐานทั้งเดิมของชาติได้ถูกต้อง จึงพบความสำคัญว่า "ช่างไทยช่วยบันทึกเหตุการณ์สำคัญของแต่ละสมัยให้ชาติไทย"

ในเรื่องของช่างไทยนี้เราจะได้อธิบายว่าคงเคยไม่อีกด้วยว่า ในสมัยก่อนได้มีการรวบรวมกลุ่มช่างขึ้นไว้เป็นกรมหนึ่งต่างหาก เรียกว่า "กรมช่าง ๑๐ หมู่" มีกฎหมายเก่าตอนหนึ่งกล่าวถึงศักดินาว่า ด้วยช่าง ๑๐ หมู่ อันเป็นพยานอ้างอิงอย่างชัดเจน กรมช่าง ๑๐ หมู่เดิมอยู่ในสังกัดบัญชาของพระองค์เจ้าประทุมวรการ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ช่าง ๑๐ หมู่มีอะไร มีดังนี้เราจะได้อธิบายต่อไป ซึ่งท่านเป็นผู้ควบคุมช่าง

๑๐ หมู่ได้แบ่งไว้ดังนี้

" เขียน กระดาษ แกะ หุ่น ปั้น
กลึง หล่อ ไม้สูง สลัก

ปูนรัก ปูนยา
ช่างไม้....."

เมื่อได้ลองถอยออกมาเรียาลำดับคือ ช่างเขียน ช่างกระตาศ ช่างแกะ ช่างหุ่น ช่างปั้น ช่างปูน ช่าง
รัก ช่างบุ ช่างกลึง ช่างหล่อ ช่างไม้สูง ช่างสลัก และช่างไม้ แล้วก็กลายเป็น ๓๐ หมู่ ไม่ใช่ ๑๐ หมู่
ดังข้อ คงจะมีการเพิ่มเติมแผนกภายหลังเป็นแน่ และไม่ใช่เรื่องผิดกฎอะไร ทั้งแต่เดิมช่างก็มีเพียง ๑๐
หมู่เท่านั้น แต่เมื่อกิจการทองขยายออก ก็พยายามหาช่างอื่นๆเข้ามาเพิ่มเติม ช่าง ๑๐ หมู่ แต่เดิมไม่มี
ช่างกระตาศ ช่างรัก และช่างไม้สูง คงไม่ใช่ช่างไม้เป็นผู้นำนั่นเอง.

ธรรมเนียมการไหว้ครูช่างศิลปกรรม

เป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของบรรดาช่างศิลป์อย่างคนไทยเรา เมื่อจะทำการช่างอย่างหนึ่งอย่าง
ใด ก็นิยมที่จะบวงสรวงบอกกล่าว สิ่งที่ได้เชื่อถือกันมาแต่ก่อน เป็นต้นว่า ครูบาอาจารย์ผู้ซึ่งได้ประสิทธิ์
ประสาทวิทยาการให้ หรือเทพยดา ซึ่งนับถือว่าจะอำนวยโชคลาภ ความสัมฤทธิ์ผล และขจัดอุปสรรคทั้ง
ปวงได้ ทั้งมักเป็นเหตุมาแต่ความประสงค์ที่จะให้งานช่างดีนั้นๆ ลุล่วง เป็นผลดีถึงความมุ่งหมาย จึงต้อง
ทำการเซ่นเซ่นเพื่อเป็นทั้งแห่งจิตใจ ให้มีกำลังใจ และความเพียรจนถึงที่สุด

กับบรรดาช่างศิลปกรรมต่างกัน ล้วนแต่เป็นสิ่งซึ่งสร้างสรรค์ขึ้นด้วยความประณีต งานบาง
ชนิดก็มีกลวิธีอันยากแก่ความรู้ความเข้าใจของคนธรรมดาสามัญ และในส่วนพวกช่างเองก็ตระหนักใน
ความยากลำบาก และอุปสรรคที่จะสร้างงานศิลปทั้งหลาย ทั้งนี้ เองแต่ในสมัยก่อนนานเมืองยังไม่เจริญ
ดังเห็นอยู่ทุกวันนี้ วัสดุสิ่งของ เครื่องมือ และเครื่องทุ่นแรง จะมีมากหรือนำเอามาใช้ได้สะดวกเช่นใน
เวลาที่มีโคเลย การทำงานของช่างแต่ละคนจึงมีอุปสรรค และต้องมีความอดทนพากเพียร แก้ไขปัญหา
ยากทั้งหลายให้สำเร็จได้เช่นนี้เอง พวกช่างศิลปทั้งหลายจึงเกิดจำเป็นต้องไปหาที่พึ่งทางจิตใจเพื่อขอ
สิ่งเสริมกำลังใจให้มันคง

ความเชื่อและนิยมกระทำบวงสรวงนั้น เมื่อแรกเริ่มทำงานศิลปกรรมสำคัญของพวกช่างไทย
เรานั้น ได้มีการจัดทำอย่างมีระเบียบแบบแผนและรับรองนับถือกันสืบต่อมาจนเป็นธรรมเนียมประเพณี
อันสำคัญ จัดเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของชนชาวไทย และการบวงสรวงด้วยสิ่งเครื่องสังเวยนั้น นอกเสีย
จากความเชื่อว่าจะทำให้เป็นที่พึงพอใจแก่บุคคลหรือเทพยดาผู้บวงสรวงเชื่อกันแล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็น
ความกตเวทิตะแก่ผู้ให้ บัวอาวโสอันทวริในความเคารพ กับบรรดาดีดครูอาจารย์ฝ่ายช่างทั้งหลาย
อันล่วงลับไปแล้ว นั้นเป็นประการที่สอง ประการสุดท้าย การพิธีใดๆ ที่คนทั้งหลายจัดทำนั้นล้วนแต่
ต้องการสิ่งวิริมงคลแก่กิจที่จะทำต่อไปด้วยกันทั้งนั้น และการทำงานช่างศิลปกรรมล้วนแต่ชักนำให้เกิด
ความรู้สึกเป็นมงคล เหตุนี้เมื่อแรกทำการศิลปอย่างใดก็ตามจึงจำเป็นต้องเริ่มด้วยการมงคลเสียก่อน

ว่าด้วยวิชาช่างศิลปกรรมอย่างช่างไทย ตัวผู้เป็นช่างทำการสร้างสร้งงานศิลปกรรมทั้งปวง
ย่อมได้รับการฝึกฝน และเรียนรู้วิชาช่างศิลปสาธิตต่างๆ ด้วยการฝึกเขาโดยตรงจากครูอาจารย์ที่
มักเป็นพระสงฆ์ที่ศักดิ์สิทธิ์และมีความรู้ในทางการช่างฝ่ายหนึ่ง กับที่ฝึกเขาและสืบต่อวิชาทำตามสายตระกูล
ที่เป็นช่าง เช่น พ่อเป็นช่างอยู่ก่อน ลูกที่เกิดและเติบโต ก็ได้เรียนรู้และสืบต่อจากบิดาออกไปจากพ่อ
นี่ก็อีกฝ่ายหนึ่งที่เป็นการศึกษาวิชาช่างฝ่ายช่างคนไทยดังกล่าว

การเล่าเรียนหรือถ่ายทอดความรู้มอบให้แก่กันนั้น คนแต่ก่อนถือเป็นสำคัญ ด้วยความรู้เป็นมรดกเป็น
ของตัวเรา อาจนำไปทำการให้เจริญรุ่งเรือง หรืออาจรักษาให้เกิดความพินาศเสียหายได้แก่ผู้ใจ
ความรู้ตนเองได้สองสกลน ที่โบราณท่านเปรียบความรู้เทียบได้กับดาบสองคมนี้ เห็นจะไม่ผิด ฉะนั้น
ผู้เป็นช่างแต่ก่อนยอมมาตั้งหวงแหวนวิชา ด้วยเป็นวิชาที่มิได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้อง และนำมาซึ่งโรคสมมติ
ทรัพย์สิ้นชื่อเสียงเกียรติยศตามคำคำนี้ แต่กระนั้นบรรดาช่างเอกๆจะทำการสำคัญขนาดนี้ใหญ่ๆ ให้สำเร็จ
อุลวงความรู้ตามคำทั้งหมดยุณนั้นหาได้ไม่ จำจะต้องมีลูกมือช่วยทำการ และก็พวกลูกมือทำการช่างนั้น
ยอมจะต้องฝึกหัดรู้ทำการได้พอสมควรด้วย ครั้นเมื่อมีอำนาจการต่าง-พวกนั้นจนเป็นที่ไว้วางใจแก่นาย
ช่าง เขมสมควรจจะมอบหมายงานให้ทำแทนตัวเองไ้บ้าง ก็จะเรียกตัวศิษย์หรือลูกน้องมาขึ้นเข้ามา
มอบหมายหน้าที่กันดารหนักๆ ให้ และโอกาสเหล่านี้ตัวครูหรือนายช่างเอกๆนั้น อาจจะมอบวิชาหรือกลเม็ด
สำคัญๆอันใดบ้างมีอยู่จำเพาะตัวให้ด้วยก็มี การเช่นนี้เป็ป ลมเหตุที่มาของการ "ครอม" หรือการประสิทธิ์
ประสาทมอบหมายความรู้ให้แก่ศิษยานุศิษย์โดยแท้

การฝึกหัดเรียนการช่างอย่างใดก็ได้ในสมัยก่อนนั้นก็คล้ายๆกันกับแรกเริ่มฝึกหัดวิชาการสอนว่า
ก็มีบรรรมเรียนทำอยู่สองวิธี วิธีหนึ่งที่ทำอยู่เริ่มแต่ก่อนว่า เขาเรียกว่า พิธีขึ้นเรือนหรือคันทา ตัวผู้สมัคร
เป็นศิษย์จะต้องจักเครื่องสังเวยและดอกไม้บูชาเข้าให้พร้อม แล้วขอมอบตัวเขาให้มารับการฝึกหัด
อบรมสั่งสอนจากครูผู้หนึ่ง ตัวครูก็จะกล่าวรับและจับมือคันทาให้พอเป็นที่รับทอดความสมควร แล้ว
จึงจับมือฝึกหัดจับสอนเป็นกิจลักษณะต่อไป ครั้นฝึกหัดชำนาญ และสามารถจะฝึกออกประสมโรงเล่นได้
ครูผู้ฝึกหัดก็จะจัดให้รับทำการ "ครอม" ให้แก่ศิษย์เพื่อเป็นการประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้เบื้องต้น
ให้เป็นสัทธิ และเป็นการประกาศยอมรับเป็นศิษย์อันสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะถ่ายทอดวิชาขั้นสูงให้สืบต่อออกไป
ได้ดังนี้ ในส่วนกระบวนช่างไทยนี้ก็มีประเพณีปฏิบัติของช่างคล้ายกันดังกล่าวนั้น แตกต่างออกไป
เป็น ๓ ระยะคือ เมื่อแรกเข้าสมัครตัวเป็นศิษย์ เขาฝึกหัดวิชาช่างแก่ครูท่านผู้ใด ก็ยอมจะต้องจักหา
หมากเมี่ยงใส่กรวย มีดอกไม้รูปเขียนพร้อม นำไป "ไหว้ครู" เน้นการแสดงความรัก หันดูนอ

ทั้งปวงก็ใหญ่ ทั่วทุกบ้านรั้วแล้วจึงเริ่มส่งสอนต่อไปตามลำดับ อันสมควรแก่ภารกิจเบื้องต้น เช่นนี้ ควรเรียกว่า "การไหวครู"

ครั้นนี้ ผู้ขอเรียนวิชาการได้ฝึกหัดกล้าตั้งพอจะทำการสำคัญได้บ้าง ท่านผู้เป็นครูอาจารย์ก็จะ จัดให้มีพิธีประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษาให้แก่นักเรียนเป็นกิจลักษณะต่อไป พิธีการในตอนนี้เรียกว่า "พิธีครอบ" จัดเป็นพิธีประกาศยอมรับความเป็นศิษย์ในสำนักนั้นโดยสมบูรณ์ และการยอมรับเช่นนี้ ยังจัดเป็นโอกาส และช่องทางที่จะได้รับการฝึกหัดและถ่ายทอดวิชาการขั้นสูงต่อไปอีกด้วย กิจเช่นนี้ควรเรียกว่า "พิธีครอบ"

ครั้นนานมาตัวครูอาจารย์ยอมหายตาจากไป ฝ่ายศิษย์ซึ่งมีแก่ใจรำลึกถึงในคุณความดี อันท่าน เคารพและได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษาให้แก่ท่านมาก่อน ก็ย่อมพอใจจัดสิ่งสักการะตอบแทนแสดงกตเวทิต์ ในกาลอันสมควร ด้วยเครื่องสังเวยและเครื่องบูชาตามธรรมเนียมแสดงความเชื่อถือในศิษย์อันดังแน่นอน สืบอยู่ในวิญญานของท่านไทยว่า คงจะยินดีและพอใจ กิจเช่นนี้ควรเรียกว่า "พิธีบูชาครู" คือบูชาพระคุณ ของครู

ธรรมเนียมไหว้ครูข้างศิลปกรรม เช่นการจัดทำพิธีที่โรงเรียนเพาะช่าง มีทั้งประจำต่อเนื่อง กับมาทุกปีนั้น มีงานพิธีถึง ๔ อย่างรวมอยู่ในพิธีใหญ่ ทำแต่คราวเดียว คือมีพิธีสงฆ์อย่างหนึ่ง พิธีไหว้ ครูปัจจุบันอย่างหนึ่ง พิธีบูชาครูข้างศิลปกรรม และพิธีครอบ พิธีเหล่านี้ทำต่อเนื่องกันตามลำดับดังกล่าว

เบื้องต้นจะกล่าวถึงกำหนดวันไหว้ครูเสียก่อน วันที่ใช้เป็นวันก็เพื่อทำพิธีไหว้ครูขึ้น ถือเอาวัน พุทธศักราชเช่นเดียวกับสถาบันแห่งอื่นๆ ต่างกันแต่ที่กำหนดทำในเดือนกรกฎาคม คือเอาวันพฤหัสบดีแรกหรือ วันที่ในสัปดาห์ที่สองของเดือนนั้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นอนุสรณ์โอกาสรำลึกถึง สมเด็จพระเจ้าทรงยาเชอ เจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย อดีตผู้บัญชาการโรงเรียนเพาะช่าง ผู้ทรงเป็นต้นบัญญัติแบบแผนการ พิธีไหว้ครูได้แรกมีขึ้น ณ สถานศึกษาศิลปหัตถกรรมแห่งนี้

ในต้นกษณภาพพิธีการไหว้ครูของโรงเรียนเพาะช่าง มาเป็นตัวอย่างของการไหว้ครูข้างศิลปกรรม พิธีไหว้ครูนี้จะเริ่มจัดทำกันในตอนเช้า

- ผู้เป็นประธานพิธีตั้งเครื่องกระยาบวช และเครื่องสักการะถวายพระวิสุทธกรรม
- นักเรียนเข้าแถวเคารพธงชาติ แล้วเชิญพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระเจ้าทรงยาเชอ เจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย ออกมาตั้งให้นักเรียนแสดงความเคารพ
- มีพิธีสวดมนต์เช้า แล้วฉันเพล มีบังสุกุลถวายของ
- มีพิธีไหว้ครูปัจจุบัน นักเรียนกล่าวไหว้ครู มอบเครื่องสักการะ แล้วกล่าวคำปฏิญาณตน

- เริ่มพิธีไหว้ครูช่างศิลปกรรม แรกตั้งเครื่องเสวย เครื่องกระยาบวช เครื่องบูชา และเครื่องมือช่าง ประทานในพิธีเช้าที่จุฑารูปเทียนบูชาเทวรูป แล้วอ่านโองการชุมนุมเทวดา และอัญเชิญเทพเจ้าต่างๆ และบรรดาอัครครูช่างที่ล่วงดับไปแล้ว มารวมกับเครื่องสักการะและเครื่องสังเวย กับเป็นสักขีพยานในการที่จะประกอบพิธีครอบเพื่อประสิทธิ์ประสาทวิทยาดำรงสืบไป
- พิธีสงฆ์เช้าเทวรูป ประทานในพิธี เป็นผู้นำสงฆ์เช้ารูปพระวิสุทธกรรม แล้วครูอาจารย์ นักเรียนเช้าสงฆ์ตามลำดับ
- พิธีครอบ อาจารย์อาวุโสผู้ทรงคุณวุฒิในการช่างสาขาต่างๆ ทำพิธีครอบนักเรียนใหม่ตามลำดับ

พิธีไหว้ครูที่เริ่มแต่พิธีตั้งเครื่องกระยาบวช และถวายเครื่องสักการะรูปพระครูพระวิสุทธกรรมในตอนเช้า นั้น พิธีแต่เดิมมีไต่ถามกัน เรื่องจะมากิดทำเครื่องกระยาบวชตั้งถวายรูปพระวิสุทธกรรมกลางแจ้ง ก็เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๐๐ เทพเจ้าท่านเฝ้ามาแต่ได้มีการชุมนุมเทวดาเช้าเทวรูปเดิม ซึ่งแรกขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาเปิดโรงเรียน มาจนในปี พ.ศ. ดังกล่าว เทวรูปชำรุดลงมาก จึงได้ประชุมและปรึกษากันทั่วทั้งองค์ ณ ที่นั้นต้องเข้าใจกันว่า แต่เดิมองค์เทวรูปพระวิสุทธกรรมนั้นทำด้วยเชื้อมาก่อนแล้ว และอาจารย์ใหญ่ในเวลานั้น (นาย จิตร บัวบุษย์) ได้ริเริ่มที่จะปรับปรุงพิธีและชำระโองการไหว้ครู ซึ่งออกจะสั้นเปลือยมุ่งให้เขาแบบแผนตามธรรมเนียมแต่เดิม เป็นต้นว่า ระเบียบการตั้งเครื่องสังเวย ประเภทเครื่องสังเวยที่ควรจัดถวาย และกำหนดเครื่องสักการะบูชา ฯลฯ แต่ในครั้งนั้นทำไปแต่เพียงการตั้งเครื่องกระยาบวช ถวายเทวรูปพระครูพระวิสุทธกรรมสำเร็จแต่เพียงประการหนึ่ง เหตุที่ใช้เครื่องกระยาบวชเป็นเครื่องสำหรับบูชาพระครูนั้น อธิบายได้ว่า พระองค์ท่านเป็นเทพเจ้าทางฝ่ายลัทธิสันตญู ย่อมไม่เสวยภัตตาหาร อันปรุงแต่งด้วยเนื้อสัตว์นั่นเอง

ต่อมาเป็นพิธีสงฆ์ การที่จะนำพิธีสงฆ์เข้ามาช่วยในการทำพิธีไหว้ครูช่างศิลปกรรม ก็ประสงค์ถึงสวัสดิมงคลจากการเจริญพระพุทธมนต์ และอาศัยพุทธาภาพแห่งพระปริทช่วยขจัดอุปสรรคนานาประการ อันอาจเกิดขึ้นแก่การพิธีในเวลานั้นด้วย ธรรมเนียมการไหว้ครูมีพิธีสงฆ์รวมเข้ามาด้วยเช่นนี้ แต่ก่อนนิยมทำกันอย่างละวัน คือก่อนวันงานวันหนึ่ง เรียกว่าวันสุกดิบ ก็จะตั้งพิธีวงคำบริกรรมมงคลซึ่งจะทำพิธีในวันรุ่งขึ้น แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในตอนเย็น รุ่งขึ้นเช้าจึงนิมนต์นั้นแล้วถวายของ แต่พิธีสงฆ์ทั้งทำในวันไหว้ครูช่างศิลปกรรม โรงเรียนเพาะช่างนี้ยกมาทำในตอนเช้าของวันงานเลยทีเดียว เห็นจะเป็นด้วยต้องการให้สะดวกบรรดาผู้ทำงานใช้สอยเข้า จึงใช้แบบสวดมนต์เช้าและเย็นเพศ แล้วถวายของเครื่องไทยทาน การพิธีสงฆ์มีต่อท้ายด้วยการบิณฑบาต การบิณฑบาตนั้นทำถวายพระภิกษุสงฆ์อภิศานุการโรงเรียนเพาะช่างอย่าง

หนึ่ง กับอุทิศส่วนกุศลแก่คฤหัสถ์ต่าง ๆ ที่ล่วงลับไปแล้วด้วยอีกอย่างหนึ่ง

การพิธีสงฆ์ในตอนเช้านี้ จักให้นักเรียนเขาไปนั่งในห้องพิธี เพื่อฟังพระให้ศีล รับศีลแล้วฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ไปจนจบด้วย และเมื่อประธานในพิธีและครูอาจารย์ได้ถวายจุฬัจฉัยไทยทานเรียบร้อยแล้ว นักเรียนในที่ประชุมแห่งนั้นจึงเตรียมพิธีไหว้ครูปัจจุบัน การปฏิบัติในการไหว้ครูปัจจุบันนั้นทำคล้ายกันกับสถานการศึกษาทั่วไปที่แลเห็นได้ทุกวันนี้

พิธีไหว้ครูข้างศิลปกรรมของโรงเรียนเพาะช่างนั้น อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ตอน ตอนหนึ่งมีตั้งเครื่องสังเวทเครื่องกระยาบวช และเครื่องสักการะ แล้วมีอานโองการอัญเชิญแลสรรเสริญเทพเจ้าให้เสด็จลงมารับเครื่องพลีบูชา และขอให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ผู้มาร่วมในพิธีนี้ ตอนปลายเป็นพิธีครอบค้อออกไปจากพิธีบูชาครู

พิธีตอนต้นอันเป็นพิธีบูชาครูนั้น จำต้องเตรียมเครื่องสังเวทและเครื่องกระยาบวชให้พร้อมและครบถ้วนเสียก่อน

เครื่องสังเวทครูช่าง

๑. หัวหมูต้มสุก มีหาง ๒ มีเท้าหน้าและหลังครบ ๔ เท้า พร้อมเครื่องจิ้ม จำนวน ๑ ที่
๒. ไก่ต้มสุก พร้อมเครื่องใน ๑ ตัว
๓. เป็ดต้มสุก พร้อมเครื่องใน ๑ ตัว
๔. บายศรีปากชาม ยอดคึกโครม ๑ พวงหนึ่ง มีแมงกาน้ำแดง (แดงกวา) และกล้วยผ่าซีกครบ ๑ ที่
๕. ปลาช่อนต้มสุกผ่าแยะระ มีเครื่องจิ้มพร้อม
๖. สุราโรง ๑ ขวด
๗. ขนมต้มขาว - ขนมต้มแดง ๑ ที่
๘. ขนมบูซาง - ขนมคันหลาว ๑ ที่
๙. มะพร้าวอ่อน ๑ ผล
๑๐. กล้วยน้ำไทย ๑ หวี

สิ่งของเครื่องสังเวทต่าง ๆ นี้ ควรวางไว้ในภาชนะที่สะอาด และสวยงาม เป็นต้นว่า โต๊ะหรือโถกและถาดทองเหลือง ให้แลดูสมควรแก่เกียรติของงานพิธีสำคัญ

เครื่องกระยาบวช

เครื่องกระยาบวชนี้ เป็นเครื่องถวายเฉพาะเทพเจ้าที่เชื่อกันว่า ไม่เสวยโภชนาหารซึ่งประกอบด้วยเนื้อสัตว์ เครื่องกระยาบวชมีสิ่งของดังนี้

๑. เนยถน
๒. เนยใส
๓. น้ำนมสด
๔. น้ำนมเปรี้ยว
๕. งาขาว
๖. ชวาคอก
๗. ชวามา
๘. ถั่วเราะ

สิ่งเหล่านี้ใส่ด้วยสิ่งละถ้วย จักรรวมในถาดเดียวกัน รวม ๑ ที่

เครื่องสักการะ

ประกอบด้วยเครื่องบูชา มีดอกไม้งามควรวีเข้าพาด คอกบัว ขลุ่ยพถม เพียนสีขึงแท้

- ดอกไม้นั้นจักปักใส่ชวาคอกไม้นั้น ประจำโต๊ะเทวรูปคู่ ๑

- เพียนสีขึงแท้ใส่จุดตามหน้าหน้าบูชา ๑ กับใช้เพียนขนวนเดิม ๑

- ขลุ่ยพถมยาวเทวรูปจำนวน ๕ คอก และเมื่อไว้จุดปักเครื่องตั้งอวยเวลาเทวรูปเครื่องอีกจำนวน
หนึ่ง

เครื่องสดงและเงินเทวรูป

๑. ชั้นบรรจุน้ำเทพมนต์ มีจอกลอย
๒. ถ้วยใส่กระแจะ ถ้วยหนึ่ง
๓. แป้งกระแจะ ๓ คอก
๔. น้ำอบไทย หรือ น้ำว่า
๕. ผาขาวชุบสดง
๖. ชั้นเงินหรือถาดรองน้ำสดง เทวรูป

อันพิชิตไวกู พิษครอบ และพิษครอบบูชาเหล่านี้ ซึ่งต่อไปจะเรียกว่า "พิชิตไวกู" ตาม
คตินิยมกัน มีพิชิตไวกูสิ่ง เบื้องหลัง ๓ อย่างด้วยกันคือ

๑. ไวกูพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ซึ่งปรากฏในรายโองการ
ไวกูว่าดังนี้

" สรรพวิพัญญุคตบาท ขอบอภิวาทนอมฺประณม สมฺมทฺธเทพธาคา ล้วงเทวาที่ววงมฺ ทรงแสดงความ
สวัสดิ์ เจริญศรีธรรมระบอบ ทั้งฐานอบพระธรรม สำนักรับขจัดมีคมม คั้นเนนพันวิจิตรงาน นามานึ่งศิริสวัสดิ์
แกศัตวโนไทรพพ ทั้งฐานในพระสงฆ ผู้ดำรงธรรมทายาท แห่งมุนีนารถจอมธรรม ทำสิ่งสรรพสวัสดิ์ "

การเริ่มต้นด้วยบทประกาศพระรัตนตรัยเช่นนี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงนิสัย ไม่ละเลยที่จะนำเอา
มงคลในทางศาสนา เข้ามาเป็นธงชัยนำกิจพิธีเพื่อสวัสดิ์มงคล เพราะชาวพุทธทั่วไปย่อมตระหนักในความ
สำคัญรองสิ่งนี้กันดี

๒. ไหว้เทพยดาประจำวิชาช่างศิลปกรรม คือพระวิศวกกรรม ซึ่งในโองการไหว้ครู ว่าดังนี้

" โอมศิริสวัสดิ์ ข้าตังสัจเจารพ นมมณณอมฺบุชา แดพระมหาเทวาจารย์ แห่งศิลปการหัตถกิจ
คือองค์พระวิศวกกรรม ผู้แนะนำสั่งสอน ในจิตรกรการช่าง เป็นเยี่ยงอย่างสืบมา แต่ในเวลาโบราณ "

คติการนับถือ และการไหว้พระวิศวกกรรมนี้ ชาวไทยรับนับถือสืบมาทางช่างครูอินเดีย ซึ่งเข้ามา
เผยแพร่และถ่ายทอดวิชาช่างศิลปต่างๆ ให้แก่ชาวไทยในกาลก่อนๆ ด้วยชนชาวอินเดียนั้นมีจิตผูกพันเดียวกับ
เทพเจ้ามากอนชานาน และมีเทพเจ้ามากองค์ แต่ละองค์ทำกิจการต่างๆ คล้ายกันกับมนุษย์ เทพเจ้าเหล่านี้
ส่วนมาก เป็นเทพเจ้าที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ และนั้นชนอินเดียเมื่อแรกจะทำการใดๆ ย่อมจะสวดค้อยาวนานหรือเรียก
ให้เทพประจำกิจการนั้นมาช่วยเป็นปฐม คตินี้ย่อมติดมากับชนอินเดียซึ่งเข้ามาเผยแพร่ศาสนา และศิลปใน
บ้านเมืองไทยเราแต่ในครั้งโบราณ คนไทยได้โอกาสเรียนรูการช่างศิลปกรรมต่างๆจากอินเดีย ยกเอา
อินเดียเป็นครู แล้วก็พอใจรับนับถือเทพเจ้าที่ครูอินเดียเคารพบูชาขึ้นมาเป็นที่นับถือของตนเองอีกด้วย ด้วย
เหตุดังนี้แล เทพยดาประจำวิชาช่างศิลปกรรมของอินเดีย คือพระวิศวกกรรม จึงได้เลือนมาเป็นรูปคคคาริชฐาน
อันควรบูชาในหมู่ช่างไทย และร่วมอยู่ในพิธีไหว้ครู เพื่อเป็นสิริมงคลด้วย

๓. ไหว้ครูช่างผู้มองดวงลัทธิชีวิตไม่แลว ไหว้ครูประเภทนี้เป็นการบูชาคุณครู เป็นการแสดงกตเวท
คุณ เพื่อให้เกิดสิริมงคลอันเชื่อว่า บรรดาวิญญูคุณของท่านเหล่านั้นอาจเอื้ออวยให้ได้ การไหว้ครูช่างที่หาชีวิต
ไม่แลวนั้น จัดเป็นคติเก่าแก่ของไทยถือปฏิบัติสืบมาชานาน อย่างน้อยก็มีปรากฏมาในคำไหว้ครูแต่ครั้งกรุง
เก่าสมัยอยุธยา ซึ่งมีปรากฏชื่อครูช่างผู้มโหฬารลือลืออยู่หลายท่านด้วยกัน ดังนี้

ข้าไท้พญูช่างบุราณ

ผู้มีปรีชา

อันฤาในกรุงเก่ากาล

อาวาสเดิมโดยอันนาน

สองสมเฒ่าจารย์

ชี. กรรณดั่งสังฆี

- ๐ ฝ่ายช่างไฟหารชาวมิ ครัวบุญท้าวคิ
ในช่วงร้านาญปานกัน
- ๐ เบื้องวารารณโรงธรรม มหานั่น
เป็นครูผู้เจ้าการศึกษา
- ๐ วัดมัททมนะมื่อฮิการ เป็นองคชางร้านาญ
ทุกสรรพพรุรอบกล
- ๐ สดณภูษินรูปวิมล หลังโสนโสน
สำคัญได้โดยพลัน

ทุกทีให้ครูช่างศิลปกรรมที่หาชีวิตไม้นี้ ทดมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ๆ ก็ยังพอใจทำกัน
อยู่ และบรรดาตัวครูช่างฝีมือเอก ๆ และมีชื่อเสียงยกย่องกันในเวลานั้น ก็มิอยู่หลายท่าน เช่น ที่มี
ปรากฏในคำให้ครูช่างของเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ว่า

- ๐ นายเจ้าจอมเพชรกรรม ฐานเทพคนชยัน
ทั้งรัตนภูมิทรกัณหา
- ๐ ท่านพญาธานีรจนา หลวงจิจิกรเขษณา
วิจิตรราชนนตรี
- ๐ พระมหากษัตริย์ หนัสนุตร นายทองคิ ปทวสกล การมี
ฐานสรรพศักดิ์ทุก
- ๐ หลวงบรรจงรจนาภย์ สดณภูษินวิไล
ทั้งฐานสมิทธบรรจง
- ๐ ย่อมมีวิชาปัญญาจง เขาการอาของ
วิธีกระทำสำคัญ

การให้ครูช่างโดยอ้างออกชื่อเช่นนี้ ปัจจุบันไม่ทำกันแล้ว เห็นจะเป็นด้วยสมัยรุ่นหลัง
เกิดไม่ทันได้เห็นตัวครูรุ่นนั้น จึงไม่รู้ได้ว่าท่านมีคุณวิเศษอย่างไร การที่จะยกย่องกราบไหว้คนผู้ซึ่ง
ไม่เคยรู้จักสักแต่ไต่ถาม กิตติศัพท์ว่าดีแต่เพียงเท่านั้น ก็ไม่อาจทำได้สนิทใจนัก นั่นอย่างหนึ่งกระมัง

แสดงมาขึ้นหลัง ๆ ครูช่างเกิดมีมากขึ้นกว่าเก่า การที่จะกล่าวอ้างชื่อเชื้อเชิญในขณะตั้งเครื่องบวงสรวง นั้น เห็นว่าจะต้องใช้เวลานานเกินกว่าต้องการ จึงได้ทำแค่กล่าวเชิญยกชื่อครูช่างรวม ๆ กันไป พอเป็นที่เข้าใจ ทั้งคนเป็นและสิ่งซึ่งไม่ปรากฏร่างเหล่านั้นด้วย

การที่นิยมให้ครูช่างศิลปกรรม ในวันหยุดหัตถ์ก็ เพราะถือกันว่าเป็นวันครู เช่นเดียวกับการให้ครู เมื่อแรกเข้าเรียนในสาขาวิชาอื่น ๆ นั้น อันที่จริงพระพุทธรูปซึ่งเป็นที่เคารพบูชาพระพุทธรูปก็มักทำมาได้เป็นช่าง หรือครูช่าง ท่านเป็นครูในสาขาวิชาอื่น ๆ ค่างหาก การที่พวกช่างจำต้องให้วันหยุดหัตถ์เป็นวันทำพิธีให้ครูนั้นก็คงจะเป็นด้วยพระวิศวกรรมครูช่างไม่ว่าวันเป็นของท่านเอง จำเป็นที่จะต้องยืมวันหยุดหัตถ์ อันเป็น วันครูคล้าย ๆ กัน ทำพิธีในวันนั้น ๆ สืบต่อกันลงมาจากทุกวันนี้

พิธีช่างศิลปกรรมในปัจจุบัน

อนึ่ง ระหว่างเวลาเมื่อแรกตั้งสโมสรช่าง ทำการมาจะถึงเวลาก่อนหน้าที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์จะเสด็จทรงจกให้พิธีให้ครูขึ้นเป็นกิจลักษณะนั้น ต้องเข้าใจว่าพิธีให้ครูไม่มีทำมาโดยตลอด แต่มีไ้คราวเกิดหรือทำเป็น พิธีใหญ่ เป็นแต่ทำกันจำเพาะหมู่ช่างเป็นการบูชาครูประจำปี มีเครื่องบวงสรวงอย่างย่อ ๆ แล้วเจิมเจิมเครื่องมือ พอให้เป็นสิริมงคล

ครั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์เสด็จ ทรงจกแบบแผนให้เป็นธรรมเนียมให้ครูขึ้นแล้ว จึงได้ทำเป็นพิธีอย่างใหญ่สืบกันต่อมา

การพิธีให้ครูช่างศิลปกรรมสำหรับโรงเรียนเพาะช่างนี้ กล่าวทางตำนานแล้วนับว่า เป็นการรักษามรดกธรรมเนียมการให้ครูช่างอย่างหนึ่ง เคยทำมาแต่ครั้งสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นไว้ ได้เกือบทั้งหมด ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อันทรงราชย์ ทรงชอบการให้การให้ครูช่างศิลปมาจากพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ ซึ่งเป็นพระโอรสซึ่งได้เป็นพระบรมวงษ์ทรงพระปรีชาวิทยาคุณและรอบรู้ขนบธรรมเนียม แลการเก่าต่าง ๆ หาญใคร่เสมอเหมือนไต่ถาม ยังในส่วนพระวรวงษ์เธอกรมหมื่นปราบปรปักษ์ นั้นเล่าก็ทรงมีบัญชาการช่าง ๑๐ หมู่ ขอมจะกล่าวไว้ซึ่งระเบียบแบบแผนในพิธีให้ครูตามแบบโบราณไว้ได้ครบถ้วนและถูกต้อง ฉะนั้น จึงไม่มาประหลาดใจว่า แบบแผนพิธีให้ครูช่างที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อันทรงราชย์ทรงกำหนดให้เป็นอย่างในการให้ครูจะต่างไปกว่าแบบของโบราณ หวังเชื่อได้สนิทใจว่าเป็นแบบอย่างที่ยังเหลือเป็นสิ่งบริสุทธิ์อยู่แต่ในสถาบันแห่งนั้นเท่านั้น

เมื่อจักเตรียมเครื่องสังเวย เครื่องกระยาบวช เครื่องบูชา และเครื่องสรงพร้อมแล้ว
จึงจักตั้งเทวรูป และเครื่องสังเวยตามลำดับ

สำหรับการจัดตั้งบูชาเทวรูปพระครูพระวิสวกรรมนั้น คติโบราณให้ตั้งเทวรูปหันหน้าไป
ตามทิศที่ตอง โฉลกตามลำดับวัน แต่ที่ปฏิบัติกันในพิธีทุกปีมา จักหันหน้าบูชาลงทางทิศใต้ จะถือคติอย่างไร
ยังสืบมิได้ บูชาเทวรูปนั้น จักตั้งมาหมู่คุมเข้าเป็นรูป อย่างน้อย ๔ ตัว ตัวสูงอยู่หลังสุด ปุ่มาขาว
ตั้งเทวรูปพระครูพระวิสวกรรม ตัวหันหน้าออกสองข้างตั้งขวักปีกคอกไม้ ตัวเดียวข้างหน้าตั้งกระถาง
ปักธูป

เครื่องสังเวยนั้น จักตั้งมาเทียบว่าบูชาเทวรูป ค่อยออกมาข้างหน้า ปุ่มาขาวตลอด
ทอดเป็นที่วางเว้นไว้สังเล็กน้อย คางว่าเป็นตองนั่งของอภิศุทธาจารย์ที่ล่วงดับไปแล้วด้วย แล้วจึง
ตั้งเครื่อง เครื่องกระยาบวชนั้นควรตั้งตรงหน้าให้ชิดกับบูชาเทวรูป แล้วควรจักตั้งชนลงบนโคกหรือ
โต๊ะทองเหลืองหมู่ให้สูงขึ้นกว่าเครื่องสังเวยอื่น ๆ คางว่าเป็นเครื่องต่างที่ต่างชั้น ไม่ควรปะปนกัน
และจะเป็นการสมควรที่เดียว ส่วนเครื่องสังเวยนอกนั้นตั้งทอดค้ำออกมาเป็นบายศรีเป็นหลักตองอยู่
ในสุดค้ำออกไปเป็นที่หัวหมู่ เคียงซ้ายไคและเป็นที่ขวามือเป็นที่ ปะลาแปะระนั้น ตั้งค้ำออกมาจากที่หัวหมู่
สองข้างตั้งขึ้นหะพร้าวอ่อน และตักถว้น้ำไทยเคียงสำหรับชนนั้น ตั้งค้ำออกไปเคียง ที่หะพร้าวอ่อน
และตักถว้น้ำไทย และสุราโรงนั้นตอง เปิดจุคั้งเคียงที่หัวหมู่

หน้ามาตั้งบูชาเทวรูป และตั้งเครื่องสังเวย ค้ำออกมาสู่เชื้ออ่อนหรือพรหมแล้วจึงควรปุ่มา
ขาวทูลงอีกชั้นหนึ่งก่อน ทอดเป็นที่เตรียมไว้ให้ประธานในพิธีเข้านั่งประจำ อานโองการ เปกพิธิ
ไหว้ครูต่อไป อนึ่ง สมุคโองการไหว้ครูนั้นควรหาพานรองเตรียมทอดไว้ สำหรับบูชานโองการจะได้
ไม่ต้องยกถือขึ้นอาน

เมื่อไคเตรียมการพร้อมเช่นนี้แล้ว ก็จะพรรณนาพิธีบูชาครูสืบต่อไป

เมื่อจะเริ่มพิธีบูชาครูนั้น นักเรียนใหม่และเก่า รวมทั้งครูอาจารย์จะตองมาร่วมประชุม
กัน พร้อมอยู่ก่อนแล้ว กรันไคเวลาอันเป็นมงคลกาลอันสมควรจะเริ่มพิธีไค ผู้ซึ่ง เป็นประธานในพิธีก็จุค
ฐูปและเทียนบูชาครูก่อนปฐม กรันแล้วจึงตั้ง คาดานะโม

เมื่อตั้งคาดานะโม ว่าครบ ๓ จบแล้ว ขรรมนะโมของเก่าตองตั้งคาดานุมุมเทวคา
ถว้นบท "สัคเค กาเม" เสียก่อน จึงจะเปิดโองการอานัญญูเทพเจ้าต่อไป ขรรมนะโมที่มี

ว่าคาถาชุมนุมเทวดานี้ เห็นแบบของเก่า ย่อมมีในหนังสือการต่าง ๆ จนเกินของซึ่งมีทราบกันที่จะขาดไม่ได้ จึงไม่มีเขียนกำหนดไว้ในสมุดโครงการไหว้ครู ความข้อนี้ได้เคยสอบถามครูอาจารย์รุ่นเก่า ๆ จนถึงชั้นครูอาตุซึ่งเคยเป็นผู้อ่านโครงการพิธีไหว้ครูมาก่อน ทำกัน ๆ ล้วนยืนยันว่าต้องมีสวดชุมนุมเทวดา ควบบท "สัคเคลาเนา" ก่อนทั้งนั้น

ครั้นแล้วผู้เป็นประธานพิธี ก็เปิดสมุดอ่านโครงการถวายทำนอง เสนาะน่านักเรียนให้กล่าวตาม เป็นคำมัสการและประธานพระรัตนตรัย เพื่อขอให้บังเกิดความสวัสดิมงคล

(บทประธานพระรัตนตรัย นี้ ได้เคยกล่าวถึงมาแล้ว ในหน้า ๑๕)

เมื่อจบบทประธาน ให้ประธานพิธีเรียกพิณพาทย์ทำเพลงสาธุการ จบแล้วบอกรวิ ๓ หรือนักเรียนทั้งหมดกราบลง พร้อมกัน ๓ ครั้ง แล้วผู้เป็นประธานอ่านโครงการน่านักเรียนอุยเชิญ และสรรเสริญเทพเจ้าให้เสด็จมาร่วมในพิธี ตามลำดับ

บทสรรเสริญ และอุยเชิญเทพเจ้า

๐ โอมธอมบังคมบาท ไทเทวราชผู้เรืองฤทธิ์ ฤทธิมหิทธิคุณเลิศ ประเสริฐสิทธิ
มหันต์ เกษอนันต์คุณผู้ทำ ท้าแห่งหลาณิม กิตพระสยามภูวนาถ อุตมราชเทพน พระพรก
ทุกประการ อำนวยสวนดุสิตเสวย อีกลองค์เทพมารกา คือ พระอุมาสวาคี มีมहिทธิคุณเลิศ แห่ง
องค์จักรเทพินทร โทณพสินธุอาสนี คือพิณพาทย์ราช ทรงไตรเทพเวทวงศาตร์ จาณะพณ
เห็นอัมพร อิกธมณูมีเกษ คีตนิเนศวรนิยม เป็นสมมภูวโรส ปรางค์เคียรเป็นคชา มาบูรอาศ
นีโยสธาร เชิญมหาศาลเทวราช สถิตอาสน์พิธี และรับพลีรามาศ ข้าทั้งจิตรจักแต่ ตามทำแห่ง
นานา อาทิ รูปเทียนทอง มาดิกรลงแกมราชค ส่วนสะอาศโยสธาร ทรการกระยาธิชโยชน
แล้วจงเจียไสตรทรงสัท พจนะค่านับสนอง เขียวป่าปองเนคียง พรสดารมมอด จมมากดอย่าดี
ควยบักนี้ประจบการ เป็นวาระฤกษ์ฤกษ์ดี จึงตั้งพิธีสรวงบูชา เชิญอมราชิราช ประสาทพระชัยศรี
จงเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า เหล่าศิษย์คือปะหิกลดกรรม อันเป็นเหตุทำการช่าง ทั่วทุกอย่างจงดี ให้ความ
สามารถ อาจารย์ความนิกรหรือ งามมีมือก็ยิ่ง ทุกสิ่งซึ่งสร้างสรร ทั่วทุกอันจงงาม สมคังความมุ่ง
หมาย ไก่ทำชายเกิดประโยชน์ อนึ่งไสตรจงเจิก สรรพอุปกฤตทุกโสท หังสรรพโรคราดี
จงอย่าเกิดขึ้นแก่ผู้ใด ในพวกข้าพเจ้า ทุกคำเข้าจงปรีชา เกิดปัญญาที่จะเล่าเรียน มีความเพียร
กระทำการ งานช่างจงเจริญมาก สมพรปากข้าสนอง ปองทั้งเขตเทพอไท โขมมงคลได้

กษัตริย์เลขสาร โสภเทญ

เมื่อจบบทสรรเสริญ และอัญเชิญเทพเจ้าแล้ว ประธานพิธีเรียกพิณพาทย์ ทำเพลงเชิญ
เทพเจ้า ตามลำดับดังนี้

๑. เพลงกระสันนิบาต เป็นเพลงสำหรับอัญเชิญพระอิศวร
๒. เพลงกระเชิญ เป็นเพลงส่งสำหรับอัญเชิญพระอุมาภคินี
๓. เพลงแม่ละเพลงลูกพาท เป็นเพลงอัญเชิญพระนารายณ์
๔. เพลงเสมอข้ามสมุทร เป็นเพลงสำหรับอัญเชิญพระพรหม
๕. เพลงกระโหมโรง เป็นเพลงสำหรับอัญเชิญพระมหาศิวเนศวร
๖. เพลงกระเทวาประสิทธิ์ ไซ้เป็นเพลงสมมุติว่าเทพเจ้าขึ้นเสด็จขึ้น ๕ พระองค์

เสด็จลงมาประทับเข้าที่พิธี

อนึ่ง ในตอนท้ายแต่ละเพลงให้ออกกรั ๓ รา ทุกเพลง และพิณพาทย์ทำรัวนี้ให้นักเรียน
กราบลง ๓ ครั้ง ทุกคราวไป
ครั้นสิ้นเพลงอัญเชิญเทพเจ้าครบ ๕ พระองค์แล้ว ผู้เป็นประธานจึงกล่าวโองการนำนักเรียน
สรรเสริญและอัญเชิญเทพเจ้าพระครูพระวิสุทธกรรม อัญเชิญครูช่างต่าง ๆ ต่อไป

(กล่าวแล้วในหน้า ๗)

ครั้นจบบทสรรเสริญอัญเชิญพระครูพระวิสุทธกรรม และเชิญครูช่างต่าง ๆ แล้ว ประธานพิธี
เรียกพิณพาทย์ให้ทำเพลง

๑. เพลงประมุขนิมิต แล้วลำดับด้วยเพลงเวสสุกรรม เป็นเพลงสำหรับอัญเชิญพระครู
พระวิสุทธกรรม

๒. เพลงปลุกกันไม้ เป็นเพลงสมมุติว่าเทพเจ้า และครูช่างอวยชัยให้พรแก่ลูกศิษย์

อนึ่ง ท้ายเพลงแต่ละตอนให้พิณพาทย์ทำรัว ๓ รา แล้วให้นักเรียนกราบลงพร้อมกัน ๓ ครั้ง
ทุกคราวไป

ในตอนนี เว้นระยะให้ห่างสักเล็กน้อย จึงเชิญเทวรูปพระครูพระวิสุทธกรรมลงประดิษฐาน
ลงประดิษฐานในฉัตร หรือภาชนะอย่างใดที่เห็นสมควร แล้วจึงให้ประธานในพิธีเริ่มสงฆ์นำเทวรูปเป็นปฐม
คำจากนั้น จึงพากันมาประดิษฐานในพิธีเข้ามาสงฆ์นำเทวรูปเป็นสำคัญไป ระหว่างสงฆ์นำเทวรูปนี้ให้เรียก

พิณพาทย์ทำเพลงลงสรง เล่นไปจนกว่าจะหมดจำนวนผู้เข้ามาสรงน้ำจนหยุด แล้วเชิญเทวรูปกลับขึ้นที่บูชา
ใช้น้ำชาขมสรงเช็ดให้ทั่วและแห้ง จึงให้ผู้เป็นประธานพิธีเชิญเทวรูปด้วยมังกระและ ส่วนน้ำสรง
เทวรูปนั้น ให้นำไปทำเป็นน้ำเทพมนตร์ เพื่อประพรมศิษย์ และเครื่องมือในการช่างต่อไป

ต่อไปจึงเรียกพิณพาทย์ให้ทำเพลงนั่งกิน เพลง เช่น เหล่า พวกมรรคาถูกศิษย์จะตองจุฑา
ชีปให้มากทอด นำไปปักที่เครื่องสังเวทิละทอดให้ทั่ว แล้วจึงยกภาชนะใส่เครื่องสังเวทียกขึ้นให้
ทำถวายสิ่งของทุก ๆ สิ่งในที่นั้น แล้วพวกลูกศิษย์จึงทยอยกลับไปพักผ่อน ซึ่งในเวลาที่มีประธาน
จะโปรยข้าวทอดทอดไม่เป็นการอวยชัยให้พรแก่นักเรียนทั่วกัน

พิธีตอนนี้ควรทอดเวลาให้พิณพาทย์เล่นให้นานพอสมควร เพื่อต้อนรับพอให้ประธานในพิธี
หายเหนื่อย และสมควรว่าครูอาจารย์ได้เสกโภชนาหารพอแก่การแล้ว จึงให้พิณพาทย์หยุด ผู้เป็นประธาน
พิธีนำน้ำสรงเทวรูปมาเสก ทำน้ำเทพมนตร์ ประพรมเครื่องมือต่าง ๆ และประพรมแก่นักเรียน และลูก
ศิษย์ กับจุ่มเงินเครื่องมือหรือเงินลูกศิษย์ที่ทำก้นในระหว่างนี้

พิธีต่อไปเป็นพิธีเวียนเทียนสมโภชเทวรูป ให้จักษคนซึ่งมาประชุมกันในพิธีนั้น ล้อมเป็นวง
รอบเทวรูปพระครูพระวิศวกรรรม แล้วผู้เป็นประธานพิธีจุดเทียนติดเข้ากับแว่นเปิกแว่นเวียนเทียนสม
โภชเทวรูปให้ครบ ๓ รอบ ระหว่างเวียนเทียนนี้ ให้เรียกพิณพาทย์ทำเพลงทำขวัญ ตามธรรมเนียมการ
เวียนเทียน และเมื่อเอาใบพลูกับเทียนไปจุดแล้ว จึงมีเทวรูปนั้นให้พิณพาทย์ทำวัตร ๘ รา แล้วออกเพลง
กราวต่อไป

ครั้นเสร็จการเวียนเทียนแล้ว ผู้เป็นประธานในพิธีกลับเข้าที่ตามเดิมเตรียมทำพิธี
ขอพรและสิ่งเสกให้เทพเจ้า พระครูพระวิศวกรรรม และครูช่างต่าง ๆ เมื่อจะขอพรให้กล่าวนำแลให้
นักเรียนว่าดังนี้

บทขอพร

๑ สักทุกขาวินาสันติ สักพะภยะวินาสันติ สักพะโรคาณินาสันติ ฯลฯ

๐๐ พุทธะเทเตนะ อัมมะเตเตนะ สังขะเตเตนะ อินทระเตเตนะ

พรหมเตเตนะ เหวะเตเตนะ

๐ หิวาตะปะติอาทีใจ รัตติมา ภาติจันติมา สันตติโน บัตติโยตะปะติ

ณายิตะปะติพราหมะโน อะระหังมะมะโหโรกัณ ทุทโธตะปะติเกะระ สาติ

- ๐ ทูลทูลกระหม่อมวังโพน ไซยโง้งโสมสุริยะส่องฟ้า เชิญพระปกเกล้าเจ้าข้าชาติสมัยเกษม
โสศกเทอด
- ๐ สิทธิกิจจิง สรรพสิทธิกรกรการช่าง ซึ่งจักสร้างสฤษดิ์ไว้ จงสำเร็จอย่ารู้ได้
ซัดของแรมนานา เลยนา
- ๐ สิทธิกันมิง สรรพราชการกิจของ ซึ่งสฤษดิ์ดลอง คุณเจ้าเหล่า อย่าเวียกอย่ารังช้า
ชอบไต่ไต่ยบล ลูบแล
- ๐ สิทธิการิยะตะดาอะโต พระทศพลทรงชนะมาร คาลยัณท์ลักลัมให้ไว้ ลังดาปอง
ข้าไซ้ รุ่งเกล้ากัยของ แสนา
- ๐ สรรพสิทธิวัณตุเค ถวายอภิมหาศาล สรรพจารยหัวไซ้ จงสัมฤทธิ์พรให้
แค้ชาทั้งหลาย ปวงเทอด
- ๐ อวยความสบายเกษมสุข เป็ล้องกับทุกหัวหน้า ชัยมงคลชาภาพพร้อมจงประสิทธิ์
โสศกเทอด

และเสร็จกล่าวขอพรแล้ว เมื่อจะส่งเสด็จเทพเจ้า พระครูพระวิสุกรรมและครูช่าง
ให้ประธานพิธี เรียกพิณพาทย์ทำเพลงดังนี้

๑. เพลงเหาะ
๒. เพลงกลม
๓. เพลงเชิด
๔. เพลงเสมอเข้าที่
๕. เพลงรวี ทำ ๓ รา

อนึ่ง เมื่อพิณพาทย์ทำรวี ๓ ราขึ้น ให้นักเรียนและผู้นมาประชุมอยู่ในที่นั้นกราบลง ๓ ครั้ง
เป็นการส่งครู แลเมื่อสิ้นเพลงพิณพาทย์บรรเลงเป็นสิ้นพิธีบูชาครูแต่เพียงนี้

ที่นี้จะว่าเรื่องพิธี "ครอบ" คือไป "พิธีครอบ" คือ การประสิทธิ์ประสาท "สิทธิและศักดิ์"
กับยอมรับ "มอบตัวเข้าเป็นศิษย์" ในการที่จะให้การอบรมสั่งสอนต่อไป ทั้งได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น
พิธีครอบนี้จักให้อาจารย์ฮั่วโส ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และวัยวุฒิที่เหมาะสมเป็นผู้ทำพิธีครอบวิชาสำคัญต่าง ๆ

มีกรอบวิชาจิตรกรรม วิชาปฏิมากรรม วิชาช่าง โลหะรูปพรรณ เป็นต้น และการครอบนั้น คืออาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิในวิชานั้น ๆ จะจับมือศิษย์ใหม่ให้แรกทำการเขียนหรือปั้น แต่เพียงการเล็กน้อย เอาแต่พอเป็นอุกฤษ์มงคล เช่นนำศิษย์เข้าขอกรอบ วิชาจิตรกรรม อาจารย์ก็จะจับมือให้เขียนยอกเปลวกระหนกกลงในสมุดไทยที่ใช้เป็นสมุดครอบตัวหนึ่ง เป็นต้น

การทำพิธีครอบนั้น ศัตรูอาจารย์ซึ่งจะทำการครอบจะจุกรูปเทินบุษบาเพศเกล้าและกุญแจอาจารย์ก่อน แล้วกราบลงบนสมุดที่จะใช้ครอบ ๓ ครั้ง จึงเปิดสมุดก็มาตั้งตรงหน้าผู้ทำหน้าที่ครอบนี้ว่าจำเพาะที่จะครอบวิชาจิตรกรรม สำหรับวิชาอื่นก็ทำทำนองคล้าย ๆ กัน อาจารย์ผู้ที่จะครอบวิชาจิตรกรรม จะต้องเตรียมกินสอเหลวให้พร้อมมาด้วยแห่งหนึ่ง แลควรเป็นกินสอใหม่ แล้วตัวอาจารย์จึงเปิดสมุดครอบแล้วว่าคาถานำ ดังนี้

๐ อุภาสะ อุภาสะ อุภาสะ วันพิคะวา ข้าพเจ้าจะให้ครูอาจารย์ยัง วิสวกรรมัง

สิทธิพรัง สิทธิกรรมัง สิทธิสังฆัง สิทธิธัมมัง ประสิทธิเม

แลครูอาจารย์จะครอบเขียนลงเส้นเป็นอย่างไรในสมุดเอาฤกษ์เป็นปฐม แล้วจึงเวียนทักษิณเวียนคิณใหม่ เข้ามาครอบทีละคน เมื่อครูจับมือศิษย์ครอบไว้ขึ้นลากเส้นไปตามรอยครุฑนั้น ให้ครูว่าคาถากำกับดังนี้

๐ สิทธิกิจจัง สิทธิกรรมัง สิทธิธำโก ยะโสณิจัง อายูวัตโก สุขะวัตโก

หนึ่ง การทำพิธีครอบนี้ แต่โบราณเชื่อกันว่า ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นสิริมงคลยิ่งนัก แลคาถาที่ใช้กำกับพิธีครอบข้างบนนี้ได้นำมาแต่ของเก่า ซึ่งครูอาจารย์อาวุโสท่านใดกรุณาอธิบายให้เป็นที่เข้าใจได้เป็นคาถาซึ่งพระบรมสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้เป็นประจำ แลทรงพระกรุณา ประทานลงมาให้แก่ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย เพื่อที่จะได้ใช้ในพิธีครอบวิชาช่างศิลป์ และครูอาจารย์ช่างศิลป์รุ่นเก่าในสมัยนั้นล้วนได้รับมอบคาถาบทนี้ไว้ทำพิธีครอบกันหลายท่านมา เวลานี้ก็ออกจะไม่ใคร่มีตัวผู้รู้กันเท่าใดนัก

การไหว้ครูกีฬาและการต่อสู้ป้องกันตัว

แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

ประการที่๒

ต่อสู้ป้องกันตัวนั้นเอง

ในที่นี้จะขอลำดับถึงประเภทที่ ๒ เพราะ ประเภทแรก ๆ นั้นได้กล่าวถึงมาแล้วในบทอื่น ๆ

ชาวไทยเราชอบเล่นกีฬามาแต่โบราณ จนมีกีฬาบางประเภทที่ติดอกกันเป็นกีฬาประจำชาติ ซึ่งคนไทยโดยเฉพาะในชนบทควรจะมีคนให้เล่นเป็นกันทุกคน ในการเล่นและสอนของทุก ๆ สำนักรักจะมีการระลึกถึงครูบาอาจารย์ให้กำเนิก กีฬานั้น ๆ ขึ้น ทั้งนี้การละเล่นทุกชนิดของไทยจึงต้องมีบทไหว้ครู

ตอนนั้นยอมเป็นศิษย์ ภาย ภาย วาจา และใจ และจะปฏิบัติตนตามคำสอนทุกประการ

พิธีไหว้ครูนั้นจะมีในวันพฤหัสบดี

เครื่องสักการะบูชาที่ใช้ในพิธีก็คือ ดอกไม้ ธูป เทียน เป็นเครื่องสักการะประจำ นอก
จากนี้อาจขอให้มี หัวหมู ไก่ เป็ด ไข่ เนย ชนม ภาดา

การทำพิธีกรรมของกรุคนหนึ่ง ๆ ย่อมไม่เหมือนกัน แต่ในที่นี้จะยกตัวอย่างของพิธีหนึ่งให้ทราบไว้พอเป็นสังเขปว่า เขาทำกันอย่างไร

๑. การเตรียม จัดทำฐาน มีพระพุทธรูปเป็นประธาน มีเครื่องกระเบื้องรองอยู่ ๒ ข้าง

๒. พิธีเกี่ยวกับศาสนา มีการสวดมนต์ตามสมควร

๓. พิจารณาเกี่ยวกับการเคารพครูบาอาจารย์ กระนั้นกระของ

ก. ก้าวขลุ่ยเกราะกระบี่กระบอง

- ข. กล่าวคำปฏิญาณตน
- ค. ระลึกถึงพระคุณท่าน
- ง. ทำพิธีรับเป็นสาธุศิษย์
- จ. ให้โอวาท

เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ตามปรกศิมก็จะจัดให้มีการเลี้ยงดูกันเป็นการแสดงสามัคคี และรื่นเริง ยิ่งกว่านั้นบางทีก็จัดให้มีการพนักระเบีกระบองเป็นการฉลอง

๔. การเรียนภาคปฏิบัติ

ภาคปฏิบัติเป็นภาคที่สำคัญยิ่งในการเรียนศิลปะนี้ เมื่อได้เล่าเรียนมาจนครบอย่างถูกต้องแม่นยำแล้ว การฝึกซ้อมเอาเองเพื่อความแม่นยำชำนาญก็ยิ่งต้องการมากขึ้นๆ หนึ่งว่า จะเป็นเงาตามตัวไม่ให้เกิดข คือผู้ซ้อมจักจริงก็ย่อมแคลงคล่องว่องไวขึ้น เพราะอวัยวะต่าง ๆ ทำหน้าที่ได้รวดเร็วและเหมาะสมถูกต้องนัก ภาคปฏิบัติมีการเรียนเป็นลำดับดังนี้

ก. การถวายบังคม ตามที่ได้กล่าวไว้ครั้งหนึ่งแล้วว่า การเคารพครูบาอาจารย์ไทยเรานิยมกันเป็นชีวิตจิตใจ ซึ่งจะเว้นเสียมิได้เป็นอันขาด คือพอมีใครได้เล่าเรียนมาจากครูศิษย์นั้น โดยมากย่อมมีการเคารพครูก่อนที่จะเริ่มแสดงถวายเสมอไป เช่น ทนตรี ฉะคร โขน หนัง ฯลฯ กระเบีกระบองและมวยเป็นวิชาที่ถือเคร่งครัดในเรื่องนี้มาก ฉะนั้นก่อนที่จะลงมือแสดงกระเบีกระบอง ของแต่ละคน ผู้แสดงจำต้องคำนึงถึงการกราบไหว้ครูบาอาจารย์ประสิทธิ์ประสาทวิชานี้ให้แก่ตน ซึ่งถือว่าเป็นกตัญญูคุณเวทย์ และเป็นสิริมงคลที่จะมีแก่ตนสืบไปอีกด้วย อาการที่แสดงความเคารพนั้นที่กระเบีกระบองเรียกกันว่า "ถวายบังคม" คือผู้แสดงวางอาวุธไว้ใกล้ ๆ ตัวจะเป็นข้างหน้าหรือข้าง ๆ ตัวก็ได้แล้วแต่นิยมของอาวุธ นั้นก็ถูกเขาให้กันนั่งอยู่บนเสื่อเท้าทั้งสอง แบะหัวเข่าทั้งสองออกให้ห่างกันพอสมควร ประนมมือทั้งสองไว้หน้าอก เริ่มทักขิมกับศีรษะลงแล้วเอียงหน้าชนจนเต็มที มือที่ประนมทั้งสองยกขึ้นไปจนหัวแม่มือทั้งสองยกชนจรดหน้าผากทำเช่น ๆ ลง ๆ เช่นนี้ ๓ ครั้งติด ๆ กัน จึงจะนับว่าเสร็จการถวายบังคม พักง่าย ๆ ก็คือไหว้อย่างงาม ๓ ที แล้วจะมาไหว้กันอย่างขรึมขลังเฉย ๆ ก็ควรจะไม่งามและไม่เป็นศิลปะ ดัดแปลงการไหว้กันให้เป็นนาฏศิลป์เสียทีเดียว จะได้เข้ากันดีกับการขับพรหมและการรำในขั้นต่อไป

อนึ่ง การแสดงการเล่นบางชนิด ถ้าจะจัดขึ้นถวายให้ในหลวงทอดพระเนตรแล้ว เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีมาแต่โบราณกาลว่า ก่อนการแสดงอะไร ๆ ทั้งสิ้น ผู้แสดงจะต้องนั่งหันหน้าไปทางที่ประทับก่อน แล้วทำการถวายบังคม เพื่อเป็นการเคารพทอดพระเนตรเป็นใหญ่ในที่นั้นเมื่อเสร็จพิธีถวายบังคม

แล้วจึงจะเริ่มแสดงการเล่นนั้น ๆ ใ้ต่อไป ก็จะเห็นได้ในตอนหนึ่งของพระราชพิธีขึ้นเสนา ซึ่งมีความว่า
เมื่อนั้น ระเทศมนตรีเบิกฉัตร ยืนพลางทางว่าหาเยาะกัน ก็แต่ผูกเชนนั้นเป็นฉัตรแล้ว
พยักเพยัคเรียกระเค็นคทาหนีไป ทางองค์บัณฑิตไหวท้าวหมัทยา ลูกขุนร่ายรำทำกิริยาทรงกระบี่เบื้อง
ขวากริทรกราย ประเท้าการกระหมับข้างเบื้อง ซ้ายเลื่องนัยาสอดสาย แลสับเนตรนางพลางยิ้มพราย
แล้วประบรายปลายกระบี่ตักัน" การเล่นที่ทองฉววยบัณฑิตก่อนนั้นมีละคร โขน กระบี่กระบอง มวย
การโลชิงช้า เป็นต้น

สำหรับการแสดงกระบี่กระบองนั้นจำต้องมีการแสดงความเคารพครูก่อนทุกครั้งไป ฉะนั้นถ้า
พระเจ้าแผ่นดินเสด็จทอดพระเนตร การฉววยบัณฑิตกับการแสดงความเคารพครูบาอาจารย์ก็รวมกันไปได้
ในโอกาสเดียวกัน แต่ทำไมเสด็จ ก็คงเหลือแต่พิธีเคารพครูอย่างเดียว ซึ่งยังคงเรียกกันเรื่อยมาจนถึง
ทุกวันนี้ว่า "ฉววยบัณฑิต" อยู่กันเอง

ข. การชันพรหม เมื่อเสร็จจากการฉววยบัณฑิตแล้ว ลำดับการแสดงในชั้นต่อไป
ก็คือการชันพรหม ซึ่งนับว่าเป็นระเบียบการแสดงที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่จะเว้นหรือละเลยเสียไม่ได้ การ
ชันพรหมได้แก่การร่ายรำในบริเวณที่ฉววยบัณฑิตนั้น โดยหันหน้าไปรำตามท่าที่โคกกำหนดไว้ทีละทิศ ๆ จน
ครบฉววยทั้งสี่ทิศจึงจะนับได้ว่าโคกชันพรหมโดยสมบูรณ์แล้ว

กำเนิดของการชันพรหมนี้ คงเนื่องจากความเคารพบูชาพระพรหมนั่นเอง พระพรหมนั้นทรง
คุณสมบัติพิเศษ ที่น่ารักน่าบูชาอย่างหนึ่งซึ่งเรียกว่า พรหมวิหาร ๔ มีเมตตา, กรุณา, มุทิตา
และอุเบกขา ข้างบนเวลาเป็นรูปพระพรหม จึงให้มีหน้าขึ้น ๔ หน้า หน้าหนึ่ง ๆ หมายถึงคุณธรรมอย่าง
หนึ่ง ๆ ซึ่งโคกฉววยแล้วเพราะเหตุว่าพรหมสี่หน้านี้เอง จึงว่าสี่ทิศให้ครบฉววย การรำทุก ๆ ทิศจนครบ
ทั้งสี่ทิศนี้ นักกระบี่กระบองอาจจะเรียกว่า "ชันพรหมสี่หน้าโคก"

อนึ่ง การร่ายรำตามท่าที่ครูบาอาจารย์กำหนดไว้ให้รำแต่ละทิศ ๆ นี้เป็นการรำเพื่อแสดงความ
เคารพต่อพระพรหมโดยการทรงนั้นเอง นักกระบี่กระบองเมื่อแรกเริ่มเรียนก็ได้ถูกอบรมนิสัยให้ ให้มีใจรัก
กอบกู้ภัยพรหมวิหารสี่ หังนี้ก็เพราะถือว่า ภัยคุณธรรมอันประเสริฐนี้เอง จะเป็นธรรมที่ช่วยขจัดความเป็น
พาลอันเป็นสันดานหายเสียได้ ไม่น่าเอาวิชาความรู้ไปใช้ในทางที่มิชอบเป็นอันขาด เพราะเป็นทางที่จะนำ
ความเดือดร้อนใจไปให้ผู้อื่นอีกมากหลาย

การชันพรหมเมื่ออยู่ ๒ ชนิด คือ

๑. การชันพรหมนั่ง ได้แก่การนั่งร่ายรำแต่ละทิศ ๆ จนครบทั้งสี่ทิศ แล้วจึงกลับหันลูกขนิ้น

เพื่อเตรียมตัวที่จะปฏิบัติในขั้นต่อไป รวมความว่า พรหมนั้น ต้องนั่งร่าอยู่กับพื้นตลอดเวลา

๒. การขึ้นพรหม เมื่อเสร็จการถวายบังคมโดยเรียบร้อยแล้วก็ลุกขึ้นยืนว่าแต่ละทิศ ๆ จนครบทั้งสี่ทิศ ทำสัปดาห์หนึ่งจะจบลงด้วยการเตรียมพร้อมที่จะปฏิบัติในขั้นต่อไป รวมความว่าพรหมนั้น ต้องยืนร่าในบริเวณนั้นตลอดเวลา

ค. การร่า ก่อนที่จะกล่าวถึงการร่า จำต้องอธิบายถึงตำแหน่งแห่งที่ของบุรีสาส์กเล็กน้อย ก่อนว่า เฝืออยู่ที่ไหน และจะเฝือไปมากน้อยอย่างไรในขณะที่แสดงเวลาที่กล่าวไว้ในเรื่องสนามเล่น ว่าสนามกระบี่กระบองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผู้แสดงแต่ละคนต่างก็จะตั้งตน ณ ที่ตรงกลางของปลายสนาม แต่ละข้าง ๓ ทิศที่กล่าวนี้เอง ผู้แสดงก็จะเริ่มด้วยการถวายบังคมก่อน แล้วก็ขึ้นพระพรหมสี่หน้า แต่เมื่อรำรำการขึ้นพรหมจนครบถ้วนตามแบบครุแล้ว ผู้แสดงจะมาตั้งอยู่ในท่าเฝือในบริเวณที่ตนถวายบังคม และต่างคนต่างหันหน้าเข้าหากันเพื่อเตรียมพร้อมที่จะรำกันต่อไป การร่ามีอยู่สองชนิด คือ

๑. ชนิดร่าอยู่กับที่ การร่าชนิดนี้ได้แก่การขึ้นพรหมนั่ง และการขึ้นพรหมยืน ที่เรียกว่า ร่าอยู่กับที่ ก็เพราะไม่เฝือไปทางไหน นอกจากนั่งอยู่ในบริเวณนั้นแท้ ๆ แต่หันหน้างานไปทิศใดทิศหนึ่ง ๆ จนครบสี่ทิศ จึงนับว่าการร่าเกี่ยวกับการขึ้นพรหมสำเร็จเสร็จสิ้นกัน

๒. ชนิดร่าเฝือไปมา

๑. การเฝือ

๒. การแข่งขัน

๓. การลำดับการแสดง

การแสดงกระบี่กระบองนั้นมีเกี่ยวกับการแสดงอื่น ๆ ซึ่งอาจยุติลงด้วยเวลาหรือการจบเกมตาม ที่ได้กำหนดไว้ให้เป็นระเบียบ กระบี่กระบองไม่มีการจำกัดใด ๆ ทั้งสิ้น อาจเล่นมากก็ได้ หรือน้อยก็ได้ จะใช้เวลามากหรือน้อยแล้วแต่โอกาส แต่โดยมากการแสดงของคณะหนึ่ง ๆ กินเวลาไม่ต่ำกว่าสอง ชั่วโมง ส่วนการเล่นนั้นตามระเบียบปฏิบัติเขามักจัดให้แสดงก่อนหลังตามลำดับของชนิดอาวุธดังนี้ คือ

๑. กระบี่	กับ กระบี่
๒. พลอง	" พลอง
๓. ง้าว	" ง้าว
๔. ทาบสองมือ	" ทาบสองมือ
๕. พลอง	" ไม่นับ

๖. การส่องมือ กับ กาย - ถึง หรือ กาย - เชน หรือกาย - โลห
๗. งาว " กาย - ถึง รวมกับกระบี่ (เรียกว่า สามบาน)
๘. พวกหนึ่งต่อสู้กับอีกพวกหนึ่ง (เรียกว่าสามบานเหมือนกัน)

เครื่องแต่งกาย

๑. สมัยโบราณ - แต่งเหมือนนักรบ คือ สวมเสื้อยันต์เสื้อไม้แขน และนุ่งกางเกงแบบไทยแท้ คือมีขากว้างและยาวแคกรั้งนอง

๒. สมัยกลาง - สวมเสื้อไม้แขนบ้าง มีแขนบ้าง และนุ่งผ้าถุงแบบเขมร
- เวลาทำนุ่งผ้าหย่อนลงไปช่อเท้าใ้หมาก ๆ จะเฝ้าระวังการยกแข้งยกขาและการย่างก้าวเกิน แคกรั้งถึงเวลาที่ตกกันจะปล่อยให้นุ่งอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ เพราะรุ่มร้อน ไม่สะดวกแก่การตี จึงฉีกเขมรหยักรั้งผ้าถุงขึ้นไว้ให้ไปรวมกันอยู่ที่โคนขา จะวิ่งเล่นก็สะดวกก็ทุกอย่าง

๓. สมัยปัจจุบัน - การนุ่งผ้าแบบเขมรไว้ในสมัยกลางนั้นไม่เหมาะสม จึงเปลี่ยนไปเป็น คือ แต่งเครื่องแบบนักกีฬา มีการสวมเสื้อไม้แขนหรือเสื้อมีแขน กางเกงขาสั้นแค้เขา สวมถุงเท้า รองเท้า ซึ่งนับว่ากระตือรือร้น สะดวกสบายแก่การเล่นกีฬา

เครื่องแต่งกายดังกล่าวนี้ อาจเปลี่ยนแปลงได้อยู่เสมอ ตามสมัยแล้วแต่ความนิยมในขณะนั้น แต่ยังมีเครื่องประกอบการแต่งกายอยู่คืออย่างหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นพิเศษ เพราะตั้งแต่แรกเริ่มมีกระบี่กระบองมาจะหาคนสักเท่าไรก็ตาม จวบจนถึงบัดนี้ ก็ยังคงมีอยู่เช่นเดิมเรื่อยมา ไม่เคยได้เปลี่ยนแปลงไปช่วยประการใด ๆ เลย เครื่องประกอบนี้มีชื่อว่า "มงค"

มงค คือสายลึงจันเส้นเล็ก ๆ หลายเส้น มารวมขั้วเข้าเป็นเส้นเดียวกันใหญ่กว่าหัวแม่มือเล็กน้อย ยาวพอจะครอบศีรษะใหญ่ได้ รวมปลายทั้งสองรวมเข้าด้วยกัน ฉะนั้น เมื่อชกเข้าแล้วจะมีรูปร่างคล้ายรูปไข่ เพื่อความมั่นคงถาวร เข็มที่ผูกควมเย็บตลอดกัน โดยปล่อยให้ปลายทั้งสองยื่นออกพอสมควรเหมือนใส่หัวเทียนขี้ผึ้ง

เพื่อความมั่นคงแข็งแรงที่ประกอบพิธีใด ๆ ความประณีตนิยมกันมาแต่โบราณกาล เข็มที่ใหญ่นั้นรวมมงคในพิธี เช่น โขนจุก บระนาบ แต่งงาน ฯลฯ การเล่นหรือการแข่งขันกระบี่กระบองก็

อนุโลมตามเข้าช่วย จึงจัดให้ผู้แสดงโศกสมณคลกับเขาบ้าง โดยให้สวมใส่ไวบนศีรษะ เอาปลายที่รวมกันไว้ข้างหลัง ความประสงค์อันแท้จริงนั้น ก็เพื่อให้ผู้ที่สวมใส่ได้รับความเป็นสิริมงคล แม้จะต้องเผชิญต่ออันตราย ซึ่งเกี่ยวกับการต่อสู้กันและกัน ก็ขอให้คุ้มครองป้องกันภัยอันตราย เป็นการบำรุงขวัญ และมีความมั่นใจในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพบูชา มีคุณพระคุณเจ้าตลอดจนครูบาอาจารย์ที่เคารพนับถือ เพราะมงคลทั้งว้าให้เข้าช่วยพิธีการอันเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตามสมควร จึงถือว่า เป็นสิ่งสักการะอันหนึ่ง ซึ่งต้องเทอญไหว้ด้วยความเคารพนางขณะ เวลาจะสวมใส่มงคลนี้เป็นหน้าที่ของครูบาอาจารย์ควบคุมไป จะเป็นผู้สวมใส่บนศีรษะ ผู้ถูกสวมก็มอบคำขวัญไว้ด้วยความเคารพอย่างสูง ผลที่ได้โดยตรงก็คือ กำลังใจอันก่อให้เกิดความเชื่อมั่นและความกล้าหาญ ซึ่งเป็นยอดปรารถนา สำหรับวิชาการแผนกนี้โดยเฉพาะ

ระเบียบการเล่น

๑. การแสดงจะต้องเริ่มต้นด้วยการกระทำพิธีไหว้ครูตามธรรมเนียมเสียก่อน ขณะนี้ที่กลองกับบรรเลงเพลงไหว้ครูตามไปช่วย เมื่อเสร็จพิธีแล้วที่กลอง ก็จะยุติชั่วคราว แล้วต่อไปก็เริ่มใหม่โรง

๒. เมื่อจบเพลงใหม่โรงแล้ว ในขณะที่ซาคเสียงที่กลองไปชั่วครู่หนึ่ง นักกระเบ็งกระเบงก็จะเดินออกมาเรียงแถวอยู่คนละข้างของสนาม พร้อมด้วยไม้รำฉัตรที่มีลมมาด้วย เสร็จพร้อมที่จะแสดงในอันที่ต่อไป ครั้นที่กลองบรรเลงคู่ต่อสู้ก็เริ่มด้วยการถวายบังคมก่อน ต่อไปก็ขึ้นพร้อมเมื่อจบการขึ้นพร้อมโดยเรียบร้อยทั้งสี่ทิศแล้ว ก็เดินร่ายรำไปโดยตลอด เพลงของที่กลองที่บรรเลงนี้ย่อมเป็นไปอย่างเหมาะสมกับชนิดของอาวุธที่รำ ทั้งที่ไ้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

พิธีไหว้ครูวิชาการกระเบ็งกระเบงของนักศึกษาวิทยาลัยพลศึกษา และนักเรียนฝึกหัดครู ภาลานามัย
๓ โรงพลศึกษาวิทยาลัยพลศึกษา วิทยาลัยพลศึกษา

เวลา ๙.๑๐ น.

บรรดาศิษย์เข้านั่งในโรงพิธีให้เสร็จเรียบร้อยเสียก่อนเวลา

๙.๒๐ น.

เวลา ๙.๒๐ น.

ประธานซึ่งเป็นอาจารย์ประจำวิชาการกระเบ็งกระเบงมาจนถึงเข้าสู่ที่ประชุมที่ประชุมยืนทำความเคารพแล้วประธานไปนั่งยังที่ ที่ประชุมก็นั่งยืนทำความเคารพแล้วประธานไปนั่งยังที่ ที่ประชุมนั่ง

ครูผู้ควบคุมเข้าไปเชิญประธานเริ่มพิธี ประธานเข้าไปจุดธูป
เทียนนมัสการพระพุทธรูปที่ประชุมขึ้น เสร็จแล้วประธานไป
นั่งยังที่ ที่ประชุมนี้

หัวหน้าศิษย์แต่ละชั้น รวบรวมดอกไม้ธูปเทียนไปวางยังที่
ข้างหน้าตู้บูชา

ครูผู้ควบคุมออกมาถึงลูกเข้า ประนมมือ ศิษย์ทำความ
เคารพแล้ว ครูผู้ควบคุมกล่าวนำสวดมนต์

ครูนำ อรหัง สมมาสมพุทธโส ภควา ศิษย์คำม กราบ

ครูนำ พุทโธ ภควนโต อภิวาเทมิ " กราบ

ครูนำ สุวาชาโท ภควตาณโม " กราบ

ครูนำ ธมฺโม นมสฺสามิ " กราบ

ครูนำ สุปปัญโน ภควโต สวากสงฺโฆ " กราบ

ครูนำ สังฆัง นมามิ " กราบ

นั่งพับเพียบสวด ๓ จบ นโม ทสฺสุ ภควโต อรหโต สมมาสมพุทธสฺส

(สวดพร้อมกัน)

สวดพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ

ครูนำ อิติปิโส ภควา วัธและสวดพร้อมกัน อรหัง สมมา สมพุทธโส วิชา จณ
สมปัญโน สุกโต โลกวิทู อบุทฺธโส ปุริสทมนฺสารถิ สดฺดา เทวมนุสฺสานํ
พุทธโส ภควาจิ

สุวากฺขโต วัธและสวดพร้อมกัน ภควตาณโม สุนฺทโรโก อกาลโก เอหิปสฺส
สิโก โอบนอิโก ปจฺจกตํ เวทิตพฺโพ วิญญูตํ

สุปัญโน วัธและสวดพร้อมกัน ภควโต สวากสงฺโฆ อสุปัญโน ภควโต
สวากสงฺโฆ ฐาณปัญโน ภควโต สวากสงฺโฆ สามิจิปปัญโน

เสร็จแล้วกราบ ๓ จบ ครูนำสวด กลับยังที่ หัวหน้าชั้นออกมาหน้าประชุม
กล่าวนำคำไหว้ครู ศิษย์ทำความเคารพเป็นวรรค ๆ ไป

"อุกาสระ ข้าพเจ้าขออาราธนา ครูกระบี่กระบองทั้งหลาย มีครูท่วง ครูมงคล ครูจู ขุนนคร ครูหล้า ครูจันทร์ และครูนาค เป็นต้น ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ดีหรือที่ล่วงลับไปแล้วก็ดี ข้าพเจ้าขอประณทนอม บอมเป็นสาธุศิษย์ พร้อมด้วย กาย วาจา ใจ และความเคารพนับถือยิ่ง

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอให้สัจยปฏิญาณต่อด้วยความจริงใจว่า ข้าพเจ้าจะมีความเคารพ และมีความจงรักภักดีต่อครูบาอาจารย์ทุกท่าน สิ่งใดที่ได้ศึกษามาแล้ว จะพยายามรักษาระเบียบแบบแผน อันเป็นประเพณีไว้อย่างเคร่งครัดทุกประการ ทั้งนี้เพื่อเทอญคุณงามความดีของคุณครู ที่ได้อุทิศสัจพยายามสั่งสอนศิษย์ ข้าพเจ้าผู้เป็นศิษย์ ขอสนองความกตัญญูทุกเวลาทุกเมื่อ

ฉะนั้น ขอคุณครูทั้งหลาย ซึ่งได้โปรดกรุณาประสิทธิ์ประสาทผล ให้ข้าพเจ้าได้ลงสมมโนรตนปรารถนาทุกประการ และขอจงช่วยคุ้มครองป้องกัน รักษาปวงข้าพเจ้าทั้งหลาย ให้ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ประสาแต่ความสุข ความเจริญ ชั่วกาลปาวสาน เทอญ

ระเบียบการเกี่ยวกับพิธียกครูกระบี่กระบอง

การเตรียม

๑. จัดที่บูชา มีพระพุทธรูปเป็นประธาน
๒. มีดอกไม้สีขาว ภูป เทียน สำหรับบูชา
๓. มีเครื่องไม้รำ เครื่องไม้ตี และเครื่องอุปโภคบริโภคกระบี่กระบองทุกอย่างเท่าที่มิว่างไว้สองข้างที่บูชา
๔. เทียนขี้ผึ้ง ๑ บาท ๑ เล่ม
๕. น้ำ ๑ ชัน เพื่อทำน้ำมนต์
๖. แป้งกระแจะ สำหรับเจิมเครื่องไม้ทั้งหมด
๗. พานใส่สรวงศ์ สำหรับทำบุญตักบาตรในวันรุ่งขึ้น
๘. ให้นักเรียนนำดอกไม้สีขาว ภูปสีดอก เทียนขี้ผึ้ง ๑ เล่ม และเงิน ๑ สลึงมากวญ
๙. ให้นักเรียนมาตั้งพับเพียบเรียงกันเป็นระเบียบรวมกันยังหน้าที่บูชา ครูนั่งอยู่ข้างหน้าแล้วเริ่มทำพิธีอย่างเคร่งครัด ดังต่อไปนี้

พิธีไหว้พระ

๑. กราบทพระ ๓ ทน
๒. จุกฐปเตน แล้วระลึกถึงคุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อเสร็จแล้วรวบรวมฐปเตนปึกไว้ ณ ที่นั้นเสีย
๓. กราบทพระ ๓ ทน
๔. นั่งคุกเข่าลงพร้อมกัน ประนมมือ
๕. ครูนำสวด นักเรียนว่าตาม อรหิ สมมาสมพุทฺโธ ภควา ฯ
พุทฺธ ภควนฺตํ อภิวิทาเมหิ ฯ (กราบ)
สวากขาโต ภควตา สมฺโม ฯ สมฺมํ นมสฺสุมหิ (กราบ)
สุมฺภินฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ ฯ สงฺฆํ นมามิ ฯ (กราบ)
๖. นั่งพับเพียบ
๗. สวดมนโม ๓ จบ
๘. สวด - พระพุทฺธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ
ครูนำสวด - อิติปิโสภควา ภัทฺธสวาทฺหํ กโรโป
อรหิ สมมา สมพุทฺโธ ฯลฯ จนจบแล้ว
ครูนำสวด - สวากขาโต, ภัทฺธสวาทฺหํ กโรโป
ภควตาสมฺโม ฯลฯ จนจบแล้ว
ครูนำสวด - สุมฺภินฺโน ภัทฺธสวาทฺหํ กโรโป
ภควตา สวาสงฺโฆ ฯลฯ จบ

พิธีไหว้ครู

อูกาสะ ข้าพเจ้าขออาราธนา ครูกระทั้งกระบองทั้งหลาย มีครูพวง ครูมงคล ครูขุนคร ครูหล้า ครูจันทร์ และครูนาถเป็นต้น ที่ยังคงมีชีวิตอยู่ก็ดี หรือที่ล่วงลับไปแล้วก็ดี ข้าพเจ้าขอประณตน์ยอมเป็นสาธุศิษย์พร้อมด้วย กาย วาจา ใจ และความเคารพนับถือ

ปึง

หนึ่ง ข้าพเจ้าขอให้อธิษฐานว่าด้วยความจริงใจว่า ข้าพเจ้าจะมีความเคารพและมีความจงรักภักดีต่อครูอาจารย์ทุกท่าน สิ่งใดที่ได้ศึกษามาแล้ว จะพยายามรักษาระเบียบแบบแผนอันเป็นประเพณีไว้อย่างเคร่งครัดทุกประการ ทั้งนี้ เพื่อเทิดทูนคุณงามความดีของครูที่ไต่อดำรงพยายามสั่งสอนศิษย์ ข้าพเจ้าเป็นศิษย์ ขอสนองด้วยความกตัญญูทุกเวลาทุกเมื่อ ฉะนั้น ขอคุณครู

ทั้งหลายจงได้โปรดกรุณาประสิทธิประสาทผลให้เจ้าพเจ้าจุลวงสมมโนรทุกประการ และขอจงช่วย ปกป้องคุ้มครองรักษาปางข้าพเจ้าทั้งหลายให้ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ประสานแต่ความสุขความเจริญ สวัสดิลาว่าสานเทอญ

๑. นิ่งสำรวจมิจิต ระลึกถึงครูบาอาจารย์ • นาที

๒. กราบ ๓ ทน

๓. นักเรียนนั่งนิ่ง ๆ

๔. ครูนำน้ำมันที โยนเข้าเทียนเล่มใหญ่มาหยกแล้วว่าพุทธคุณ กรรมคุณ และ

สังฆคุณ • จบ

๕. ครูกินน้ำมันทีแล้วพรมลงบนศีรษะ

๖. นักเรียนเอี้ยวตัวเล็ก ๆ ถักน้ำมันตักกิน โดยให้เหลืออยู่ติดกันด้วยเล็กน้อย พรมลงบนศีรษะด้วยความเคารพ

๗. ครูใช้นิ้วชี้ขวาจุ่มกระแจะและเจิมเครื่องไม้ทั้งหมด

๘. ครูเจิมที่กลางกระหม่อมนักเรียน โดยเสกคาถา นะโม พุทธายะ

๙. นักเรียนและเจิมที่เหลือจากการทำน้ำมันเกศที่ตน (อีกครึ่ง)

กราบ ๓ ทน เป็นเสร็จพิธี

ไหว้ครูกระบี่กระบอง

การบรรเลงของปี่ชวา - กลองแขก เขาถือกันว่าเป็นศิลปะที่คล้ายเหมือนกัน เพราะถ้าบรรเลงให้ดีถึงขนาด เข้มอ้านวยประโยชน์โคจรตัวนทั้งในการรำ และการตี การบรรเลงของปี่กลองที่พื้นนี้ ก็คือเลือกบรรเลงเพลงให้เหมาะสมกับอาวุธอย่างหนึ่ง กับทั้งเป่าปี่และตีกลองให้ถูกต้องตามลักษณะของเพลงนั้น ๆ อย่างไพเราะเพราะพริ้งอีกด้วย การแสดงกระบี่กระบองคราวหนึ่ง ๆ ปี่กลองจำจะต้องบรรเลงเป็น ๓ ตอน ดังนี้ คือ

๑. ความปรกติก่อนที่จะเริ่มแสดงกระบี่กระบอง เป็นประเพณีนิยมที่ถือปฏิบัติกันสืบมาว่า จะต้องมีกระทำการพิธีแสดงความเคารพครูบาอาจารย์เสียก่อน เรียกว่าพิธีไหว้ครู ผู้ที่เป็นหัวหน้า จะนำดอกไม้ธูปเทียน ขึ้นทูลสักการะอาจารย์กระบี่กระบอง หน้าเครื่องไม้ ซึ่งมีผู้แสดงล้วนแต่เป็นศิษย์หมอล้อมอยู่ ด้วยอาการอันเคารพ ในขณะนี้ ปี่กลองจะไ้บรรเลงเรื่อยไปจนกว่าจะเสร็จพิธี การบรรเลงในตอนนี้จะให้ใช้เพลง รมสมุทร เพลงโจลก เพลงเกาะหรือเพลงระงาก็ได้

๒. เมื่อเสร็จพิธีไหว้ครูแล้ว ก่อนที่จะเริ่มแสดงเล็กน้อย จำต้องมีการโหมโรงก่อน เพลงโหมโรงมีมากด้วยกัน จะบรรเลงเพลงอะไรก็ได้ เช่น แหกโอต สารดี เป็ญวิมาน แหกไพร หรือเพลงสองชั้นอื่น ๆ ซึ่งเลือกเอาได้ตามสมควร

๓. คำที่ไ้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า ปีกลองมีความสำคัญในการรำบู้มีใช้น้อย ฉะนั้น เพื่อความเหมาะสมกับอาวุธชนิดหนึ่ง ๆ เราจึงได้จัดเพลงกำกับไว้ดังนี้ คือ กระที่ ใช้เพลง กระที่ลั่นลา ตายสองมือ ใช้เพลงจำปาทองเท หรือชอมทรงเครื่อง ง้าวใช้เพลงซันม้า พลอง ใช้เพลงลงสร หรือต้นพลับพลา สามาน ใช้เพลงมั่งร่ำเ้า หรือกรวนอก

นอกจากการแสดง กระที่ กระบองพื้น ๆ ความอาวุธที่ไ้กล่าวแล้ว บางคนยังไ้จัดให้มีการแสดงเป็นพิเศษ เช่น ทอดซัด รำกริช และชกมวย ซึ่งควรจะได้ใช้เพลงเหล่านี้ตามลำดับ คือ มัทชานลี สาระหน้าแขก และเจ้าเซ็น

มวยไทย เป็นกีฬาประเภทหนึ่งของไทยมาแต่โบราณ พวชนชั้นไปทุก ๆ ตอนไทยเราทำการต่อสู้ กุฬิสสระภาพและต่อสู้เพื่อยุเป็นไทย มวยไทยเป็นทั้งกีฬาและทั้งยุทธวิธีของไทย ซึ่งคิดเอาอย่าง บางส่วนแห่งร่างกายเป็นอาวุธประหารศัตรู และทำการป้องกันตัว นอกจากจะเป็นกีฬาสนุกแล้ว ยังเป็นอาวุธป้องกันตัว และเป็นวิชาเพาะกำลังกายกำลังใจให้แข็งแรงอดทนกล้าหาญอีกโสคหนึ่ง ้วย

ขึ้นชื่อว่า มวยไทยแล้ว ไม่มีชาติใดภาษาใดจะมีแบบอย่างเสมอเหมือน เพราะการ ต่อสู้ด้วยมือเปล่าโดยอาศัยกำปั้น ศอก เข่า และเท้าอย่างคล่องแคล่วนี้ไม่มีในชาติใด พอพูด ถึงตอนนี้ก็ไม่ว่านักถึง นายขนมต้ม ซึ่งเคยไปต่อมวยในพม่า ต่อหน้ากษัตริย์พม่าสมัยอยุธยา ประวัตินายขนมต้มแม้จะมีเกล็ดมาก แต่ก็ยังแสดงความสามารถในทางหมัดมวยให้ออกขึ้นชื่อลือชา ว่า "ไทยนี้มีพิษทั้งตัว" เรื่องของมวยไทยนี้ แม้กษัตริย์บางพระองค์ก็สนพระทัยที่จะฝึกหัด เช่น พระเจ้าเสือก็ยังเคยทรงปลอมพระองค์ไปต่อยกับประชาชนบ่อยครั้ง

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏว่า มีฝรั่งขึ้นงเข้ามาทำคนไทย ต่อยมวย พระเจ้าอยู่หัวทรงทราบจึงโปรดเกล้าฯให้กรมพระราชวังบวรสุรสิงหนาท พระอนุชา เป็นผู้จัดหานักมวยไทยเข้าชกพนัน วางเดิมพันกันเป็นเงิน ๕๐ ซึ่ง ในครั้งนั้น คัดเลือกได้ หมื่นยลาภพานายเลือกในวังหน้าเป็นนักมวย แล้วโปรดให้ปลูกพลับพลาขึ้นทางตะวันตกของวัดพระแก้ว เอาเชือกชิงเป็นวงสนาม กรมพระราชวังบวรสุรสิงหนาทพระอนุชาประทับทอดพระเนตรอยู่ด้วย การต่อชกดำเนินไปพอจะ ปรากฏว่าฝรั่งที่ไ้สามารถจับหมื่นยลาภได้เพราะหลบหลีกว่องไว

ผู้รังแกซึ่งมาช่วยกันกรากเจ้าช่วยจับ กรมพระราชวังบวรพิโรธขึ้นมาจับผู้รังแกลง พวกข้าราชการก็พากันลงเข้าประหมัดกับผู้รังแกเดิมนายหมู่ เพราะความไม่ยุติธรรมที่ผู้รังแกเป็นผู้กดขี่ก่อน

นายคู่สำคัญต่อมา คือ นายยัง หาญทะเล กับจินฉ่าง ดูเหมือนจะทำความชอบอกชอบใจให้แก่แผ่นดินไทยเป็นอย่างมาก เพราะจินฉ่างนั้นใช้วิธี "เลี้ยะ" ความหมายของจีน กล่าวกันว่าขนาดไม้ฉัตรธรรมดานี้ จินฉ่างใช้นิ้วเพียง ๓ นิ้ว เลี้ยะทีเดียว ไม่แตกคามือ ลองคิดดูว่าถ้าเป็นหนังของคนเราละก็ จินฉ่างเลี้ยะเอาของในท้องออกมาไม่มีอะไรเหลือเลย ส่วนนายยังนักมวยก็ไม่ใช้ฝีมือคำ ๆ ขนาด "คงทน" ทีเดียว คือถ้าใช้ศอกฟาดถูกที่ใดละก็แตกกรากที่ใช้ขวานผ่า ศักมวยไทยกับมวยจีน เปิดขึ้นท่ามกลางผู้คนแปลกถิ่นมาชุกกันอย่างมีค่ามั่วจิ้น แต่กับปรากฏว่าจินฉ่างถูก "ราเห่า" เสียล้มไม่ลง ขอโทษจินฉ่างก็เลี้ยะทันที นายยังหลบไถ้อย่างหวุดหวิด แล้วกระโดดตัวลอยใช้ "ศอกจวาน" กระแทกหัวจินฉ่างถึงโพละ เหมือนผ่านมะพร้าว จินฉ่างยืนงงเหมือนไก่ตาแตก พอล้มถึงกับนอนไปไม่ฟื้นอีก นักมวยไทยในระยะราชวงศ์ที่ ๔ ถึงกับได้รักษาตำแหน่งบรรพชาศัทธิพิเศษปรากฏอยู่ ๒ นาย คือ "หมื่นนายแม่หมื่น" และ "หมื่นตะงัดเงิงซก"

นักมวยไทยในระยะใกล้ ๆ ที่พอจะจำชื่อได้สนิทสนม ก็เห็นจะได้แก่ นายผล พระประแดง นายสมาน กิลกวิลาศ จนถึงนายสุข ปราสาทหินพิมาย ที่ได้รับสมญาว่า "ผีโขมด" ในปัจจุบันยังมีนักมวยที่มีฝีมือในทางมวยไทยอีกหลายคน

การฝึกหัดมวยไทยนั้น จะต้องฝึกให้เข้มแข็งทั้งจิตใจและร่างกาย ในสมัยก่อนเข้มงวดเรื่องการฝึกหัดมาก กล่าวกันว่า มีการฝึกให้คาแข็งกร้าว โดยการลืมนามองพระอาทิตย์ เมื่อแรกขึ้นไม่กระพริบตา ลืมตาในน้ำ ตลอดจนกับศีรษะลงไปใกล้อ่างน้ำ แล้วใช้มือในน้ำให้กระเซ็นขึ้นมาถูกตาโดยไม่กระพริบเลย บ้านไหนเป็นบ้านนักมวยต้องปลูกต้นกล้วยไว้เป็นร้อยๆ ต้น สำหรับใช้เอามาผูกเชือกห้อยไว้ให้นักมวยฝึกใช้ ศอก เข่า และเท้าเพื่อไม่ให้แข็งพอที่จะ "ฟาด" คุกอยู่ใต้มวยกระรอกไปในบริเวณ และนักมวยที่จะอยู่ในระเบียบวินัยเป็นคนสุภาพเรียบร้อย อยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของผู้เป็นอาจารย์ แล้ววิชาความรู้ที่ได้รับก็จะ "ซด" ต้องฝึกหัดให้เป็นคนกล้าในสิ่งที่ควรกล้า มีใจเป็นนักกีฬา มีจิตเมตตากรุณา และถือศีลห้าอย่างเคร่งครัด ข้างนี้ต้องท่องเนคคางซึ่งอาจบท พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ เพื่อคุ้มครองตัวเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองอีกด้วย คาถาเหล่านี้มีอยู่ไม่น้อยกว่า ๒๐ บท รวมเรียกว่า

"พระคาถามหาสารภี"

จากนั้นผู้ฝึกหัดจะต้องรู้จักการใช้อวัยวะต่าง ๆ เป็นอาวุธ ซึ่งสามารถทำได้ถึง ๑๐๘ ท่า โดยแบ่งอวัยวะที่อาจใช้เป็นอาวุธได้ออกเป็น ๕ ส่วน เรียกกันว่า "นวอาวุธ" อันได้แก่ หัว ๑ มือ ๒ ศอก ๒ เข่า ๒ เท้า ๒ รวมเป็น ๕ แต่ในกระบวนอวัยวะทั้งหมดนี้ เท้าดูเหมือนจะมีโอกาสใช้ได้มากกว่าเพื่อน คือราว ๓๐ ท่า เพราะเท้านี้สามารถใช้ได้ทั้งกว้างและรวมเอา "แข้ง" ไว้ในการใช้ด้วย แต่ถ้าเราลองคิดทำให้มากกว่านี้อีกก็คงจะมีประโยชน์สำหรับ "มวยนอกเวที" ในกระบวนมวยที่มีจำนวนท่าที่ใช้คือ หัว ๒ ท่า มือ ๒๔ ท่า ศอก ๓๐ ท่า เข่า ๑๒ ท่า เท้า ๓๐ ท่า ซึ่งรวมแล้วได้ ๑๐๘ ท่าพอดี

ท่าเตรียมพร้อมของมวยไทยมีอยู่ท่าหนึ่งเรียกว่า "สามชุก" คำว่า "ชุก" นี้มีได้มาจากคำว่า "ชุม" ทั้งที่เข้าใจกัน เพราะปรากฏว่ามี "ท่าชุม" อยู่อีก สามชุกนี้จัดเป็นท่าหนึ่งเรียกว่า ท่าสามชุก หมายถึงการเก็บจังหวะ ๑, ๒, ๓ และปล่อยหมัดออกไปพร้อมกันจนชำนาญที่เคียว เพราะถ้ารู้จังหวะสามชุกที่แล้วจะหลบหมัดหรือจะรุกอย่างไรก็คล่องแคล่วขึ้น ที่เขากล่าวกันว่า "ไวยิ่งกับลิง" นั้นก็หมายความว่า ฝึกฝนในท่าสามชุกมาจนชำนาญแล้วนั่นเอง บางทีเห็นจนกระทั่งคู่ต่อสู้ตายหรือเินเสียจนหนีไปเองก็มี อย่างไรก็ตาม การฝึกกระโทกฝึกเก็บฝึกวิ่งเป็นกิจวัตรของนักมวย ถ้าวิจะเป็นนักมวยแล้ว ไม่ฝึกหัดมันแล้วคงทำให้หลอเหลว เอาแค่เขี้ยวเคียว ก็ช่วยการเปล่า ทั้งนั้นจึงเป็นข้อคิดว่าการงานทุกอย่างก็จะทำให้ดีก็ถองหมั่นฝึกฝนอยู่เสมอ ๆ ส่วนที่เรียกว่า "ย่างสามชุก" นั้น หมายถึงการสับเท้าหรือโยนเท้าซ้ายขวา ๓ ครั้ง ก่อนที่จะ "ขึ้นครู" จะพูดอีกทีก็ต้องว่า การย่างก้าวออกไปเป็นรูปสามเหลี่ยมนั่นเอง

ตามธรรมเนียมการฝึกฝนในการเล่นทุกอย่าง จะต้องมีการจำอยู่ ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องช่วยให้ "ถูกต้อง" และ "เก่งกล้า" นั่นเอง การเล่นบางอย่างเรียกว่า "ลูกไม้" และ "แม่ไม้" ซึ่งรวมเรียกว่า "เชิง" มีอยู่ ๓๐๐ เชิง คือลูกไม้ ๑๕ เชิง แม่ไม้ ๑๕ เชิง เพื่อประคับความรู้อย่างไรมากกว่าไว้ด้วยคือ

แม่ไม้ สลับหันปลา มัจฉาแหวน้ำ กุมภกรรฐกรายทอก อิเหนาแย่งกริช เบื้อง
เทพพระสุเมรุ ตาเกร็ดศักดิ์ มอญขึ้นหลัก ปักลูกทอย จระเข้ผ่าคหาง
หักงวงไอยรา นาคาผ่าคหาง วิรุณหกกลับ กับชวาลา พญายักษ์สู้ลิง
หักคอเอราวัณ

ลูกไม้

กุญชรเสยงา บาทาเช็ดพิศตร บัณฉลักนาง พระรามโก่งศร กุญชร
ข้ามห้วย กวางเหลียวหลัง นาคแทรกบาดาล หนูมาดวายนวน หงส์
ปีกหัก บัณฉนวนแน่นหิน มอญเหวี่ยงแห ทะแควน้ำเสา เกรวาลลาน
น่านลูกบวบ สักพวงมาลัย (ชื่อเหล่านี้บางครูอาจเรียกอีกกันไป แต่คงมีท่า
ไม้อีกจากกัน)

พอนักมวยย่างเข้าสู่ลานที่จะชกหรือเวทีมวย และก่อนที่จะประหมัดก็ท่อง "ไหว้ครู" เสีย
ก่อน โดยการรำร่ายออกท่าทาง ๆ คือ ท่าเทพนม พรหมสี่หน้า เทพนิมิตร นกยูงพ้องนาง
นารายณ์ขว้างจักร พยัคฆ์ท้อมกวาง บ้างสามชุก กุมเชิงครุ กุ๊กสูกร พ้องสองเชิง แต่ละท่า
จะต้องจำติดต่อกับไปจนจบ และไประเริงใจด้วยว่า นักมวยไม่ใช่ว่าต้องการรำอย่างนาฏศิลป์ ที่
นักมวยต้องรำไหว้ครูก็เพราะว่าเป็นการยืดเส้นยืดสาย เพื่อร่างกายเนื้อกล้ามเนื้อให้รู้ตัวเพื่อรับ
การต่อสู้ ทั้งเป็นการเคารพน้อมรำลึกถึงครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ด้วย ปัจจุบัน
มีท่ารำแปลง ๆ ตั้งแต่ท่าอาสน์ม้า ล้างหน้า ชักแป้งเช็ดหน้า แฉ่งตัว หวีหัว แล้วแต่จะคิดคิด
การออกไป บางทีรำเสียยืดยาวจนต้องถึงปี่พาทย์ถามตัวเองว่า "เราเสียค่ายานประเคนเข้ามาก
เขารำมวยอย่างเขารำนี่" เพราะมีท่าต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นจนจนแฉ่งตัวเสร็จทีเดียว พอไปคง
จะคิดท่าชุดตัวคัมภีร์กันนี้ หรือกินอาหารจนกระทั่งพานอนเสร็จ.....ไม่ต้องคอยมวยกัน

มวยไทยนั้นนับเป็น "ศิลปะแห่งการต่อสู้" แบบหนึ่งของไทยโดยเฉพาะถือว่าเป็นศิลปะก็
เพราะจะต้องหมั่นฝึกฝนให้แคล่วคล่องว่องไว การชกมวยเมื่อก่อนนั้นเขาเอาเป็นเอาตายกัน
ทีเดียว หมายความว่า สัญญาจะไม่เอาความกันเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งถึงตาย กติกาก็ไม่มีอะไร
มาก นอกจากไปบอกเจ้าพนักงานให้ออกไปแข่งให้ตั้งคู่เป็นการขอกับบ้านเมืองรู้ไว้ว่า ถ้า
ใครตายก็จะไม่เอาเรื่องกัน กรรมกาฬามวยก็ไม่มี รอบ ๆ ลานที่ใช้เป็นเวทีมีแท่นสูง
คุมมวย พันนมวย พวกที่เป็นครูอาจารย์และที่เลี้ยงก็คอยอยู่เหมือนกัน ระยะเวลาที่เขาจะ
ให้ชกกันก็คิดเป็น "ยก" คือ เราชกกันกะลามาแล้วติดภายในไว้ ถ้ากะลามาจนถึงชก
นั้นก็ยกขึ้นจึงเรียกว่า "ยก" แล้วก็ต้องเป็นสัญญาว่า ถึงยกแล้ว จะต้องรองกันที่ยกก็ตาม
ถ้าถึงกำหนดแล้วยังไม่แพ้ไม่ชนะ เขาถือเป็น "เสมอ" ขึ้นยกใหม่ก็ว่ากันใหม่จนกว่าจะแพ้ชนะ
จริง ๆ มวยบางคู่ใหญ่เอาให้ฟังว่า เขาต่อยถึง ๑๕ ยกก็มี แต่ว่าในปัจจุบันนี้มักถูกเกณฑ์กติกา
อย่างแข็งแรงสมกับการเป็น "กีฬา" จริง ๆ แล้คำว่า "ยก" ก็ยังคงใช้อยู่จนทุกวันนี้ นิยมกับ
ฝรั่งเรียกว่า รอบ (Round)

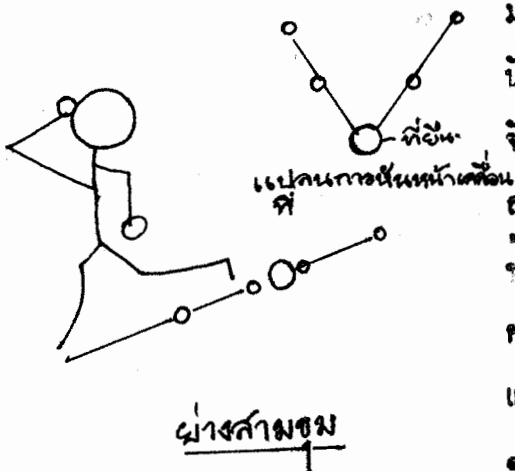
มวยไทยสมัยก่อนนั้นเรียกกันว่า " คาคเชือก " หมายถึงเอาค้ายึดมาพันมีองหนาทะ
หะ หรือบางทีก็พันเป็นวงกันห้อยไว้ตรงโคนนิ้วทั้ง ๔ นิ้ว โดยมากเขามักขึงและทำไว้เป็นรูป
พองจะใช้กันมาคารเข้ากับมือทั้งสอง คาคเรื่องขึ้นมาจากเลขข้อมือเข้ามาในแขนที่วงกันทองนั้น
บางทีชุบน้ำมันแดงให้แข็งใช้เป็นอาวุธได้อีกอย่างหนึ่ง น่อง ๆ สันมือเหมือนกัน บางทีก็ปั้น
เลื้อยคลานอยู่เกราะกรัง ทรงอวัยวะเบื้องต่ำใต้ท้องน้อยก็หาของหนา ๆ ปิดไว้ไม่ให้คิด เพราะเป็น
จุดอ่อนที่คู่ต่อสู้อาจใช้เท้าหรือเข่าฟาดเอาถึงหน้าเขี้ยวได้ ที่ปิดอวัยวะส่วนนี้เรียกกันว่า " กระ
จับ " มีลักษณะอย่างกางเองรัดในปัจจุบัน บนศีรษะก็สวมวงเชือกมวงกล ซึ่งต้องรำลึกถึงคุณครู
อาจารย์ก่อนจึงจะสวม บางทีผู้ฝึกสอนก็เป็นผู้สวมให้ พร้อมกับนั้นก็เคี่ยวว่านพันหรือว่าคาลาอะไร
ที่จะทำให้ให้ศิษย์ตามและจะเชือกถือ (๑)

ต่อจากนั้นนักมวยทั้งสองก็จะทำการไหว้ครู ด้วยท่าทางต่าง ๆ ที่ใคร่รำเรียนมา พอ
นักมวยไหว้ครูเสร็จสรรพ ปีกลองก็ส่งเสียงเร้าใจขึ้นทันที เสียงโห่หาและกลองแขกนี้ใครได้
ฟังแล้วไม่รู้สึกคึกคักตามไปด้วยก็จะต้องเพิ่มที่เอามาก ๆ นี่เป็นความฉลาดอันหนึ่งของไทยที่มีเสียง
เร้าใจให้คู่ต่อสู้คึกคักอยู่เสมอ ทำให้การมวยมีรสชาติขึ้นอีกมาก

การรำรำไหว้ครู

การรำรำไหว้ครูมีหลายท่า หลายวิธี ถ้าจะอธิบาย ทุกท่า ทุกวิธีก็จะเป็นการเิน
เนิ่นเกินไป จึงขออธิบายไว้เพียงบางท่า ซึ่งเป็นท่าและวิธีที่ใช้กันอยู่แพร่หลายในหมู่นักมวย
และเป็นท่าที่สอนง่ายแก่ผู้ฝึกหัดใหม่ การไหว้ครูมิใช่เป็นการเย้ยหยันคู่ต่อสู้ หรือโอ้อวด
ฝีมือ การไหว้ครูเป็นอุบายอย่างหนึ่งที่น้อมจิตใจของผู้แสดงให้ระลึกถึงผู้อุปการะคุณแก่ตัว เป็น
ประเพณีโบราณไทยไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องไหว้ครูก่อนเสมอ เช่น การแสดงนาฏศิลป์ โขน
ละคร ดนตรี ฯลฯ ก็ต้องมีการรำรำไหว้ครู ก่อนลงมือแสดง การที่นักมวยไทยเรามีการ
รำรำไหว้ครู ก็เพื่อให้ระลึกถึงผู้อุปการะคุณนั่นเอง การรำรำไหว้ครูของมวยไทยก็คล้าย
กับรำรำของนาฏศิลป์ เช่นท่าต่าง ๆ มีท่า นารายณ์าวศรและพระราม ๔ หน้า เป็นต้น
คำว่ารำรำหมายถึงรำในจังหวะเพลงรำแต่โบราณ แล้วออก ๒ ไม้ออกเพลงลา (แต่สมัยนี้
ใช้เพลงจินพาทย์ คือ เพลงช้า แล้ว ๒ ไม้ออกเพลงลา) นาฏศิลป์ใช้จินพาทย์ทำจังหวะ
มวยใช้ปี่กลอง ดังและกรับทำจังหวะ เมื่อเปรียบเทียบกับแล้ว จึงน่าจะสันนิษฐานว่าโบราณนำ
จะถือเอากีฬามวยเป็นนาฏศิลป์ประเภทหนึ่งก็คงได้ ซึ่งให้อาเยเพื่อน้อมจิตใจให้พลเมืองเป็นนัก

รูปโดยปริยาย ถ้านึกไปถึงวัฒนธรรมก็น่าจะเป็นเครื่องหยั่งจิตใจของไทยเราว่า มีศีลธรรม วัฒนธรรมน้อยมากต่อผู้ปกครองยิ่งกว่าชาติใด ๆ เพราะการแสวงหา ชาติอื่น ๆ แทบไม่มีไว้ ครอบครองเลย ทำให้ครูในภาพนั้น ขอแนะนำให้ใช้ทำอย่างสามมุม เพราะง่ายและใช้แพร่หลาย

มากถึงคอไปนี้ ให้ทำเป็นจังหวะ ๆ ดังนี้ จังหวะ ๑ นิ่งคุกเข่า ๒ ข้างลงกับพื้น เข่าชิดกัน นิ่งพักส้นเท้า จังหวะ ๒ ยกมือพนมระหว่างคิ้ว จังหวะ ๓ ลกมือ ลงมาเพื่องอก จังหวะ ๔ แยกมือทั้งสองเหยียดไปข้าง ข้างตรง จังหวะ ๕ นำมือทั้งสองข้างมารวมตรงหน้า ค่ำมือลงแตะพื้น แตะจังหวะ ๑ - ๕ นี้ทำได้ ๓ ครั้ง แล้วลุกขึ้นยืน ทำตรงส้นเท้าชิดกัน ปลายเท้าแยกห่างมุม ๔๕° (ท่าทหารตรง)

จังหวะ ๑ ยกมือพนมระหว่างคิ้ว จังหวะ ๒ ลกมือลงมาเพื่องอก-จังหวะ ๓ แยก มือจากพนมพร้อมกันเหยียดตัวไปข้างซ้ายเล็กน้อย มือขวาควมมือซ้าย ๑ ครั้ง พร้อมกับแยกเท้า ซ้ายไปข้างหน้า มือขวาตกลงมาและที่ต้นขาขวา มือซ้ายยกขึ้นวางเสมอกับซ้าย สายตาเลศอก มือซ้ายไปข้างหน้า จังหวะ ๔ กระเียบเท้าขวาพร้อมด้วยตัวและเท้าซ้ายติดไปตามรูปปลายเท้า (๔๕°) ในท่าแยกเท้า ๒ ครั้ง แล้วเปลี่ยนเป็นมือซ้ายตรงมือขวา ทำเป็นจังหวะ ๆ เช่นเดียวกับ มือขวา เพียงแต่เปลี่ยนคำอธิบาย คำใคว่าขวาก็ให้เป็นซ้าย คำใคว่าซ้ายก็ให้เป็นขวาเสีย เท่านั้น ให้ทำสลับขวาและซ้ายทั้งคำอธิบาย แล้วข้างละ ๒ ครั้ง แล้วฝึกเท้าตรงคำนับกรรม การ ๑ ครั้ง แล้วคำนับคู่ต่อสู้ ๑ ครั้ง เป็นเสร็จข้อกัณฑ์แรกกัน เสร็จวิธี^(๑)

การไหว้ครูและทำร้ายรำมวยไทย

การต่อสู้ในเชิงศิลปะมวยไทย ตามประเพณีโบราณ ต้องมีการไหว้ครู เพื่อเป็นการ ระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ประสิทธิประสาทวิทยากร เพื่อความสวัสดิมงคล เพื่อให้จิตใจมั่นคง

(๑) น. วงษ์ชัย, คู่มือมวยไทย โรงพิมพ์เฟื่องอักษร เลขที่ ๔๔ ถนนเฟื่องนคร, พระนคร. พ.ศ. ๒๕๐๔. หน้า ๔ - ๗.

ไม่หันครันคร้าม คุณสติโกลนเร็ว ส่วนการร้ายรำเป็นการสังเกตุเชิงคู่ปรปักษ์โดยมริยาบ
และเป็นการยัดเส้นยัดสายให้ตวย ความเคร่งเครียดทางจิต และทางกาย ก่อนเข้าโรมรัน
พันธุ กับคู่ปรปักษ์ ทำทางในการไหว้ครู และร้ายรำแบ่งออกเป็นสองตอน คือ

ก. ตอนที่ ๑ ทำนั่ง

ข. ตอนที่ ๒ ทำยืนและก้าวย่าง

ตอนที่ ๑ ทำนั่ง แบ่งออกเป็น ๓ ทำคือ

๑. ทำเทพนม ไ้ปฏิบัติดังต่อไปนี้

ก. นิ่งพนมมือเสมอหน้าอก ดังตรงถูกเข้านิ่งจนปลายเท้าทั้งสอง เท้าขวา
พับเท้าซ้าย ทำใจให้เป็นสมาธิ ถาวรนาคาถา "มหาชาครี" ตามที่ได้กำหนดไว้ระลึกถึงคุณครู
บาอาจารย์ คุณบิดามารดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อารธนาขอให้อภัยคุณครูของตนอย่าได้เพื่องพลาญแก่
ปรปักษ์

ข. เหยียดแขนทั้งสองไปข้างหน้า จนปลายมือจรดพื้น ไหว้ "แม่สรีระ" ไ้ม
ตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย

ค. เสร็จแล้วกลับพนมมือท่าเดิมเสมอหน้าอก แล้ว

ง. ยกมือที่พนมขึ้นไหว้เหนือหน้าผากเล็กน้อย คล้ายท่า "ถวายบังคม" เอน
ตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย พนมมือ "เหนือศีรษะ" แล้ว

๒. ทำปฐุม ไ้ยกตัวก้าวเท้าขวาออกไปข้างหน้าประมาณ ๑ ก้าว เข่างอคุกเข้า
ซ้ายเขคขึ้นแทนขวาอยู่บนเข่าขวา แขนซ้ายงอค้อมเสมอหน้า--อก กำหมัดทั้ง ๒ ข้าง

๓. ทำพรหม ไ้ตรงหมัดจากท่าปฐุม ถอยไปนั่งบนข้นเท้าซ้าย เท้าขวาเหยียด
อยู่ข้างหน้า เปิดปลายเท้าขวาเขค หมัดเอาพักอยู่บนท่อนขาขวา หมัดซ้ายยกเสมอปลายคาง
เงยหน้ามองจ้องตรงไปข้างหน้า

ตอนที่ ๒ ทำยืนและก้าวย่างร้ายรำ ไ้ปฏิบัติดังต่อไปนี้ ต่อจากท่าพรหม ลุกขึ้น
ยืนตรงพนมตัวไปทางขวา ยืนตรงพนมมือ "ท่าเทพนิมิต" พร้อมทั้งก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้าก้าว
ก้าว เหยียดแขนทั้งคู่ไปทางหลังในท่านกึ่งพ้องทาง แล้วกลับพนมมือเหนือศีรษะ ยึดอกเงย
หน้าเล็กน้อย ลมมือลงแล้วร้ายรำ "ท่านารามะธีว้างจักร" โดยยกเท้าขวา ปลายเท้าเขค
ไปข้างหน้า ยืนบนขาซ้าย ยกตัวเล็กน้อย มือขวาวางบนเข่าขวามือซ้ายยกท่าข้างไปข้างหลัง
เสร็จแล้ววางเท้าขวาลงก็พื้นพร้อมทั้งพนมตัวไปทางซ้าย กลับหันหลังยืนตรงพนมมือ "ท่าเทพ

นิมิตร" พร้อมทั้งการเข้าขวาไปข้างหน้าถึงก้าว เพียบคนจนทั้งคู่ไปข้างหลัง "ท่านกบฏ ฟ่อน
หาง" แล้วกลับพนมมือเหนือศีรษะ ยืดอกเงยหน้าเล็กน้อย ลกมือแล้วร่ายว่า "ท่านาราม
จว่างจักร" โดยยกเท้าซ้ายปลายเท้าชี้ไปข้างหน้าบนราวาย่อตัวเล็กน้อย มือซ้ายวางบน
เข่าซ้าย มือขวายกชูท่าขว้างไปข้างหลัง

ต่อไปให้วางเท้าซ้ายลง ยกเท้าขวาท่าขวาหัน หมุนตัวไปทางตรงข้ามกับทิศที่นั่ง
"ท่าเทพนม" พนมมือรับหลัง" ท่าพยัคฆ์คอนกวาง" โน้มตัวไปข้างหลัง ขาขวางอพร้อมกับเอน
ไปข้างหน้า ขาซ้ายเหยียดทิ้งไปข้างหลัง พนมมือเสมอกอก หน้าเหลี่ยมมองกลับหลัง แล้วต่อไป

ก. เป็นตรง "ท่าอย่างสามชุก" ชกปลายเท้าขวาและซ้าย ๓ ครั้ง แล้วร่ายว่า

ข. "ท่าคุมเชิงครู" - "ท่าคุ้ยสกร" คือ ทำกัน ๓ ครั้งแล้ว

ค. เตรียมร่ายว่า "ท่าฟ่อนสองเชิง" และเตรียมท่าการต่อสู้กับคู่ปรปักษ์ต่อไป

(ดูแผนผังการไหว้ครูและการร่ายว่าท่าต่าง ๆ)

ลำดับท่าไหว้ครูและท่าร่ายว่าดังนี้

๑. ท่าเทพนม
๒. ท่าปฐม
๓. ท่าพรหม
๔. ท่าเทพนิมิตร
๕. ท่านกบฏฟ่อนหาง
๖. ท่านารามจว่างจักร
๗. ท่าพยัคฆ์คอนกวาง
๘. ท่าอย่างสามชุก
๙. ท่าคุมเชิงครู
๑๐. ท่าคุ้ยสกร
๑๑. ท่าฟ่อนสองเชิง

แผนผังการไหว้ครูและร่ายว่า เริ่มด้วย "ท่า" ต่าง ๆ ดังแผนผังต่อไปนี้

๑. ท่าเทพนม

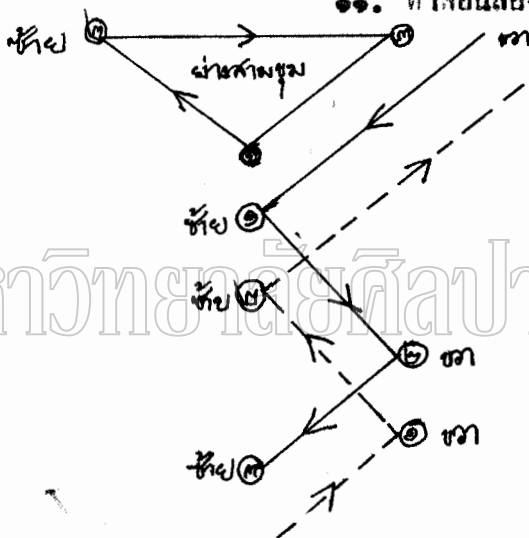
แผนางธรรี - เท้าออก - ศีรษะ

๒. ท่าปฐม

๔. ทานกบฏผ่อนหาง	ทานกบฏผ่อนหาง
๕. ทาเทพนิมิต	ทาเทพนิมิต
๖. ทานารามะกว้างจักร	ทานารามะกว้างจักร
๗. ทาพนิคมทอนกวาง	

เมื่อจบ "ทาพนิคมทอนกวาง" แล้วร่ายรำต่อไปตามแผนผังข้างล่างนี้ คือ

๔. ทายางสามตุ่ม
๕. ทาคุมเชิงครู
๖. ทากุทิศกร
๗. ทาฟอนสองเชิง

(๑)

———— ทาคุมเชิงครู - กุทิศกร
 ----- ทาฟอนสองเชิง

உத. 9.

นี่คนโบราณท่านนับถือมากนัก ผู้ใดที่ได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรมมาก จงสังเกตดูเถิด พระคันถ-
รนาจารย์ท่านจะแจ้งพระคัมภีร์ปริยัติใด ๆ คงจะมีค่านมัสการพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
แลสรรเสริญคุณอาจารย์ของท่านทุก ๆ พระคัมภีร์ ธรรมเนียบนี้คิดมาจนถึงนักปราชญ์ ซึ่งเป็นกวี
คิดกาพย์กลอนหนังสือไทย จะแจ้งเรื่องใด ๆ มักจะเริ่มกันเป็นค่านมัสการก่อน ทั้งนี้เป็นการบำรุง
ความดีความงามของนักเรียนสืบมา คือให้รู้จักคุณพระพุทธเจ้า ไปรทประทานธรรมสั่งสอนสัตว์
ทั้งหลายให้ดำเนินทางสววรรคิพพาน รู้จักคุณบิดามารดา ที่ได้อุปถัมภ์บำรุงเลี้ยงมาตั้งแต่เล็กจน
ใหญ่ รู้จักคุณพระอาจารย์ ที่ได้สั่งสอนให้หัดเขียน มะโม กช กกา ฯลฯ จนถึงเคย

ทั้งนี้กล่าวแล้วว่า พระการาม คือ มหาวิทยาลัยบ่อเกิดของศิลปวิทยา สืบการเล่า
เรียนมาแต่โบราณ ทำให้การศึกษายังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ และยังเป็นธรรมเนียมของพระมหา
กษัตริย์ผู้ทรงพระเดชานุภาพบำรุงความสุขของไทยไพร่ฟ้าพลเมืองที่ย่อมทรงทะนุบำรุงการศิลปวิทยา
ซึ่งมีวิชาหนังสือด้วย บ้านเมืองไทยสมัยก่อนนั้นเมื่อสร้างวัดและมีพระสงฆ์อยู่ประจำแล้ว ชาว
บ้านบางคนมีลูกหลานที่เป็นชาย กอการจะให้ลูกหลานเหล่านั้นได้มีโอกาสศึกษาวิชาเรียนในพระ
ศาสนา เพื่อเป็นเนื้อนาบุญ และอ่านเขียนเรียนหนังสือไปด้วย ถิ่นว่าเอาเด็กเหล่านั้นไปฝากเป็น
ลูกศิษย์พระ ก็และผู้ทรงพระคุณความรู้เรื่องอย่างนี้เพราะเหมาะที่จะอบรมให้การศึกษากับลูกหลาน
ของตนได้ ก็ได้แก่พระสงฆ์ ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถือ

พระสงฆ์นั้นนอกจากเป็นผู้ทำเพ็ญบุญกุศล อันเป็นเรื่องส่วนตัว ยิ่งเป็นผู้ประพฤติตน
ให้เป็นตัวอย่างอันดีงาม ตลอดจนเป็นผู้สั่งสอนอบรมศีลธรรมแก่ประชาชนด้วยแล้ว พระสงฆ์ต่างหมู่
ก็เพ่งเล็งไปทางศึกษาพระวินัยและเทศนาสั่งสอนประชาชน อันเป็นไปในทางฝ่ายคันถธุระ พระ
สงฆ์ต่างหมู่ก็เพ่งเล็งไปทางศึกษาเรื่องใจอันเป็นไปทางศึกษาเรื่องใจอันเป็นไปทางวิปัสสนาธุระ
เมื่อท่านมีเวลาว่างเหลืออยู่บ้าง ถ้าท่านรู้หนังสือ ท่านก็สอนหนังสือให้แก่เด็กด้วยความสมัครใจ
ไม่ใช่ว่ามีความจำเริญต้องทำตามหน้าที่ ที่ท่านทำไปก็เพราะเห็นแก่เด็กด้วยความสมัครใจ ท่าน
คิดเห็นอย่างนี้ถูก ถ้ามีวัดแห่งทางธรรมอย่างเดียว จนเกินความพอใช้ไป ก็เห็นจะต้องไป
อยู่ป่าดีกว่า จะได้ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ๆ แต่ถ้ายังจำเป็นต้องอยู่ในบ้านในเมือง และยังคงพึ่ง
พาอาศัยชาวบ้านเขาอยู่ ท่านก็ต้องช่วยเข้าง้าง ในทางที่เป็นบุญเป็นกุศล เป็นเรื่องด้อยที่ด้อย
อาศัยกันไปในตัว ถ้าทำได้อย่างนี้ ชาวบ้านนับถือมาก เพราะช่วยอะไรเขาได้ นอกเหนือไป
จากเรื่องศาสนา เช่นเป็นช่างเป็นหมอยามหมอคนหมอเวทมนต์ และอะไรอื่น ๆ อีกร้อยแปดประการ
ตลอดจนเป็นตุลาการ คัดสินข้อพิพาทบาดหมางกัน ซึ่งชาวบ้านสมัครใจให้ท่านเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดมาก

กว่าไปคนอื่นชักชวน เพราะถือว่าท่านเป็นผู้ทรงศีล ย่อมมีความเพียรธรรมดีกว่าผู้ไม่มีศีล อย่า
คิดเลยว่ เรื่องเหล่านี้เป็นคติโลกไม่ใช่ศีลธรรม เพราะชาวบ้านยังต้องการอยู่ ถ้าไม่มีใคร
ต้องการ เรื่องเช่นหมอบุญหมอบา หมอเวทมนต์ก็ไม่มี

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านและชาววัดเมื่อครั้งนั้น แยกกัน
ไม่ออก เพราะพัวพันกันอยู่อย่างใกล้ชิด ชาวบ้านยอมส่งวัด และวัดก็ต้องพึ่งชาวบ้าน ถ้า
กล่าวได้ว่าชีวิตของชาวบ้าน ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งตายเกี่ยวพันกันอยู่กับวัดตลอดไป

การศึกษาของชาวบ้าน

ชีวิตชาวชนบท เป็นชีวิตอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน กล่าวง่าย ๆ ก็คือชาวบ้านนั่นเอง
ความรู้สึคนึกคิดจึงอยู่ในวงจำกัด คืออยู่ในหมู่บ้านของตนเท่านั้น จึงยอมเป็นผู้รักถิ่นตน
อันเป็นไปตามสัญชาตญาณยิ่งกว่าชาวกรุงชาวเมือง ว่าถึงการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเขียนหนังสือ
ก็ยังไม่มีการแพร่หลาย เพราะฉะนั้นชาวบ้านจึงเป็นผู้ไม่รู้จักหนังสือ จะมีอยู่บ้างก็คือพระสงฆ์
แต่ก็ไม่ทั่วไป คงมีที่รู้แต่กลางองค์เท่านั้น แม้กระนั้นหนังสือสำหรับพระที่ไม่ได้เป็นมหาเปรียญ
ก็มักจะหาได้ ก็มีหนังสือมหาชาดก ขุณยพิสยชาและวินัยแปลและก็ไม่ใคร่มีทั่วไปทุกวัด บาง
คราวเกิดศัตของทางวินัย ก็ของรอกอบพระผู้ใหญ่ที่ออกไปจากกรุงเทพฯ และให้ว่าท่านจะออกไป
บ่อย ๆ เมื่อไร ท่านจะออกไปก็เมื่อมีกิจจำเป็น เช่นอุปสมบท ฉะนั้นเมื่อใกล้อุปสมบท
ก็ต้องคอยสืบข่าว ว่าวัดไหนมีเวทกันบ้าง เมื่อรู้ว่าวัดนั้นมีวชพระกัน อุบาสกซึ่งชื่อนั้นมาจาก
วัดนั้น ในวันขึ้นแรมเท่านั้นแน่นอนแล้ว เจ้าอาวาสทุก ๆ วัดที่มีข้อสงสัย หรือไม่เข้าใจในธรรม
วินัยข้อใด ก็ถึงปัญหาไว้ ครั้นถึงกำหนดไปพร้อมกัน ที่ไปเองไม่ได้ให้พระลูกวัดไปแทน เมื่อ
ได้รับคำชี้แจงจนเป็นที่เข้าใจดีแล้ว เจ้าอาวาสก็จ่ามากล่าวด้วยทุกคนและสั่งสอนให้พระลูกวัดฟัง
อีกทีหนึ่ง (จากประวัติมายเอือก เขื่อนสุวรรณ จังหวัดราชบุรี) ในหนังสือพระบรมราชาบาท
ร. ๕ นกสมุทแห่งชาติ ๒๕๐๓)

กล่าวโดยทั่วไปในสมัยนั้น โรงเรียนอย่างที่เราเข้าใจกัน ก็ยังไม่มี เหตุนี้การเรียน
หนังสือจึงมีอยู่แต่ที่วัด แม้กระนั้นก็ไม่ใช่มิอยู่ทุกวัด คงมีบางวัดที่มีพระสงฆ์บางองค์มีความรู้
เรื่องหนังสือ สมัยใครสอนให้เปล่า ๆ และสอนลูกศิษย์ได้คราวละ ๔ - ๕ คนเท่านั้น ถ้ามี
จำนวนมากกว่านี้ก็สอนไม่ไหว เพราะไม่ได้สอนอย่างตั้งเป็นโรงเรียน แต่เป็นเรื่องสอนระ
หว่างลูกศิษย์กับอาจารย์เป็นเฉพาะคน เหตุฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์ จึง
ใกล้ชิดกันอย่างใกล้ชิด แต่จะสัมพันธ์กันที่สอนลูกศิษย์เกินกว่า ๕-๕๓ คน ก็จะมีมาก คือ ๑๕ คน

ก็มี ท่านสอนแบบที่เรียกว่า "ท่องหนังสือ" คือเรียกตัวแล้วเข้าข้อทีละคน ใครปัญญาหยาบท่านก็สอนให้สั้นๆ ใครปัญญาไวก็สอนให้ยาว เมื่อท่องแล้วก็ให้ลูกศิษย์ไปเขียนหรืออ่านจนจำแม่นยำ ตัวใด หรือลบจนลบได้ จึงสอนให้ใหม่ จำนวนลูกศิษย์จึงกำหนดไม่ได้

เด็ก ๆ ลูกสาวท่าน ถ้ามีโอกาสได้เรียนหนังสือที่วัด ก็จัดว่าเป็นเด็กเคราะห์ดี ส่วนเด็กที่ไม่มีโอกาสก็ต้องอยู่บ้านช่วยพ่อแม่ ทำการงานอย่างง่าย ๆ ตามอาชีพของพ่อแม่ เพราะฉะนั้นจึงมีความรู้ฐานานุกรมอยู่สูง เช่น ความรู้ทางด้านการทำนา ส่วนใหญ่ที่ว่าเป็นเรื่องของลูกศิษย์ผู้ชาย ส่วนเด็กผู้หญิง เมื่อโตมาก็ช่วยตามสมควรที่ช่วยพ่อแม่ทำงาน เช่น ตักน้ำ ทำข้าว เก็บผัก หักฟืน หุงข้าว ทอผ้า และเย็บปักถักร้อยสิ่งง่าย ๆ ตลอดจนถึงเลี้ยงน้องที่จะมีโอกาสเรียนหนังสือนั้นหายาก เพราะกลัวจะเล่นเพลงยาว แกล้งกลอนโต้ตอบกับผู้ชาย มิติทำให้ใจแตกได้ เด็กหญิงบางคนซึ่งเป็นลูกผู้หญิงของผู้มีอันจะกิน อาจมีความรู้เย็บปักถักร้อย และเย็บปักสิ่งที่ดี ๆ งาม ๆ ได้ถึงขนาดทักได้

การเรียนหนังสือที่วัดจะแบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ

๑. การฝากตัว

๒. ใ้เฝ้าครู

๓. การศึกษาเล่าเรียน

๑. การฝากตัว

พ่อแม่ของเด็กจะไปพุดจาขอฝากบุตรเรียนหนังสือกับพระสงฆ์ เพื่อจะได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัยเบื้องต้นไปทั่วในวัด หรือ บางที พ่อแม่ก็คิดดูเรื่องทำมาหากิน ก็นำบุตรชายไปฝากพระตั้งแต่เด็ก พระท่านก็เอาใจใส่เลี้ยงดูให้ ถ้ายังเล็กอยู่ ท่านก็ป้อนข้าว อาบน้ำหาขมิ้นให้ เสมอด้วยเป็นลูกหลานของท่าน ความจริงส่วนมากก็เป็นลูกหลานของท่านเอง ไม่ใช่ใครคนอื่น เด็กจึงเรียกท่านเป็น หลวงตา หลวงปู่ หลวงพ่อ และหลวงอื่น ๆ แล้วแต่เรื่อง เพราะด้วยเหตุดังนี้ พ่อแม่และพระซึ่งเด็กได้รักเลี้ยงดู และได้รับการศึกษาอบรมมาก่อนใคร ๆ จึงได้ชื่อว่า เป็นบูรพาจารย์ คือเป็นอาจารย์สั่งมาก่อนคนอื่น

การฝากตัวนี้ ไม่จำเป็นต้องฝากกับท่านสมภารเจ้าอาวาสของวัดเท่านั้น จะฝากกับพระสงฆ์องค์ใดท่านใดก็ได้ โดยจะไปพุดจาขอฝากกับพระสงฆ์นั้น เป็นท่านองพาทตามก่อน และเมื่อถึงวันดีคืนดีซึ่งนับเป็นสุกโยคคติ ความที่มีกำหนดไว้ในตำรา ซึ่งพระท่านบอกให้ทราบ ส่วนมากมักจะเป็นวันพฤหัสบดี ซึ่งถือว่าเป็นวันดี เป็นวันครู

เมื่อถึงวันที่กำหนด พ่อแม่ก็นำลูกของตนไปฝากพระ พิจารณามอบตัวในวันนั้น พ่อแม่
ต้องเตรียมตัวก่อนนี้

อุปถัมภ์ในการเรียน คือ

ก. กระดาน ซึ่งมักทำด้วยไม้จิว ไม้โอโลก ไม้คันหินเปิด หรือไม้อะไรอื่น ๆ ก็ได้
กว้างในราวคืบหนึ่ง หรือกว้างกว่านี้ ใส่ไม้เรียบ แล้วทาสีด้วยเขม่า น้ำมัน ใช้
แผ่นกระดานจากโลกอีกเคยมี ลงรักชักคานหน้าให้เรียบ หรือบางทีก็ทำจากไม้มะละ
กอบที่แก่ นำมาตากแห้ง หินเปิดเอามาโขลก เอารักทาแผ่นมะละกอบเอาหินที่โขลก
เกลี่ยให้เรียบ เมื่อแห้งแล้วเอาหินผสมกับรักทา แล้วทิ้งให้แห้ง ชักด้วยหินให้เรียบ

ข. กิ้นสอ ซึ่งอาจจะมีทั้งกิ้นสอเขียน ทำด้วยกิ้นหรือหินชนิดอ่อน เอามาเลื่อยเป็น
แท่ง ๆ และเหลาให้เป็นรูปกิ้นสอ นอกจากนั้นก็เป็นกิ้นสอทอง กิ้นสอหิน ฯลฯ

ค. ไม้บรรทัด ซึ่งใช้สำหรับลากเส้นก่อนเขียนตัวหนังสือ ตามปรกติเมื่อเขียน
มักเขียนได้เส้นบรรทัด เพราะถือว่าเส้นบรรทัดเป็นครู จะได้ตัวหนังสือขึ้นง่าย

หลังครูไม้

๒. จันทอกไม้ รูปเตียน(ถ้าม) เป็นเครื่องสักการะ จงใส่พานหรือภาชนะอย่างอื่น
ที่สมควรกัน รวมทั้งพานพุ่มดอกไม้เป็นเครื่องเคารพด้วย นำไปถวายพระซึ่งจะเป็น
อาจารย์ของเทิดเป็นการขึ้นครูไหว้ครู เพราะตามประเพณีไทย เมื่อจะเริ่มศึกษา
เล่าเรียนวิชาไร ต้องทำพิธีขึ้นครูเสียก่อน การเรียนนั้นจึงจะขลัง และเป็นการ
ปรารภจะฝากลูกกับอาจารย์

สำหรับดอกไม้นั้นนำไปบูชาครู มักใช้ดอกมะเขือและดอกเข็ม พร้อมทั้งมีธูปเทียนแพกด้วย
หมึกมือหนึ่ง เอาเคล็ดเพื่อแรงอธิษฐานว่า ขอให้เจริญรุ่งเรืองมาเร็ว และขอให้ปัญญา
แหลมเหมือนดอกเข็ม" แล้วถามหาว่า "ให้เข็มเหมือนเกล็ด" เมื่อพระผู้จะเป็น
อาจารย์รับรูปเตียนและดอกไม้แล้ว เทิดก็กราบลงเพื่อขอฝากตัวเป็นลูกศิษย์ แล้วพระ
นำดอกไม้มารูปเตียนนั้นไปปักหรือตั้งและจุดธูปบูชาพระพุทธรูป กล่าวคำขออำนาจพระ
พุทธานุภาพให้คุ้มครองเทิด และประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ต่อไปโดยลำดับ

วิธีการอบรมของอาจารย์มี ๓ ชั้น ๑. สระน้ำ - พุทด้วยดี ๆ

๒. บกยอ - บอเทิด ๓. กอไผ่ - ถึงขั้นดี

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบภาพ ได้มีพินิจเกี่ยวกับเรื่องวันครูว่า
"ว่าเฉพาะการศึกษาของตัวฉันเอง ได้ขึ้นเรียนชั้นประถมศึกษาตามแบบเก่า เมื่อใน ร. ๔ แรก
เรียนอยู่ชั้นแสงเสมียน^(๑) ในเวลานั้น หนังสือเรียนยังไม่มีกับพิมพ์ แม่ต้องให้จ้างอาตม
เขียนหนังสือเรียนด้วยเส้นทรากลงในสมุดคำ เมื่อได้หนังสือมาแล้ว ถึงวันพฤหัสบดี ฉันถือ
กันทั่วไปจนทุกวันนี้ว่า เป็นวันครู ควรเริ่มเรียนหนังสือ เวลาเช้าให้ท้าวถิพพานรองหนังสือ
เรียนชั้นหน้า หน้า ที่เลี้ยงกุมภวันเงินค้ำ มีว่ากันพระกลศ ๑ ว่า ความลึกสองสามคน คน
๑ ถิพพานเครื่องบูชา มีดอกไม้ ธูปเทียน กับดอกเข็มและดอกมะเขือ กับทั้งหญ้าแพรก (ของเหล่า
เหล่านี้เป็นของอริฐานขอให้ปัญญาแหลมเหมือนเดิม มีความรู้มากเหมือนเมล็ดมะเขือ และรู้รวดเร็ว
เหมือนหญ้าแพรกขึ้น) เมื่อถึงสำนักครู ยกพานหนังสือเข้าไปตั้งตรงหน้า จุดธูปเทียนกราบ
ไหว้บูชาหนังสือแล้วจึงเริ่มเรียน ครูให้ไม้เหลาเท่าแกนธูปอื่น ๑ สำหรับชี้ตัวหนังสือที่อ่านสอน
ให้อ่านคำนิมิตการ นโม พุทธาย สัทธัมม กอน จาโณแล้วจึงอ่านสระและพยัญชนะต่อไป นอก
จากวันพฤหัสบดีแล้วไม่ต้องมีเครื่องบูชาไปเรียนเวลาตอนเช้าทุกวัน"^(๑)

เรื่องไหว้ครู ถ้าว่าโดยสาระอันเป็นจุดเริ่มต้นของประเพณีไหว้ครูก็มีมาแต่เพียง
เท่านั้น ที่มาเพราะเป็นการไหว้ครูต่าง ๆ กัน และมีลักษณะสลับซับซ้อน และยุ่งยากดังที่มีอยู่ใน
สมัยหลัง ก็เป็นเรื่องของวิวัฒนาการ เพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

วิวัฒนาการขั้นแรก

หลังจากภาคตัวแล้ว และมีการทำพิธีมอบตัว ซึ่งก็เหมือนกับการไหว้ครูนั้นแล้ว อา
จารย์สมัยต่อมา ซึ่งจะเปลี่ยนมาจากพระเป็นฆราวาสแล้ว เนื่องจากคนมีความรู้มากขึ้นก็จะจัดให้
มีพิธีการไหว้ครูอีกครั้งหนึ่ง เมื่อได้ทำการสอนวิชาต่าง ๆ ให้ศิษย์นั้นจนพอมีความรู้เบื้องต้นแล้ว
และพอจะมองเห็นความฉันทของศิษย์แต่ละคนว่า เชื่อว่าอยู่ในวิชาใด ก็จะแยกไหว้ครูไปเป็น
แบบ ๆ ไป คือ วิชาอักษรศาสตร์ ก็จะถือพิธีสวดที่เป็นเทพเจ้าประจำวิชา วิชาต่าง
ก็คือ พระวิฆ्नุ วิชาศิลปะ พระอิศวร แม้ที่จะกล่าวในที่นี้ ก็คือพิธีไหว้ครูทางด้านอักษรศาสตร์

สำหรับวันที่กำหนดให้มีพิธีนี้ก็คือ วันพฤหัสบดี ซึ่งถือว่าเป็นวันที่ละเท่ห์นักเรียนก็จะ
ต้องเตรียม ดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวดอก และหญ้าแพรก สำหรับไปคารวะครูต่าง ๆ
(เครื่องสักการะนี้เหมือนกับที่ไท่กล่าวไว้ข้างต้น) พิธีนี้ จะต้องนิมนต์พระมาเพื่อเป็นศิริมงคลด้วย
และมีการนำหนังสือต่าง ๆ มาตั้งหน้าบูชา แล้วจะพระจะเจิมแม่บทหนังสือต่าง ๆ แล้วพระมนต์
และนักเรียนก็จะทำกรรณการในวัด และจะจัดเป็นพิธีนี้

(๑) ตำราเรียนภาพ, กรมพระยา, กรมการช่าง (สำนักพิมพ์วิมลวรรณวิเทศการพิมพ์และโรงพิมพ์ใน)

สำหรับปัจจุบัน การไหว้ครู ก็ยังดำรงอยู่ เป็นประเพณีประจำทางการศึกษาของไทย โดยกำหนดให้มีในวันพฤหัสบดีแรกของการเปิดภาคเรียน นักเรียนเตรียมทานดอกไม้ ซึ่งยังถือหลักเดิม คือ พยายามให้มีดอกเข็ม ดอกมะเขือ และหญ้าแพรก แต่ก็ไม่เคร่งครัดมากเท่าเดิมแล้ว เพราะดอกไม้บางอย่างค้นหาได้ยาก

เริ่มพิธี นักเรียนทุกคนจะมาประชุมกัน พร้อมคณะอาจารย์ทั้งหลาย ประทานในพิธี จะทำการรูดรูปเขียน และนักเรียนทุกคนก็จะเริ่มสวดมนต์และพร้อมกันกล่าวบทไหว้ครู ซึ่งมีว่า

(นำ) ปาเจราจวิทยา โทณฺหิ

คุณครูานุสสาภา

๐ ข้าพขอประณตนมัสการ

บูรพคณาจารย์

ผู้กอบเกิดประโยชน์ศึกษา

ทั้งท่านผู้ประสาทวิชา

อภิมหาวิชา

แก่ข้าในการปัจจุบัน

ข้าขอเคารพขอภักดิ์

ละลิกณอนันต์

ถวายใจนิมิตบูชา

๐ ขอเทศกเวทีกา

อภิวินิสา

ปัญญาให้เบิกแฉกงาน

๐ ศึกษาสาเร็จทุกประการ

อายุยืนนาน

อยู่ในศีลธรรมอันดี

๐ ให้ได้เป็นเกียรติเป็นศรี

ประโยชน์ทวี

แก่ชาติและประเทศไทยเพอ

ปญญาวิศุทธิกเรเตเต

ทินโนวาเท

นมาमित

(จบ)

ต่อจากนั้นอาจารย์ก็จะเริ่มทำการสอนหนังสือไป

คำไหว้ครูในหนังสือมุลบทบรรพกิจ

๐ สุนัมมสกุ ลุทธิกรรณ ๑๒๓๓ เอกะสังวัจระ มนุสสรินมาศ กาศปักษ์ ทุติย
 กิติพุทธาวาร บริเจทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว เสด็จพระที่นั่งเอนกราชฤดี พระบรมวงษานุวงษ์และข้าราชการ เฝ้าเบื้องบาทงศ
 มาศโดยลำดับ พระเจ้าราชวรวงษ์เธอ กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ ให้นำต้นฉบับแบบสอนหนังสือ
 ไทยที่ ๑ ชื่อมูลบทบรรพกิจ ที่ ๒ ชื่อวานะนิตินิกร ที่ ๓ ชื่ออักษรประโยค ที่ ๔ ชื่อสังโยค
 พินาน ที่ ๕ ชื่อพิศาลการันต์ รวม ๕ เรื่องนี้ จันทุลเกล้าฯ ถวาย จึงได้มีพระบรมราชโองการ
 ไปรุดเกล้าฯ ให้พระเจ้าราชวรวงษ์เธอ กรมหมื่นอักษรสาสนโสภณลงพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวง ใน
 พระบรมมหาราชวัง ๔๐๐ ฉบับหนึ่งไว้สำหรับเป็นแบบให้บุตรภคศึกษาเล่าเรียนหนังสือไทย
 เป็นเครื่องเรื่องปัญญา ให้ได้ความฉลาดรู้ใช้อักษร และไม่เผลอโทษ ให้ถูกถ้วนชำนาญ ชัดเจน
 กว้างขวาง เป็นคุณแก่ราชการสืบไป

๐ หลวงสารประเสริฐน้อย

คิทธิคำแบกเค็ม

๐ ไทพร่องปราศเชิงเสริม

ร้านแพนไม้ทั้ง

๐ เอกองค์ทรงภาคพื้น

พระเบิกงกชบาน

ปวงสัตว์เสพนิทร

สรวนบาทพระนั้นสร้อย

๐ ทรงเคียวโอภาสพื้น

บานเบิกงกชกลา

เคียนสัตว์สว่างนิทร

บัวบาทเรณูสร้อย

๐ ประนทบทเรศเบื้อง

สมเด็จพระสัมพุทธ

จุฬาลงกรณ์พุทธ

พระหลวงพระลัคน

นามาทิน

ทองคำ

แถมใส่ เทอญพอ

หมู่ไม้เอกโท

พรณา

คลี่คล้อย

เคียนพื้น

เทวีกเคียบ

พันทิภา กรเชย

คลี่คล้อย

ใส่ช่อง ภัครเส

เทวีกเกล้าเราโกนม

บัวบุษย์

ภาคพื้น

เทวคร

โศกแล้วเคยเหลียว

๐ วาจิกายจิตรน้อม	เมัสการ
พระลาศกุลยาจารย์	เจ็กหล้า
ทรงพุทธานุสัทธญาณ	ยลจบ
ไทโรงเวียงรัตนจำ	แจ่มสันพันแสง
๐ ไทพิธรรมน้ำอ่าง	เออรรด มวญแซ
นามหนึ่งบวชิต	ปึงแก้ว
หนึ่งโลกรุขสงสัศว	ใสสว่าง
สองสิ่งสองมีเกล้า	ห่างพันพันเสมา
๐ สิบคแบกคู่ไค	กินหารย์
จิกปวง เบญจพิณบาร	มอกแล้ว
โดยเสด็จพระภูพาน	บุญบาป นินา
ลุดีวาลอยแห้ว	เพร็ดพร้อม สุธาณ
๐ อุตทงนโกเมศมน	กุสุมาลย์
แสงเนตรส่องเสนอปาน	ปพิปแก้ว
เสาวคนธคู่ใจบ้าน	โองตุเทิบ ภูนา
บุษิตไทรยรัตนแห้ว	พริ้งพร้อมเอนทรีย์
๐ อำนจอันนอบน้อม	ไทรยรัตน
สรวมสร้างสรพพิบัติ	พิบากเสวรา
มงคลศิวพิพัฒน์	ภูลเพิ่ม ข้าเฮย
อนุภาพพระเกลี้ยเกล้า	สบันถึงประสงค์

(๑) ศรีสุนทรโวหาร, พระยา, มดฺยพรรพกิจ. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพของ นางเลื่อน จิตะพัก, โรงพิมพ์บำรุงนุกฎกิจ. พ.ศ. ๒๔๑๐.) หน้า ๑

คำไหว้ครูในหนังสือปฐมมาลี

คำกลอนในแม่ ก กา

๑๑ ยานี

๐ ข้า ช มหะดี	พระภูมิ มีมะหา
คุณะกะรุณา	แลปดูลาดำไลไทย
๐ ปราณีนานาหมู่	ประชาศุคิवालอย
ไหว้ธำมพิธำไพ	นำไวโนย ละไลกีย
๐ ข้าใช้ทักไหว้พระ	อะวียะเจ้ากวี
รักษานมูลาคี	บทบาทักหำก้าม
๐ ไครยร่ำคำว่ำ	बनाพาราใจจำ
กระลีแลกระลำ	กระน่านีรากลา
๐ ข้าชากโซไชย	วระไครยใส่เกษา
ชาปุระจะนา	โกณฑาธาหยาบายี
๐ ข้าชकारะวะ	บิตุระชนะนี
ไหว้ครูภูกระวี	ชขามีเคโซไชย
๐ เพะพระเพษา	พระจุลาลิปะไทย
ชขานีราไกล	พระโกยชยาพาธา
๐ ชเพะศิริ	พระอาทิไธธาคา
หะวิมะนิมา	เจ้าสุราไลยสุลี
๐ สุราสุระไกร	เพะไทในราชี
มเพะระมี	ไ้ช้านันอุไทย
๐ ขราคะโทษะ	มูโมหะนิระไกล
มาบาแลสาโดย	หยาระไคมีทินา
๐ คุณะมีอาทิ	คือนิวิวิบา
สะติแลบดุษ่า	กะษะมาทยาไคษบ

- ๐ ข้า ช พระระณา
ไม้ แ และไม้ ไ
- ๐ ะ า และ
และไม้ เ
- ๐ อย่าแสดแสดาเปล่า
ตาอุให้รูใน
- ๐ ก็เหล้าเข้าบุรี
อย่าเอาเฝ้าพาสา
- ๐ ให้คนหมู่เมือ
แต่เช้าเชาที่พร้า
- ๐ ู้ใส่ มยให้ว่า
ปริกมิใจ ค
- ๐ ไม่ช้าเล้าเข้าคำ
อย่าไถ่ว่าวที่
- ๐ ู้ที่มีใจเบา
ว่าไรทำไขหู
- ๐ โลเลดูเล่หยา
ผู้ใหญ่มีไคยา
- ๐ ุกราบทะเขว
มีใจว่าวจา
- ๐ ถ้าจะเจระจา
แกช่อผาคือไป
- ๐ จะไปแสดจะมา
ถ้าอูที่เฝ้ามี

แต่ ถกมาแกไข
ไม้ไ ใ อย่าโลเล
มีที่ชนะ
เล้าดูเล่ จ่าใส่ใจ
ว่าแสดแสดาเปล่าไป
เล้าจ่าให้แนแกตา
หมู่เมือโถมะนา
ครูชวาวาใจหา
บไคก็ มีใจจ่า
เล้าว่าว่าไม่รี
ภเพลาเข้ามาท
ไม่บ่ทุมก
จะรู้คำพระบาท
สะดูก็ว่าคำครู
ว่าแสดแสดาไป
บไครู้มีใจจ่า
พรว้าว่า บ จ่าคำ
ว่าเข้าคำ บ น้าพา
อย่าได้เขาคะระหา
ผู้ใหญ่ว่าจ่าใส่ใจ
อย่ามูษวว่าแกไข
อย่าทำให้ไคดำค
ให้ไหวดรออย่าแซหนี
พนมที่ไหวหัวตา

- ๐ วิร่ำท่าแคย
- ถ้าคิมปฐา
- ๐ พืธีพระรณา
- ทูลให้แนใจ

แม่ ก ข และ กกา
ไตรการากูรี คไป
แต่ กกา มาแกโซ (๑)
จำให้ไ้ในวาจา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

(๑) เทพโมลี, พระ, ปฐมมาลา, (พิมพ์แจกในงานศพของ นายควั พงษ์เวช, โรงพิมพ์ปิ่นศรี
๐..... พ.ศ. ๒๔๔๕) หน้า ๑.

อย่าเอาแกล่เล่น มาเป็นอาวุธ วิชาให้รู้ก่อน สอนไว้ถนัด อย่าหนีชีวิตบ้าน จะใช้จะวาน
ข้อการอันมี คาถาให้ จำไว้ให้ดี อย่าเดินเมินหนี ที่ไปโคลงลา ไปพาลมาพาล อย่าไต่
วัน พันทน์โกรธา จะเล่นก็เล่น ให้เป็นเวลา อย่าให้เตร่หา สอนว่าใส่ใจ อย่าทำใจขึ้น
ว่าแซ่เขื่อนอิฐ ชินผู้ใหญ่ พอแม้ว่าสอน โอนอ่อนน้าใจ ข้อที่ใส่ใจ จำใจเป็นผล แก่กันจนมา

๐ ฉับ ๑ อ่านจนจนสิ้นเจนาบ ว่าใหม่ในกบ ประทพระพันกับกบ เป็นหลั่นอันกับ
สับสน ก กา กบ กบ เข้าปนเข้าคละกันไป ว่าข้อกอกกลอนสอนใจ สักกับไว้ อย่าพินอย่า
เพื่อนเคลื่อนคลา ว่าเป็นธำม์เขียนเปรียบมา อย่างหลูกรูบา อภิวัตน์ให้พระอาจารย์ เล่าจนจบ
นอบกราบกราบ วันทาอาจารย์ ให้ไหวกราบกราบกระคานครู อย่างทำยาเหยียบหลดดู เคารพ
จนครู ขึ้นสู่ขึ้นใส่ในเกย อุดาห์ขามาลิ เป็นพระเพณิ ที่ท่านแก้ก่อนสอนมา ทำกิจจะมีปัญญา
ใครนลูลูกรูบาปัญญาผู้นั้นจะพ้นเพื่อน ก ข นะโมเลื่อนเปื้อน เขียนสยกลดเลื่อน ให้เพื่อนให้พ้น
ทันใจ วันเวียนเขียนกลับจับใหม่ สดเปลี่ยนเปื้อนไป ไม่ไต่จำคำสอน จับกระคานอ่านเล่าหา
นอกน ถัดกับขึ้นชอน ถิ่นอนกกรณปนไป เขียนจาไม่ลบหลู่ไหน กระคานแนแต่ไซ้ น้ำใจไม่ได้
ยินดี วิชาเลื่อนก็เลื่อนแซ่พัน ครูจะดี ถิ่นนักสยชบไป มีที่ขอน้อยใส่ใจ ชินผู้ใหญ่ ควรไหว
พระครูบูชา ระงับให้ดับโทษา อาจารย์ท่านว่า ท่านว่าก็พร่าจำคำ อย่าได้เป็นใจโกลา ที่ตี
มิจามีทำมิรู้ไป จะว่าแก้พอย่อไว้ พอให้เข้าใจ อย่าได้คิดนิินหา จนกบครบสิ้นแลนา ถ้วนที่
มีมา ช่างหน้าจะว่าต่อไป^(๑)

(๑) ศิลปากร, กรม ประถม ก กา (โรงพิมพ์เจริญธรรม เสาชิงช้า พระนคร:

ระเบียบการนมัสการพระรัตนตรัยและอัญเชิญเทวดา

ในการทำพิธีไหว้ครูอาจารย์

ใน

มหาวิทยาลัยศิลปากร

นักศึกษาจุลลพเทียมนุชาพระ

กราบ ๓ ครั้ง แล้วว่า นะโม ๓ จบ พร้อมกันทั้งคองไปนี้

นะโม ทสส ภควโต อรหโต สมมาสัมพุทธสส

นะโม ทสส ภควโต อรหโต สมมาสัมพุทธสส

นะโม ทสส ภควโต อรหโต สมมาสัมพุทธสส

สรวนพืชานุคณบาท ขออภิวาทนมประณม สัมพุทธเทพธาดา ล่วงเทวาท้วงค์ ทรงแสดง
ความสวัสดี เจริญศรีความระบอบหนึ่งข้านอบพระธรรม สำหรับชจักมีคณน สิ้นจนพณวิจิตรนา นำมา
ซึ่งสิริสวัสดิ์ แก่สรรพสัตว์ในไตรภพ หนึ่งข้านบพระสงฆ์ ตำรงธรรมทายาท แห่งมนารกจอมธรรม
ทำสิ่งสรรพสวัสดี จงเกิดมีในตน เกษะผลเนื้อประณาม พัสสุสามสิ่งเลิศ เป็นที่เกกสิริสวัสดิ์ จงจัก
อันตรายความสุขกายจิตพร้อม เกษะพระโคตรรัตนบอม อยู่เกล้ากมลเกษม โสคเทอญ

ปีพาททำเพลงสาธุการ แล้วว่า กราบ ๓ จบ จุกเทียมนุชาเทวดาแล้วว่าทั้งคองไปนี้

อัญชลมังกคณบาท ไท้เทวราชผู้เรืองอิทธิ ดุทธิมนิทธิอุคณเลิศ ประเสริฐสิทธิพรหมพันต์ เกษ
อนันต์คุณคณพ้า หัวแห่งหล้านิม คือ องค์พระสมณภูวนารถ อุดมราชพาหนะ พระพรคณทุกประการ
อำนวยสานคณสุขเสพยอิกองค์ เทพมารดา คือ พระอุมาภควดี มิ่งมเหสีสุนทรลักษณ์ เชิญองค์อัคร
เทพินทร์ ไท้ธมสนธิ์เหนือนาคอาสน์ คือ พระพิศณุราชธำรง ทรงครุฑเทินภากาศ ไท้เทวราช
พรหมธาดา ทรงมหาสุวรรณหงส์พิภครบึงโลกนิกรอิกองค์คณนิสิ สวัสดิ์ตำรง องค์อุปถัมภ์การศึกษา
อิกเทวาเรืองเกษ พระนิมเนศวรนิมเป็นสมณภูวโรธ ประกฎเคียรบรรคชาติ มุสิกอาสน์โอฬาร
เชิญมหาพาสเทวราช สติคยอาสน์มณฑลพิธี รับทสิริวามิส ข้าคังจิตจักแก่ง โดยคำแห่งนนานา อาทิ
อุปเทียมนทอง มาลิกกรองแกมราช ล้วนสอาดโอฬาร ละครการกระยา ชัชชะโกชน แล้วจงเจียโสค
รศกับพจนค่านัน เชื้อข้าปองเนคิยพร สดวามงคล จงมาคณอย่าดี บัคนีข้าประกอบการ เป็น
อุกมวารอุกนที จึงเสนองคังพิธีวงบชฯ เชิญอมราธิราช ประสาทพระพรชัยศรี จงเกิดมีแก่ข้าพเจ้า

เหล่าศิลปินศิลปินทั้งหลาย ผู้ชวนช่วยทำการช่าง หัวทูกอย่างจงดี ให้มีประสิทธิสามารถ อาจรับ
ความนิยมนิยม มีมือยกย่อง ทุกสิ่งสร้างสรรค์ หัวทูกอันจงงาม สมดังความมุ่งหมาย ได้คำซาบเกิด
ประโยชน์ อนึ่งโสทรจงจักสรรพอุปัทวทุกข์โศก หังสรรพโรคร้ายราศี จงอย่ามีแก่ผู้ใด ในหมู่
พวกราชเจ้า ทุกคำเข้า จงปรึกษา เพิ่มปัญญาที่จะเล่าเรียน มีความสัพพัตถะทำการ งานต่างจง
เจริญมาก สมพรปากชาตธอง ปองพึงเกษเพทให้ ไชยมงคลได้ กิ่งข้าแดลงสาร โสทรเพญ

ปี่พาทย์ทำเพลง เชิญเทพกาทตามลำดับเลขที่ต่อไปนี้

- (๑) ตรีสันนิบาต แล้วรว ๓ ลา (เชิญพระอิศวร เมื่อถึงรวให้กราบ)
- (๒) ตรีเชิญ แล้วรว (เชิญพระอุมาภคินี เมื่อถึงรวให้กราบ)
- (๓) แฉะ แล้วลูกพาทย์ (เชิญพระนารายณ์ เมื่อถึงลูกพาทย์ให้กราบ)
- (๔) เสมอข้ามสมุทร แล้วรว (เชิญพระพรหม เมื่อถึงรวให้กราบ)
- (๕) ตรีโหมโรง แล้วรว (เชิญพระมหาพิชัยนาคร เมื่อถึงรวให้กราบ)

(๖) ตรีเทพประสิทธิ์ แล้วรว (สมมติเป็นเวลาให้พระผู้เป็นเจ้าทั้ง ๕ ประสิทธิ์พรกัม
ศัรณะรับเมื่อถึงรวให้กราบ)

เมื่อเสร็จในเรื่องปี่พาทย์ก่อนนี้แล้ว จึงว่าคำบูชาครูต่อไปนี้

โอมศรีสิริสวัสดิ์ ข้าตังธจะเคารพ นบพิระเกล้าบูชา แก่พระมหาเทพอาจารย์แห่งศิลปกร
หัตถกิจ คือ องค์พระวิศวกรรม ผู้แนะนำสั่งสอน ในจิตรกรการช่าง เป็นเปี่ยมอย่างสืบมาแต่โบราณ
จนถึงกาลปัจจุบัน เป็นวิชาอันเอกอุคม คนนิยมรู้เรียน เพียรกระทำตามอย่าง จึงมีช่างกระทำการ
งานสร้างสิ่งงดงาม ตามที่เป็นอยู่นี้ เพราะชี้วิชาให้ ขอเชิญให้เทพฤทธิ มาสถิตเทพอาสน์ รับอัญคา
ปวงพลี มีประทีปรูปเทียนทอง มาลักรองแกมลาซ ล้วนสะอาดโอสสาร ตรีการกระยาษัษะโกสน
แล้วจงเจียโสทรหงสกับ พจนะคำนับสนอง เชื้อข้าปองพรชัย ในวาระฤกษ์พิธี เทพจะมีจิตเกษม
เปรมปรีดิ์กับ เครื่องบูชิต อันใดนึกขุ่นเมตตา นอนโหลมาบุญ ขอจงโปรดปรานัก ช่วยอารักข์ปวง
ข้าเจ้า เหล่าศิลปินศิลปิน ให้ถาวรชมนะเป็น ทุกวันคืนเกษมสุข ไปมีทุกขขึ้นชม ปุณมวรณ์ของฉวี
มีกำลังกายใจ หากเมื่อโลกอบกิจการ งานช่างอันใดก็ให้ให้มีมือองงาม ให้มีความสามารถ อาจ
ฝึกหัดเหล่าศิลปิน ในกิจกรรมทั้งหลาย ไก่จวบคางทั้งประสงค์ มันจะจงพากเพียร เรียนการศิลป
สิ่งใด เชิญเทพให้ช่วยปัญญา มาช่วยให้รู้ไว้ได้ทั้งใจอย่างต้อง นิพจะต้องลำบาก ทำการยากใดก็

ขออย่ามีความเกียจคร้าน เพื่อง่ายการกอบกิจ มีแต่คิดหมั่นเพียร จำเวียงเวียนรักพิทยา อันเทวา
ประสิทธิ์ให้ หนึ่งไชยราชขอเคารพ นมมานามปรากฏ มีบรรพตเทศศุท ทรงมาลาสุวรรณวัชฏ
สรรพสมบัติไพฑูริย จงแจ้งการกอบกิจ มารับพลีทั้งหลายไชย จงให้พรศรีสวัสดิ์ บำบัดภัยทุกประการ
นำศฤงคารโกศฯ ทั้งสิ่งมาเพิ่มพูน ประมุขมากอนสาร มาณาโดยเบื้องนิศร์ ประสพดิศร์ปางช้างเจ้า
ตามชนบเคาแบบบรรพ นิยมกันสืบมาไชย หนึ่งไชยขอไหว้ครูช่าง ช่าง ๆ ที่สอนมาแต่กาล เบื้องโบ-
ราณสืบเชื้อ จงเอื้อเอื้ออวยผล พรหมงคลให้สราญ แก่ลูกหลานเหล่าช่าง ทั้งทุกอย่างในปัทมบัน ทุกสิ่ง
สรรพศิลาปรกร ให้สถาพรเจริญมาก สมพรปากคำพร้อง เชิญสรรพาวารบ้อง แขน้ให้ไชยเฉลิม
ไสศกเทอญ

畢ฟาทย์ทำเพลงต่อไปตามลำดับเลข และกราบตามระยะดังต่อไปนี้

(๑) ปฐมมุสธิต แล้วลา เวสุกรรม แล้วรว (เชิญพระวิสุกรรม เมื่อถึงรวให้กราบ)

(๒) ปลุกกันไม้ แล้วรว (สมมติครูให้พรแก่ปางช้าง (ศิลาปรกร) เมื่อถึงรวให้กราบ)

ต่อไปนี้จะให้สงรับน้ำเทวรูป คือ เชิญเทวรูปลงในพาน หรือสิ่งที่ควรอย่างอื่น ๆ ก็ได้
เอาผ้าและน้ำอบไทยตรอกลงในสังข์แล้วสง พวกที่ประชุมอยู่ต้องมาสงรับทั่วกัน ขณะนั้น畢ฟาทย์
ทำเพลงสงสงรับเสร็จจึงหยุด เอาผ้าเช็ดเทวรูปแห้งแล้ว เชิญไปตั้งที่เคม ส่วนน้ำที่สงใช้สำหรับ
เป็นน้ำมนต์ต่อไป

เสร็จสงเรียบร้อยแล้ว 畢ฟาทย์ทำเพลงนั่งกินและเช่นเหล้า จึงถวายเครื่อง คือ
ยกเครื่องชุดถวาย แล้วพร้อมกันไปรับข้าวคอกคอกไม้ ห่านองเกี่ยวกับไหว้ครูละคร แต่ไม่ต้องทำท่า
ละครเท่านั้น เมื่อเสร็จแล้ว 畢ฟาทย์จึงหยุด

ต่อไปนี้เป็นเวลาทำนํ้ามนต์ประพรมเครื่องต่าง ๆ และประคนทั้งขุนเจิมเทวรูปเครื่อง
ต่าง ๆ และคนที่มาประชุมอยู่ควาย ก็ถ้าจะทำพิธีอะไรอีก ที่เคยเป็นพื้นติดกันมาในพวกช่างแต่ก่อน
ก็ให้ทำกันในระหว่างนี้ให้คลอ

ต่อไปนี้จะให้คนที่มาประชุมนั่งล้อมเป็นวง จักการเบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชพระแล
เทวรูป ๓ รอบ 畢ฟาทย์ทำเพลงทำขวัญ เมื่อเสร็จแล้วเอาเจิมที่ติดใบโพธิ์เจิมพระและเทวรูปทั้ง
เครื่องราชพิธีทั่วกันอีกครั้งหนึ่ง

เสร็จการเวียนเทียนแล้ว กลับเข้านั่งตามที่นั่งเมื่อแรก กล่าวเชิญดังต่อไปนี้

สพฺพกุขา วินาสนฺติ สพฺพภยา วินาสนฺติ สพฺพโรคา วินาสนฺติ

พุทฺธเคเชน อมฺมเคเชน สงฺฆเคเชน

อินฺทเคเชน พุทฺธมเคเชน เทวเคเชน

ทิวาตปิตี อาทิจฺโจ

สนฺนุโธ ชคฺคิโย ตปิตี ฌาย

อถ สพุทฺธโมรคฺค

คฺคพระวัคฺคณํ รุจฺจโรจฺนํ

เชฐฺพระปถเกชฺชา

ทวยเทพเปรมจิตอวบ

จงประสิทธิทิวาลั

รตฺติมาภาติ จนฺทิม่า

ฌายี ตปิตี พุทฺธามโน

พุทฺธโธ ตปิตี เกษสาทิ

โซคิยํ โสมสุรยสํสํฟ้า

ชาคคินฺทกฺกเกชฺม โสคเทญฺ

อํวณวยพรพิเศมณั

เลหฺชาเมคฺคิยพร ฉะนัณนา

สิทฺธิกิจฺจํ

สรวพรราชกิจฉอง

อํวเรกอบํวรางชา

ซึ่งสฤณคิณฉองคฺคเจ้าหล่า

ชอบโกไคยฉล กุณมฉล

สิทฺธิการิย คตาคโค

พระพทพททรงชนะมาร

กัณฺธาปวงชาไชรั

กาลยักกฉลักฉลไหว

จุงฉลฉวักยฉอง ฉลนา

สิทฺธิธำโก นิรณฺทริ

อุทกปองโหลสุสมุท

จงสรวพลาภฉลาคฉ่า

บรูณฺทณานํ

หลัฉลฉมานิรณฺทริ ฉลนา

สพฺพสิทฺธิ ภาวนฺตุ เม

ทวยอมรอันมหาศาล

จงสัมฤทธิ์สิทฺธิพรโ

อวยความสบายเกษมสุข

ไชเมงคฉลชา

สรวพรารยทิวไชรั

แกชฺชาทังฉลฉา ปวงเทญฺ

เปฉลฉองกัณฺทกัณฺทฉลฉา

บาพพร้องจงประสิทธิ โสคเทญฺ

นี้พาทย์ทำเพลงส่ง ถึงค่อไปนี้.-

(๑) เหาะ (๒) กลม (๓) เช็ก (๔) เสมอเข้าที่ (๕) รัว

(เมื่อถึงวันให้กราบอีก ๓ ครั้ง)
เป็นอันเสร็จพิธีไหว้ครูแต่เท่านี้
ระเบียบการสำหรับปีพหุศักราชระโกม
ในการทำพิธีไหว้ครูอาจารย์ศิลป

ระโกมครั้งที่ ๒

เมื่อผู้ไหว้ครูบอกสาธุการ ให้ทำเพลงสาธุการจนจบแล้วร้อง จบแล้วหยุด

ระโกมครั้งที่ ๒

- (๑) เมื่อผู้ไหว้ครูบอกพระสันติบาท ให้ทำเพลงพระสันติบาท แล้วทำวัตร หยุด
- (๒) เมื่อบอกพระเชษฐา ให้ทำเพลงพระเชษฐา แล้วทำวัตร หยุด
- (๓) เมื่อบอกแม่และ ให้ทำเพลงแม่และ แล้วทำลูกพาทย หยุด
- (๔) เมื่อบอกเสมอข้ามสมุทร ให้ทำเพลงเสมอข้ามสมุทร แล้วทำวัตร หยุด
- (๕) เมื่อบอกพระโสมโรง ให้ทำเพลงพระโสมโรง แล้วทำวัตร หยุด
- (๖) เมื่อบอกพระเทวาประสิทธิ์ ให้ทำเพลงพระเทวาประสิทธิ์ แล้วทำวัตร หยุด

ระโกมครั้งที่ ๓

- (๑) เมื่อผู้ไหว้ครูบอกปฐมฤกษ์แล้ว ให้ทำเพลงปฐมฤกษ์ ลา แล้วทำเวศกรรมสัก
สองเที่ยวแล้วทำวัตรหยุด
- (๒) เมื่อบอกปลูกต้นไม้ ให้ทำเพลงปลูกต้นไม้ จบแล้วร้อง หยุด

ระโกมครั้งที่ ๔

เมื่อสร่งน้ำเทวรูป ผู้ไหว้ครูบอก ลงสร่ง ปีพหุศักราชทำเพลงจนกว่าจะเสร็จการสร่ง
แล้วบอกให้หยุด จึงหยุด

ประโยคครั้งที่ ๕

เมื่อถวายเครื่องสังเวद्य ผู้ให้วักขรบอกนั้งกิน ให้ทำเพลงนั้งกินจบแล้ว ทำเพลงเช่นเหล้า
ต่อไป จนไปรยข้าวทอดทอดไม้ทั่วกันแล้ว บอกให้หยุด จึงหยุด

ประโยคครั้งที่ ๖

เวียนเทียน เมื่อเบิกแว่นจักรการรุดแว่น เริ่มจะเวียนเทียน ให้ทำเพลงทำขวัญตาม
ธรรมเนียมการเวียนเทียน เมื่อคั้บเทียนโบกควัน เปลี่ยนเป็นริ้วแล้วออกกราว
ตามแบบอย่างเวียนเทียน

เป็นอันเสร็จพิธีให้วักขร.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ ๖

บทสรุป

จากการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีไหว้ครูอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ก็พอจะกล่าวสรุปได้ว่า ประเพณีการไหว้ครูนี้เราได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดียอีกเช่นเคย ดังที่เราได้เคยได้ทราบมาแล้วว่าวัฒนธรรมประเพณีของไทยเราได้สืบเนื่องมาจากอินเดียสืบเป็นส่วนใหญ่ จะเห็นได้จาก เชนจากพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องพระราชนิพนธ์ ๑๒ เดือน พระราชนิพนธ์ที่กล่าวถึงนั้นเกือบจะเกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาพราหมณ์ทั้งหมด มีเพียง ๒ - ๓ พิธี เท่านั้นที่อาจจะปรากฏขึ้นในไทยโดยเฉพาะ แต่ก็ไม่ว่าพิธีจะต้องเอาเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ มาเกี่ยวข้องกับด้วย

ว่ากันตามจริงแล้ว ศาสนาพราหมณ์กับพุทธนั้นแยกกันไม่ออกเลย ในตอนที่พุทธศาสนา กำลังรุ่งเรืองและค่อนข้างจะเหนือศาสนาพราหมณ์นั้น ก็เกิดมีพราหมณ์ผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ได้กล่าวถึงว่า พระพุทธเจ้าที่แท้จริงก็คือพระนารายณ์ของลัทธิพราหมณ์ อวตารลงมาในยุคนั้นนั่นเอง นี่เองเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ศาสนาพุทธต้องเข้าไปรวมอยู่กับศาสนาพราหมณ์ อย่างช่วยไม่ได้ ตอนที่เกิดมีศาสนาทั้ง ๒ ขึ้นใหม่ ๆ นั้น อาจจะมีการชิงที่แข่งกันกันอยู่บ้างก็ตาม ประกอบกับในระยะหลังนั้น หลักของศาสนาทั้ง ๒ ได้เข้ามาต่อเนื่องกัน และมีจุดประสงค์เหมือนกัน คือต้องการให้คนกระทำแต่ความดี งดเว้นความชั่ว

ดังนั้นเราจึงต้องรับว่าการประกอบพิธีไหว้ครูนั้น เป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์โดยแท้จริง อย่างเช่นการไหว้ครูนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแห่งการไหว้ครูทั้งหลายในเมืองไทยนี้ ก็เป็น ลัทธิธรรมนิยมพราหมณ์ ตั้งแต่เศียรท่าง ๆ ที่ใช้ไหว้ใช้ครอบ ก็เป็นเศียรของเทพเจ้าหรือฤาษี ในศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ พระฤาษี เป็นต้น หาได้มีเศียร พระพุทธรูปเข้าไปเกี่ยวข้องกับ ตลอดจนบทสวดเสวิญในการบูชาครูทั้งหลาย ก็กล่าวสรรเสริญ เทพเจ้าเหล่านี้เป็นหลัก ผู้กระทำพิธีก็หาใช่พระภิกษุสงฆ์ไม่ แลกลับกลายเป็นพราหมณ์เป็นผู้รับ หน้าขึ้นไป ถ้าไม่มีพราหมณ์ ก็ให้ผู้ที่ใกล้ชิดกับวงการนาฏศิลป์ทำพิธีแทน ทั้งเรื่องที่ใช้เล่นก็ แสดงให้เห็นชัดว่า ใช้เรื่องของอินเดียเลย คือ โชน ซึ่งจะต้องเล่นเรื่องรามเกียรติ์ ตัวเอกของเรื่องก็คือพระราม และนางสีดา พระรามก็คือ พระนารายณ์ นางสีดา คือ นางลักษมี นั่นเอง

สำหรับการไหว้ครูอื่น ๆ เช่น การไหว้ครูช่างนั้น ครูที่ไหว้ก็คือ พระวิศุกรรม หรือ
วิศกรรม เทพเจ้าแห่งการก่อสร้างของลัทธิพราหมณ์ การไหว้ครูกีฬาหรือการต่อสู้ป้องกันตัวนั้น
ก็ทำที่ไหว้ว่าจะเป็นพิธีไหว้ครูในศาสนาพุทธโดยแท้ แต่จากการศึกษาการไหว้ครูกระบี่กระบองแล้ว
ก็ยังเห็นว่ามิใช่เฉพาะในศาสนาพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยอีก เช่น การไหว้ก็มีการไหว้พระพรหม
ด้วย จากท่าทางการไหว้ครูที่มีชื่อเรียก ก็ใช้ลัทธิพราหมณ์ช่วยเช่น ท่าว่าชื่อ ท่าพรหม แบ่งเป็น
พรหมยืน พรหมนั่ง สำหรับการไหว้ครูของนักเรียนเท่าที่เท่า ๆ กันมานั้น ในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่
ก็ยังมีพิธีทางพราหมณ์เข้าปะปนอยู่ก็ เช่น มีการทำพิธีครอบ มีการอัญเชิญเทวดาเข้ามาเป็นพยาน
ในพิธี แต่ก็มีพิธีส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนา อย่างเช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร มีทั้งพิธีทางพุทธ ใน
คอนเฝ้า และในคอนบายเป็นพราหมณ์ มีการถวายน้ำมนต์แก่เทพเจ้าแห่งวิชาการต่าง ๆ เช่น
พระคเณศวร และพระสุรัสวดี เป็นต้น ตามโรงเรียนศิลปะก็มีพิธีต่าง ๆ ด้วยเพราะถือว่าเป็นสิ่ง
สำคัญ สำหรับการไหว้ครูตามโรงเรียนธรรมดาในปัจจุบันอาจจะเป็นพิธีในศาสนาพุทธโดยแท้ เพราะ
มี พระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีโดยตลอด ภาทศวงมนต์ก็เป็นของพระพุทธรศาสนา ถ้าเป็นทั้งนี้จริง
ประเพณีการไหว้ของนักเรียนควรที่จะได้รับการส่งเสริมให้มากกว่านี้ เพราะอาจจะช่วยเพิ่มพูน
ความภาคภูมิใจของเราได้อีกกระมัง?

ได้มีผู้ใดใคร ๆ ก็ยกย่องว่าเป็นปัญญาชน ไ้กล่าวถึงสังคมไทยว่าเป็นสังคมที่หละหลวม
คือเราไม่มีอะไรที่เป็นของตนเองเลย โดยมากมักจะหยิบยืมมาจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น
อินเดีย หรือ เขมร ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วก็ออกจะเห็นด้วย ว่าเราควรจะได้ริเริ่มจัดสังคมของ
เราเสียใหม่ได้แล้ว คือวางรากฐานใหม่ ให้เป็นของไทยเราจริง ๆ ไม่ต้องหยิบยืมใครมา
เพื่อจัดแล้วลอกมายุ้งเป็นสังคมที่หละหลวมแล้วละก็ถึงตอนนั้นเราก็ควรจะมาพิจารณาใหม่อีกที

ภาพประกอบพิธีไหว้ครูนาฏศิลป์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ศิลปะนาฏศิลป์ที่ใช้ในพิธี

เศียรพระนาค

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เศียรพระนาค

พระเศียรพระพุทธรูป

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนอนุรักษ์

เศียรพระพุทธรูป

เศียรพระนาคเจดีย์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เศียรพระนาคเจดีย์

เศียรพระกฤษ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เศียรพระพิราพ

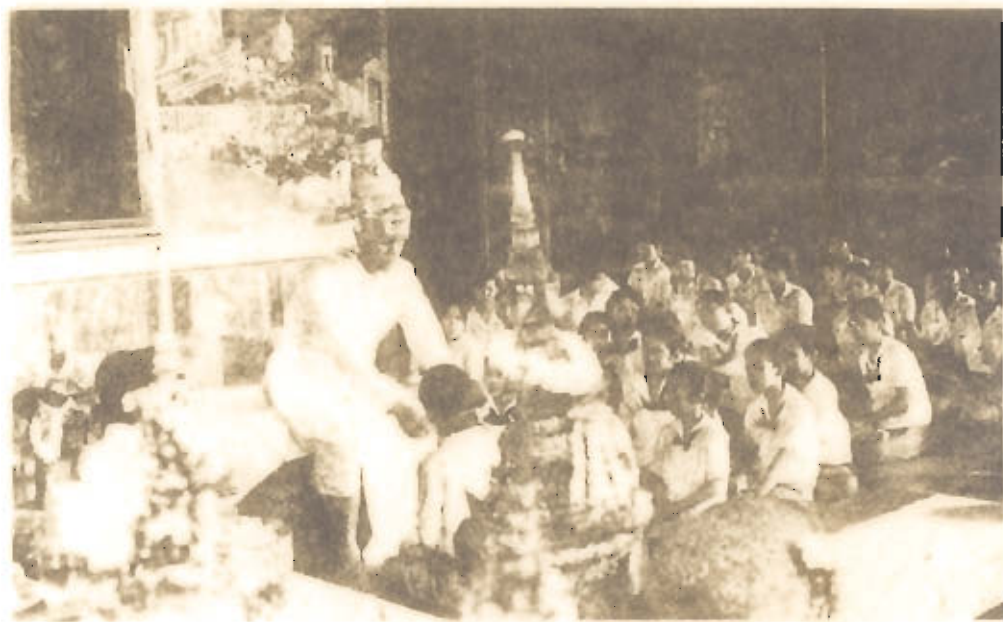

พระราชทานหมึกที่มูรกา.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

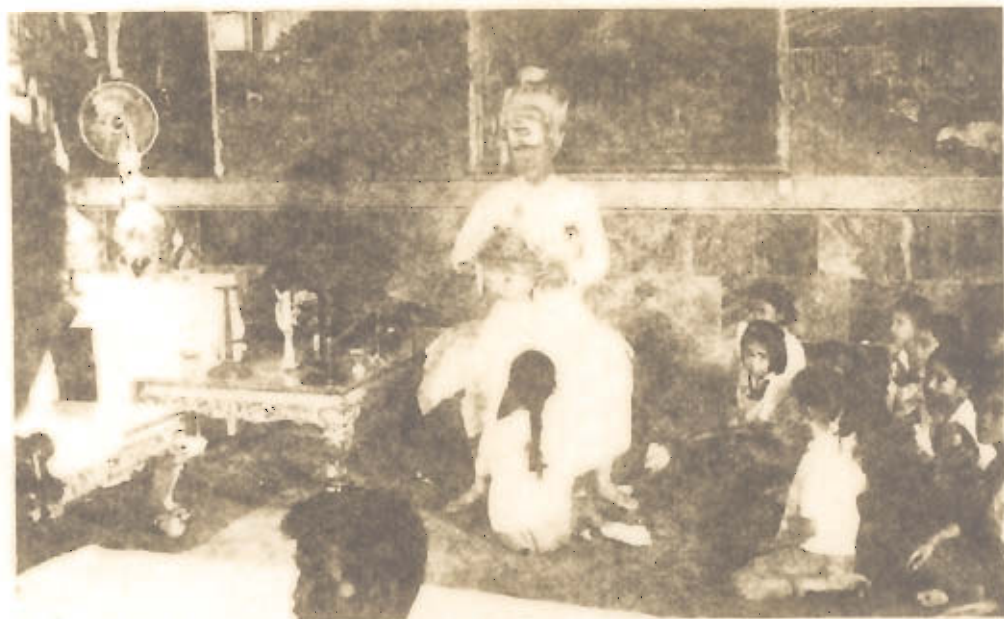
พระราชทานหมึกที่มูรกา

พระราชทานกล่าวนิพนธ์พิเศษ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนนิเทศศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ทำโดยครูโหร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ทำในครุฑ
๙

การไหว้ครูช่าง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงกรานต์

ทำเด็กสาวกราบภาพหลวงพ่อโต

ฝึกศึกษาพระมหากษัตริย์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนนิพนธ์

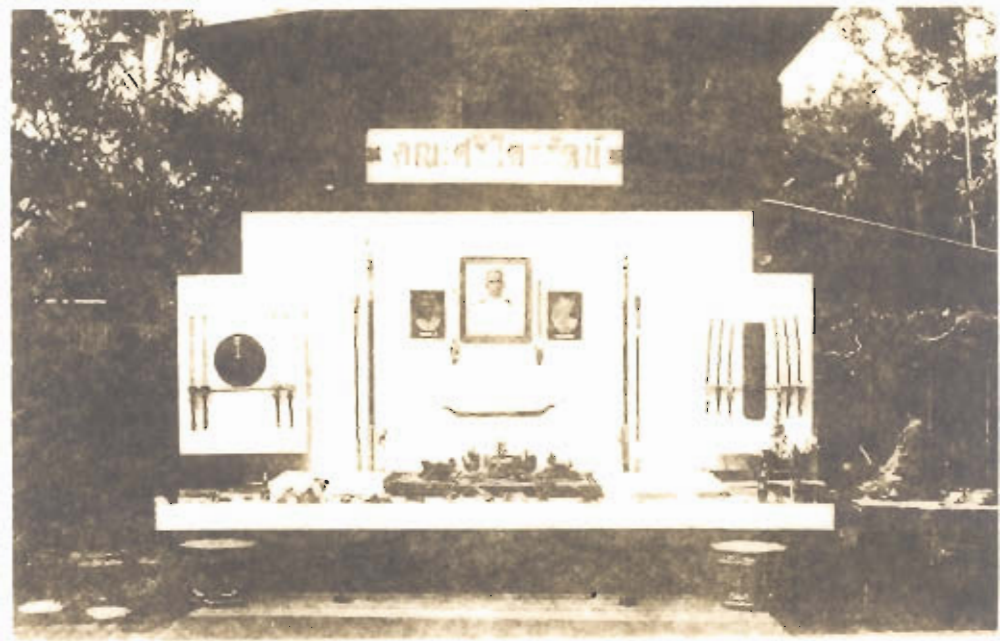
พรหมคำมพท์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พระนิพนธ์กรม มณฑลเจ้าพนักงานการช่าง

โรงเรียนจิระประมง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงขลา

ประจักษ์ศิลปาคม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สอนลิขสิทธิ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สังคมศาสตร์

พระสงฆ์ที่วัดโพธิ์

ภาพ' ๕.๑๖

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพ' ๕.๑๗

ภาพรวมคันทนา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพรวมคันทนา

โรงเรียนสตรีศรีวิชัย

จาก โรงเรียนสตรีศรีวิชัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนผลิตภัณ์

พิพิธภัณฑ์

หักกริณพหำดจกไม้รูปเตีญพไปผงทญชว
 ๑ ๑
 บหาวิตยาลัยศิอลนกร ส่วนนลขสิทธิ์

บรรณานุกรม

๑. กฤษณ์ วัชรปราการ. ศิลาบวชไทย. พระนคร: โรงพิมพ์ช่างทหารอากาศ, ๒๕๐๔. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.ท. จำรูญ รัตมี). ๙๐ หน้า.
๒. จุลทัศน์ พยาสรานนท์. "ธรรมเนียมไหว้ครูช่างศิลปกรรม". พิธีไหว้ครูและรับน้องใหม่ เพาะช่าง ปี ๒๕๑๓. พระนคร: โรงเรียนเพาะช่าง, ๒๕๑๓. ๑๖๐ หน้า.
๓. คำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำราพ่อนรา. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๐. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานสถาปนา ๖๐ ปี นาย ยวง อังสุสิงห์). ๙ หน้า.
๔. ชนิท อยู่โพธิ์. พิธีไหว้ครูทำรากบอยโขนละครพร้อมท่วงท่าและท่ากลอน. กองการสังคีตกรมศิลปากร ผู้รวบรวมชำระ. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๔๔. ๙๓ หน้า.
๕. น. วงศ์ (ร.อ. เนื่อง สกุลนาสาร). คู่มือบวชไทยฉบับสมบูรณ์. พระนคร: โรงพิมพ์ไถ่ถอน, ๒๕๐๔. ๑๑๑ หน้า.
๖. นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา. วิชากระบี่กระบอง. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๓. (องค์การคุรุสภา พิมพ์เผยแพร่ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาย นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา ๑๒ มกราคม ๒๕๑๓). ๒๘๓ หน้า.
๗. ประเสริฐอักษรนิติ, หลวง (แท่ ทาละดักขณ์), และพระศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร). โบราณศึกษาและวิธีสอนหนังสือไทย. ธนบุรี: โรงพิมพ์โรงเรียนการช่างวุฒศึกษา, ๒๕๐๒. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานสถาปนา ๖๐ ปี นาง พวงเพชร เอี่ยมสกุล). ๘๓ หน้า.
๘. ภิญโญ จิตธรรม. โนรา. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกฎกิจ, ๒๕๐๔. ๕๖ หน้า.
๙. วิทย์ พินันเงิน. ศิลปกรรมและการช่างของไทยและโบราณสถานทางแห่งของไทย. พระนคร: โอเคียนสโตร์, ๒๕๑๓. ๓๘๔ หน้า.
๑๐. วิทย์ พินันเงิน. ประมวลสารคดีไทย. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๐๕. ๓๓๗ หน้า.
๑๑. ศิลปากร, กรม. การศึกษาและประเพณีไหว้ครูและระเบียบการของโรงเรียนนาศิลป กรมศิลปากร. พระนคร: ทางหุ่นสวนจักษุ, ๒๕๐๕. ๔๘ หน้า.
๑๒. ศิลปากร, กรม. ประณมกถา, ประณมมาลา หักอาน, อักษรนิติ, แบบเรียนหนังสือไทย ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร: ศิลปบรรณาคาร, ๒๕๐๖. ๒๐๔ หน้า.

๑๓. เสรีรโกเศศ (พระยาอนุมานราชชน). ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. พระนคร. โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.

๒๕๑๐. ๑๗๔ หน้า.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์